

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้
กับสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา

นายคอลีฟ	ต่วนบุละ
ผศ.มาหะมะดารี	แวโนะ
นายมัดบัสรี	อูเส็ง
นายมุฮัมมัดราฟีร์	มะเก็ง

ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก
โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านสิทธิเสรีภาพการมีส่วนร่วมทางกฎหมายแก่ประชาชน
สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า
ประจำปีงบประมาณ 2559

สารบัญ

สารบัญ	i
บทสรุปผู้บริหาร	iii
บทคัดย่อ.....	x
Abstract.....	xii
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4 คำนียามศัพท์	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	4
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
2.1 แนวคิดสิทธิมนุษยชนด้านวัฒนธรรมและศาสนา	5
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับบทหุวัฒนธรรม.....	15
2.3 แนวคิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข.....	19
2.4 แนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์	30
2.5 วัฒนธรรมและประเพณีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	37
2.6 ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้กับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา เพื่อการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	39
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	43
บทที่ 3 วิธีการดำเนินวิจัย	48
3.1 รูปแบบการวิจัย.....	48
3.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย	48
3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	49
3.4 เครื่องมือในการวิจัย	49
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	50
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	50
บทที่ 4 ผลการศึกษา	51
ประเด็นที่ 1 สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติ พิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์ อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม	51

ประเด็นที่ 2 สิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์ อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม	54
ประเด็นที่ 3 เสนอแนะแนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสอง ศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม”	60
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	64
5.1 สรุปผลการวิจัย	64
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	68
5.3 ข้อเสนอแนะ	74
บรรณานุกรม	776
ภาคผนวก	83

บทสรุปผู้บริหาร

การวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้กับ สติเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับ สติ เสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัด ชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม 2) เพื่อศึกษาสติทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการ ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม และ 3) เพื่อ เสนอแนะแนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสติทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองศาสนาตาม แนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” ซึ่งได้ ดำเนินการวิจัยตามแนวทางเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Approach) ที่เน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง คือ เจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม และผู้รู้ทาง ศาสนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยข้อมูลที่ ได้นำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้พร้อมกับเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และสรุปพร้อม เสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการบรรยายเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้กับ สติเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอเสนอผลตามประเด็นการวิจัยและ ข้อค้นพบดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 เสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติ พิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม พบว่า

ความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิม ต่อสติเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของตนเองและระหว่างทั้งสองศาสนา ค่อนข้างน้อย และมีความเข้าใจในหลักการศาสนาอย่างไม่ถ่องแท้ อันเนื่องมาจากปัจจัย ดังนี้

1) พื้นฐานความรู้ด้านศาสนาของ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ส่วนใหญ่น้อย กอปรกับการนับถือศาสนา การปฏิบัติยังสับสนระหว่างหลักการศาสนากับประเพณีวัฒนธรรมเนื่องจากว่าบริบทการนับถือศาสนา หรือการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของเจ้าหน้าที่นั้น เกิดจาก การผสมผสานระหว่างคำสอนของศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ การถูก ถ่ายทอดกันมานานจากรุ่นสู่รุ่น หลักการอาจจะถูกบิดเบือนเพื่อผลประโยชน์และสนองความต้องการของ บุคคล ส่งผลให้คนรุ่นหลังเกิดความสับสนระหว่างหลักการศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม จึงทำให้การ ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนาบัญญัติไม่สามารถเข้าใจและเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้

2) เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ความแตกต่างของทั้งสองศาสนา แม้สังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน การดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของหน่วยงานภาครัฐก็ได้น้อมนำยุทธศาสตร์พระราชทานของรัชกาลที่ 9 “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นแนวทางในการปฏิบัติ แต่กลับพบว่า เจ้าหน้าที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา จนเกิดความไม่เข้าใจกันในหลายๆ เรื่อง บางครั้งก็นำมาซึ่งพฤติกรรมการแสดงออกที่ไม่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในองค์กรและสังคมด้วย อย่างไรก็ตามการปฏิบัติต่อกันของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมในเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อเป็นไปด้วยความระมัดระวังและพยายามเข้าใจว่าเป็นหลักปฏิบัติทางศาสนาของแต่ละคน แม้จะมีข้อสงสัยและต้องการคำอธิบายอีกมากมายก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกระทบต่อเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของแต่ละคน

3) เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. บางคนเติบโตมาในสังคมวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว ทำให้มีมุมมองต่อการอยู่ร่วมกันในองค์ที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมค่อนข้างแคบ ประสบการณ์ชีวิตจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้เจ้าหน้าที่สามารถเข้าใจการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายได้ เพราะคนที่เติบโตท่ามกลางวัฒนธรรมเชิงเดี่ยวมักจะถูกสอนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจของศาสนาตนเองเท่านั้น มักจะมีมีโนทัศน์ที่ไม่กว้างมากนัก และอยู่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมหลากหลายค่อนข้างยาก สำหรับคนที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตในสังคมที่มีความหลากหลายจะมีมุมมองที่เปิดกว้างกว่า แม้ว่าพื้นฐานด้านความรู้ทางศาสนาอาจจะมีน้อย แต่ประสบการณ์เหล่านี้จะสอนให้เขาได้เข้าใจถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตาม ศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของกันและกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้แม้ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม

ประเด็นที่ 2 สิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม พบว่า

การดำเนินงานของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิม ซึ่งจะมีการแบ่งงานและหน้าที่ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ตามความเหมาะสม โดยกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ก็จะมีมอบให้เจ้าหน้าที่ไทยพุทธรับผิดชอบและดำเนินการ ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามก็มอบให้เจ้าหน้าที่มุสลิมรับผิดชอบและดำเนินการ ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้เกิดประเด็นเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรมตามมา แต่อย่างไรก็ตาม อาจจะมีบางกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่ทุกคนต้องเข้าไปร่วมเนื่องด้วยเหตุผลจำเป็นและปัจจัยหลายๆ อย่าง ในส่วนกิจกรรมทางศาสนาพิธีฌาปนกิจศพ รดน้ำศพ ถือเป็นภารกิจงานสำคัญอย่างหนึ่งของ ศอ.บต. เมื่อมีประชาชนหรือเจ้าหน้าที่รัฐเสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบก็จะต้องมีการจัดงานศพตามประเพณีของแต่ละศาสนา ซึ่ง ศอ.บต. ได้จัดเจ้าหน้าที่เยียวยาเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรมงานศพ การเยี่ยมบ้านให้กำลังใจแก่ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต เป็นต้น สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในแต่ละครั้ง เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. มองว่า ทุกคนมีเสรีภาพต่อการแสดงออกทางวัฒนธรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ของตนเอง ทั้งนี้ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ของตนเองนั้น เจ้าหน้าที่จะทำการบ้านมาเป็นอย่างดี เช่น การพาข่าวสารไปเยี่ยมให้กำลังใจแก่ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต การไม่เข้าร่วมในช่วงที่ทำพิธีกรรมทางศาสนา โดยใช้วิธีการยืนอยู่ห่างๆ บริเวณรอบนอก กล่าวคือทำให้สามารถกระทำได้

ส่วนประเด็นที่ยังเป็นปัญหาในด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิม คือ การไม่สื่อสารให้เพื่อนร่วมงานต่างศาสนาได้เข้าใจในประเด็นกิจกรรมใดบ้างที่สามารถเข้าร่วมได้ จนเกิดคำถามในใจมากมาย สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่สร้างความไม่เข้าใจระหว่างกัน และต้องมีการอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีประเด็นที่ล่อแหลมในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา จนเกิดคำถามที่ว่า ทำไมคนไทยพุทธสามารถช่วยเหลือคนไทยมุสลิมได้ แต่ในขณะที่เดียวกันคนไทยมุสลิมไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือคนไทยพุทธ ในการปฏิบัติทางวัฒนธรรม จึงเกิดทำให้มีความรู้สึกที่ว่าอีกฝ่ายเห็นแก่ตัว แต่ความรู้สึกดังกล่าวมักเกิดจากพฤติกรรมที่แสดงออกของมุสลิมบางคนที่ยังมีมุมมองที่แคบอยู่ ถึงแม้แนวทางการปฏิบัติได้ถูกชี้แจงด้วยองค์การศาสนาแล้วก็ตาม เช่นเดียวกับกรณีเจ้าหน้าที่ที่ไม่ใช่มุสลิมสามารถเข้ามัสยิดได้หรือไม่ ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่หรือกรณีอื่นซึ่งตามหลักการศาสนาที่แท้จริงนั้นเป็นการห้ามเฉพาะมัสยิดหะรอม (มัสยิดในมักกะฮ ประเทศซาอุดีอาระเบีย) เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้เป็นที่อนุญาตเฉพาะมุสลิมเท่านั้น สำหรับมัสยิดในพื้นที่อื่นๆ หากคนต่างศาสนาขอเข้าเยี่ยมชมเพื่อการเรียนรู้ก็เป็นที่ยอนุญาต อย่างไรก็ตามหากมองในภาพรวมต่อประเด็นที่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ด้วยกัน มองว่าไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องการเมืองแทรกมาด้วย โดยกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่มได้บิดเบือนหลักการศาสนาและการอ้างวัฒนธรรมเชิงประวัติศาสตร์มาเกี่ยวข้อง และมีการเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ อันเป็นที่นิยมของเจ้าหน้าที่ในการบริโภคข้อมูลข่าวสาร ในขณะที่พื้นฐานความรู้ทางศาสนาของเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มีน้อย และการนับถือหลักศาสนาหรือการปฏิบัติจะเป็นการปฏิบัติตามบรรพบุรุษมากกว่าหลักคำสอนศาสนาที่แท้จริง อีกทั้งเจ้าหน้าที่บางคนที่อยู่ในหน่วยงาน ศอ.บต. เต็มโตในสังคมที่เป็นรูปแบบวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว จึงง่ายต่อการตกเป็นเหยื่อของกลุ่มผลประโยชน์ ฉะนั้น สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีการอธิบายและเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความเข้าใจทั้งสองฝ่าย

สำหรับขอบเขตของสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมตามกรอบของศาสนา การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธตามกรอบศาสนาไม่มีปรากฏหลักฐานตามคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าห้ามมิให้คนพุทธเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของศาสนาอื่น และเช่นเดียวกันสำหรับคนต่างศาสนาสามารถเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมของพุทธ เป็นที่ยอนุญาตโดยไม่มีข้อยกเว้น เพราะการนับถือศาสนาคือสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคน แต่สำหรับคนมุสลิมในการเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาก็ควรอยู่นอกพิธี คือไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมศาสนาหรือความเชื่อก็สามารถเข้าร่วมได้ ศาสนาอิสลามไม่มีการบังคับไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของตนเอง ทั้งนี้ หากมองด้วยหลักการของอิสลามพบว่าบางกรณีสามารถยืดหยุ่นได้ และในบางกรณีก็ไม่สามารถยืดหยุ่นอย่างกรณีกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนา ไม่เป็นที่ยอนุญาต เว้นแต่ด้วยความจำเป็นถึงขั้นต้องเสียชีวิต (ความจำเป็นขั้นสูงสุด) ก็เป็นที่ยอนุญาตเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการมุสลิมที่เป็นส่วนน้อยที่มองว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นพิธีกรรมของศาสนาอื่น สามารถเข้าร่วมได้ เพราะมองว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในสังคม อย่างไรก็ตามความคิดเห็นหรือมุมมองของผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม เป็นแค่ทัศนะหนึ่งที่ทุกคนจะนำไปใช้หรือไม่ก็ได้ หากเป็นข้อเสนอที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐ ควรยึดทัศนะที่ถูกเสนอจากองค์กรสูงสุดด้านศาสนาอิสลามอย่างสำนักจุฬาราชมนตรี ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องหลักการศาสนาตามมา

ประเด็นที่ 3 เสนอแนะแนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่าง ทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” พบว่า

ปัจจุบันการดำเนินชีวิตในหน่วยงานของ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ยังมีหลายเรื่องที่แตกต่างกันไม่เข้าใจกัน เมื่อต้องมาอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันแล้ว บางครั้งด้วยความไม่รู้และไม่เข้าใจกัน พฤติกรรมที่แสดงออก ในการใช้ชีวิตร่วมกันในองค์กร อาจจะไปกระทบต่อสิทธิทางวัฒนธรรมของเพื่อนร่วมกันที่มีความแตกต่างกัน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จนทำให้เพื่อนร่วมงานมีความรู้สึกที่ไม่ดี บางครั้งมองว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นการ ไม่ให้เกียรติกัน หรืออาจจะมองว่าเป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการเห็นแก่ตัวจนเกิดความไม่เข้าใจ ระหว่างกัน ในขณะที่การสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกันนั้นกลับกลายเป็นประเด็นที่เป็นปัญหาใน ด้านสิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่ ศอ.บต. แม้ว่าปัญหาด้านสิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ดูเหมือนจะเป็นปัญหาเล็กๆ ที่เกิดจากตัวบุคคลเป็นหลัก แต่การสร้างความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างกัน ถือเป็นเรื่องสำคัญของการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม หากปัญหาไม่ได้มีแนวทางการป้องกันและ การแก้ไข อาจจะมีผลกระทบทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ด้วยกันได้ ดังนั้น ข้อเสนอแนะแนวทาง มาตรการถึงการสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสน สัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” ดังนี้

1. เพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน และความเข้าใจที่ชัดเจน ควรให้ผู้รู้ทางศาสนาที่มีประสบการณ์ เข้าใจในบริบทพื้นที่มาช่วยจัดหลักสูตร บรรยายอบรมสิทธิทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา พร้อมทั้ง คนทำงาน ต้องมีการปรับทัศนคติภายในองค์กร อาจจะใช้วิธีการอบรม และการศึกษาเรียนรู้พื้นที่อื่นๆ ที่มี การดำรงอยู่ซึ่งความเป็นพหุวัฒนธรรมมาเป็นต้นแบบ เพราะการเปิดมุมมองใหม่ๆ อาจจะทำให้สร้างความ เข้าใจกันได้หลายๆ มิติ และที่สำคัญควรมีการปลูกฝังคำสอนที่ถูกต้องตั้งแต่เด็กๆ ในเรื่องดังกล่าว ซึ่งสามารถสร้างความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

2. ควรจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มี รูปแบบที่ชัดเจนแก่เจ้าหน้าที่ที่จะมาปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในด้านการให้ความรู้ เกี่ยวกับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อต่างๆ และการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มี ความหลากหลาย เพราะการให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่เป็นแนวทางของการสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน ในองค์กรได้เป็นอย่างดี

3. เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ต้องตระหนักและให้ความสำคัญถึงการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาในการ ทำงานร่วมกันในองค์กร โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนทนา อธิบายถึงความแตกต่างของแต่ละศาสนา เพื่อให้เกิดการยอมรับและเข้าใจซึ่งกันและกัน เพราะดูเหมือนเจ้าหน้าที่แต่ละคนไม่ค่อยจะเรียนรู้ความ แตกต่างระหว่างกัน จนทำให้บางครั้งการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในองค์กรมีปัญหาในเรื่องของความแตกต่าง ทางศาสนาไปด้วย ฉะนั้น การที่ให้ทั้งสองหันมาพูดคุยกัน การให้สิทธิที่เท่าเทียมกัน และที่สำคัญคือ การ ยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้จะทำให้ทุกคนสามารถอยู่ในสังคมท่ามกลางวัฒนธรรมที่ หลากหลายได้อย่างเข้าใจกัน

สรุปกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตของเจ้าหน้าที่ศูนย์ อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิม กรณีกิจกรรมใดบ้างที่สามารถทำได้และ ไม่ได้ เพื่อการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง พบว่า กิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานและการ ดำเนินชีวิตของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1) กรณีการเข้าไปร่วมแต่งงาน ตามหลักการอิสลามอนุญาตให้คนต่างศาสนาเข้าร่วมงานได้ นอกจากไม่มีตัวหลักฐานกล่าวถึงการห้ามแล้ว อิสลามส่งเสริมให้ญาติๆ คนรู้จักมาร่วมเป็นสักขีพยานแก่เจ้าบ่าวเจ้าสาวในวันแต่งงานด้วย ส่วนกรณีมุสลิมเข้าร่วมงานแต่งงานของคนพุทธ ถือเป็นสิ่งที่อนุญาต หากแต่ต้องพิจารณาเรื่องอาหารที่เตรียมสำหรับจัดเลี้ยงเท่านั้น

2) กรณีรับประทานอาหารร้านของคนไทยพุทธ หรือใช้ภาชนะร่วมกันนั้น สำหรับศาสนาพุทธ อาจจะไม่มีปัญหา แต่ในส่วนของมุสลิมในกรณีนี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน เพราะมุสลิมถือหลักการว่า “ฮาลาล” คือ สิ่งที่อนุมัติตามหลักศาสนาอิสลาม กล่าวคือ อาหารหรือภาชนะใส่อาหารนั้นต้องสะอาด จะไม่ปะปนกับสิ่งที่ศาสนาไม่อนุมัติ ฉะนั้น การวางตัวของมุสลิม การมีกาลเทศะ และการให้เกียรติจึงเป็นสิ่งสำคัญในกรณีนี้

3) กรณีการทำบุญช่วยเหลือคนต่างศาสนา ตามหลักการอิสลามเป็นสิ่งที่ส่งเสริมอย่างยิ่ง เว้นแต่บางครั้งหรือบางเรื่องอาจจะต้องพิจารณาเงินที่ทำบุญนั้นนำไปใช้เพื่อพิธีกรรมทางศาสนา แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ให้ด้วยเช่นกัน

4) กรณีงานศพของเจ้าหน้าที่หรือคนไทยพุทธ ตามหลักของศาสนาพุทธแล้วไม่มีข้อห้ามใดๆ ที่คนต่างศาสนาจะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม แต่สำหรับคนมุสลิมแล้วกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ขึ้นอยู่กับปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาก็ควรอยู่นอกพิธี คือ ไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมศาสนาหรือความเชื่อก็สามารถเข้าร่วมได้ ฉะนั้นแนวทางการปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่มุสลิมกรณีงานศพ ควรพิจารณาถึงพิธีกรรมและทำเฉพาะในสิ่งที่เราทำได้ เช่น เมื่อมีพิธีสวดมนต์ ก็จะออกไปอยู่ข้างนอกบริเวณที่เขาทำพิธี หรือถ้าต้องรับหน้าที่เอาพวงหรีดในนามของผู้บริหารไปวางในพิธี ก็ยกไปวางไปที่ๆ เขาจัดให้ แต่ไม่ได้กราบหรือกระทำการใดๆ มากกว่านั้น เพราะให้ถือเป็นมารยาทในสังคมที่ควรปฏิบัติ

5) กรณีงานศพของพี่น้องมุสลิมในงานพิธีรับดินพระราชทานที่ต้องเอาดินไปวางที่หลุมฝังศพของผู้เสียชีวิตใน “กุโบร์” (สุสาน) พิธีจะจัดขึ้นในบริเวณกุโบร์ ซึ่งเจ้าหน้าที่พุทธไม่สามารถเข้าไปได้หรือไม่คำตอบในประเด็นนี้ ตามหลักการอิสลามไม่มีตัวบทหลักฐานชัดเจนที่ห้ามมิใช่คนต่างศาสนาเข้าไปในบริเวณ “กุโบร์” เพราะตามหลักการอิสลามแล้วบริเวณที่หลักการศาสนามีข้อจำกัดสำหรับคนต่างศาสนา เฉพาะบริเวณมัสยิดหะรอมเท่านั้น อย่างไรก็ตามสิ่งที่ควรปฏิบัติต่อกรณีงานศพของมุสลิม คือ การนำข้าวสารไปเยี่ยมให้กำลังใจแก่ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต หากเป็นกรณีงานพิธีรับดินพระราชทาน ควรขออนุญาตผู้นำชุมชนก่อนจะถือเป็นการให้เกียรติที่ดียิ่ง

6) กรณีของการเข้าร่วมงานครบรอบวันปิยมหาราช เจ้าหน้าที่มุสลิมไม่ค่อยมาร่วมงาน ทั้งที่มุสลิมบางคนก็สามารถเข้าร่วมในงานได้ ตามหลักการศาสนาพุทธแล้วไม่มีข้อห้ามใดๆ ที่คนต่างศาสนาจะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาพุทธ แต่สำหรับคนมุสลิมแล้วกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ขึ้นอยู่กับปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาก็ควรอยู่นอกพิธี คือไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมศาสนาหรือความเชื่อก็สามารถเข้าร่วมได้ ศาสนาอิสลามไม่มีการบังคับไม่ว่ากรณีใดก็ตามทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของตนเอง ทั้งนี้หากมองด้วยหลักการของอิสลามพบว่าบางกรณีสามารถยืดหยุ่นได้ และในบางกรณีก็ไม่สามารถยืดหยุ่น

7) กรณีที่คนไม่ใช่มุสลิมสามารถเข้ามัสยิดได้หรือไม่ ซึ่งตามหลักการศาสนาที่แท้จริงนั้นเป็นการห้ามเฉพาะมัสยิดหะรอม (มัสยิดในมักกะฮฺ ประเทศซาอุดีอาระเบีย) เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้เป็นที่อนุญาตเฉพาะมุสลิมเท่านั้น สำหรับมัสยิดในพื้นที่อื่นๆ หากคนต่างศาสนาขอเข้าเยี่ยมชมเพื่อการเรียนรู้ก็เป็นที่ยอมรับ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) เนื่องจาก ความรู้ความเข้าใจของ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน ค่อนข้างน้อย สาเหตุเป็นเพราะบริบทการนับถือศาสนาเกิดจากการผสมผสานระหว่างหลักศาสนากับประเพณีวัฒนธรรม กอปรกับเจ้าหน้าที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน ส่งผลทำให้เกิดปัญหาในด้านสิทธิทางวัฒนธรรม คือความไม่เข้าใจกัน และขาดรูปแบบการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ดังนั้น แนวทางการสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา คือ การปลูกฝัง การให้ความรู้แก่ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ผ่านรูปแบบการอบรม และการเรียนรู้ที่ต้นแบบของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม เพราะการเปิดมุมมองใหม่ๆ จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนทนา สร้างความเข้าใจ ถึงความแตกต่างของแต่ละศาสนาได้ในหลายๆ มิติ จนเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

2) การกำหนดขอบเขตของสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่มุสลิมตามกรอบของศาสนานั้น ความคิดเห็นหรือมุมมองของผู้ทางศาสนาอิสลาม เป็นแค่ทัศนะหนึ่งที่ทุกคนจะนำไปใช้หรือไม่ก็ได้ หากเป็นข้อเสนอที่จะนำไปใช้เกี่ยวกับข้อปฏิบัติทางศาสนาอิสลามในหน่วยงานของรัฐ ควรยึดทัศนะที่ถูกต้องจากองค์กรสูงสุดด้านศาสนาอิสลามอย่างสำนักจุฬาราชมนตรีแห่งประเทศไทย ทั้งนี้ เพื่อเป็นข้อปฏิบัติของมุสลิมร่วมกัน และขจัดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องหลักการศาสนาด้วย

3) ตามกรอบศาสนาพุทธไม่มีปรากฏหลักฐานตามคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าห้ามมิให้คนพุทธเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของศาสนาอื่น และเช่นเดียวกันสำหรับคนต่างศาสนาสามารถเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมของพุทธ เป็นที่ยอมรับโดยไม่มีข้อยกเว้น เพราะการนับถือศาสนาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคน ในขณะที่มุสลิมกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ขึ้นอยู่กับปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาควรอยู่นอกพิธี คือไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมศาสนาหรือความเชื่อก็สามารถเข้าร่วมได้ ศาสนาอิสลามไม่มีการบังคับไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของตนเอง ทั้งนี้ หากมองด้วยหลักการของอิสลามพบว่าบางกรณีสามารถยืดหยุ่นได้ และในบางกรณีก็ไม่สามารถยืดหยุ่น

4) เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ความเข้าใจ ในประเด็นหลักการของศาสนาในแต่ละศาสนามาค่อนข้างน้อย นอกจากคนไทยพุทธไม่เข้าใจในความเป็นอิสลามแล้วยังพบว่าคนมุสลิมเองก็ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมของพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน ฉะนั้นมองว่าเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้ควรมีการแก้ไขตั้งแต่เริ่มต้นก่อนสู่สำนักงาน โดยให้มีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนเรื่อง “ศาสนาเปรียบเทียบ” เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะคนมุสลิมควรมีหลักสูตรเหล่านี้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อสิทธิเสรีภาพในการ

นับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ศาสนาของตนเอง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งนี้ศึกษาเพียงแค่อิทธิทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น ในขณะที่ผลจากการศึกษาส่วนหนึ่ง พบว่า ยังมีกรณีอื่นๆ ที่ยังเป็นมีปัญหาด้านสิทธิทางวัฒนธรรม จึงเกิดข้อจำกัดในการที่จะหาแนวทางในการสร้างความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรม ฉะนั้นหากมีการทำวิจัยในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาที่ครอบคลุมเนื้อหาสิทธิทางวัฒนธรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเสนอ แนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างกันของคนในพื้นที่ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้กับสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา” มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม และศึกษาสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” ผลการศึกษาพบว่า

สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. มีความรู้ความเข้าใจต่อเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตนเองและระหว่างทั้งสองศาสนา ค่อนข้างน้อย และมีความเข้าใจในหลักการศาสนาอย่างไม่ถ่องแท้ อันเกิดมาจากปัจจัย ดังนี้ 1) พื้นฐานความรู้ด้านศาสนาของ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ส่วนใหญ่มีน้อย กอปรกับการนับถือศาสนา การปฏิบัติยังสับสนระหว่างหลักการศาสนากับประเพณีวัฒนธรรม สืบเนื่องจากว่าบริบทการนับถือศาสนาหรือการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อนั้น เกิดจากผลผสมผสานระหว่างคำสอนของศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ทำให้เกิดความสับสนระหว่างหลักการศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม 2) เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา จนเกิดความไม่เข้าใจกันในหลายๆ เรื่องๆ และ 3) เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. บางคนเติบโตมาในสังคมวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว ทำให้มีมุมมองต่อการอยู่ร่วมกันในองค์กรที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมค่อนข้างแคบ เพราะคนที่เติบโตท่ามกลางวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว มักจะถูกสอนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจของศาสนาตนเองเท่านั้น มักจะมีมีทัศนคติไม่กว้างมากนัก ในขณะที่เจ้าหน้าที่บางคนที่ผ่านมาประสบการณ์ชีวิตในสังคมที่มีความหลากหลายจะมีมุมมองที่เปิดกว้างกว่า แม้ว่าพื้นฐานด้านความรู้ทางศาสนาอาจจะมีน้อย แต่ประสบการณ์เหล่านี้จะสอนให้เขาได้เข้าถึงความเข้าใจถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตาม ศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของกันและกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้แม้ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม

สิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม การดำเนินงานของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมจะมีการแบ่งงานและหน้าที่ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ตามความเหมาะสม กล่าวคือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธจะมอบให้เจ้าหน้าที่พุทธรับผิดชอบ ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามมอบให้เจ้าหน้าที่มุสลิมรับผิดชอบ แต่มีบางกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่ทุกคนต้องเข้าไปร่วมเนื่องด้วยเหตุผลจำเป็นและปัจจัยหลายๆ อย่าง ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. มองว่า ทุกคนมีเสรีภาพต่อการแสดงออกทางวัฒนธรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ของตนเอง ซึ่งเจ้าหน้าที่ได้ทำการบ้านมาเป็นอย่างดี เมื่อต้องเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ของตนเอง เช่น การนำข้าวสารไปเยี่ยมให้กำลังใจแก่ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต

การไม่เข้าร่วมในช่วงที่ทำพิธีกรรมทางศาสนา โดยใช้วิธีการยืนอยู่ห่างๆ บริเวณรอบนอก ทำในสิ่งที่สามารถกระทำได้ และคำนึงถึงมารยาทในสังคมที่ควรปฏิบัติ ส่วนประเด็นที่ยังเป็นปัญหาในด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ศอ.บต. คือ การไม่สื่อสารให้เพื่อนร่วมงานต่างศาสนาได้เข้าใจว่ากิจกรรมใดบ้างที่สามารถเข้าร่วมได้ นอกจากนี้ ยังมีประเด็นที่ล่อแหลมในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เช่น กรณีเจ้าหน้าที่มุสลิมไม่ค่อยบริจาคเงินทำบุญแก่เจ้าหน้าที่พุทธ กรณีการเข้าไปร่วมแต่งงาน เจ้าหน้าที่พุทธไม่สามารถเข้าไปในมัสยิดได้ เป็นต้น จนทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่ให้เกียรติกัน สำหรับขอบเขตของสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาตามกรอบของศาสนาพุทธและอิสลามมีความแตกต่างกัน โดยตามกรอบของศาสนาพุทธเป็นที่อนุญาตโดยไม่มีข้อยกเว้น ในขณะที่ศาสนาอิสลามต้องดูความเหมาะสม บนพื้นฐานของหลักการอิสลามที่บางกรณีสามารถยืดหยุ่นได้ แต่บางกรณีไม่สามารถยืดหยุ่นได้ เช่นกรณีกิจกรรมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ข้อเสนอแนะต่อแนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” ควรให้ผู้รู้ทางศาสนาที่มีประสบการณ์ เข้าใจในบริบทพื้นที่มาช่วยจัดหลักสูตร บรรยายอบรมให้ความรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งคนทำงาน ต้องมีการปรับทัศนคติภายในองค์กร อาจจะใช้วิธีการอบรม และการศึกษาเรียนรู้พื้นที่อื่นๆ ที่เป็นสังคมต้นแบบของการอยู่ร่วมกัน ที่สามารถทำให้เกิดมุมมองใหม่ๆ สร้างความเข้าใจกันได้หลายๆ มิติ และที่สำคัญควรมีการปลูกฝังคำสอนที่ถูกต้องตั้งแต่เด็กๆ ในเรื่องดังกล่าวด้วย ส่วนในกรณีเจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ที่เพิ่งเข้ามาใหม่นั้น ควรมีการจัดอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจในสิทธิทางวัฒนธรรมในแต่ละศาสนาให้ครอบคลุมผู้ปฏิบัติงานทุกคน นอกจากนี้ ควรสร้างความตระหนักและความสำคัญถึงการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาในการทำงานร่วมกันในองค์กร โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนทนา อธิบายถึงความแตกต่างของแต่ละศาสนา เพราะแนวทางที่ดีในการสร้างความเข้าใจระหว่างกัน คือ ทั้งสองหันมาพูดคุยกัน การให้สิทธิที่เท่าเทียมกัน และที่สำคัญ คือ การยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกันในขอบเขตที่เป็นหลักการทางศาสนา เพราะจะเป็นกุญแจสำคัญของการที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมต่อไป

Abstract

The research study about “Performance of Officers at Southern Border Provinces Administrative Center and Right and Freedom in Participating in Religious Activities” was aimed to study about right and freedom in holding religion, complying with religious Dharma, religious provision or performing rituals as well as religious activities pertaining to performance of Buddhist and Muslim officers at Southern Border provinces Administrative Center (SBPAC). This study also examined cultural rights of participation in religious activities on performance of Buddhist and Muslim officers at Southern Borders Provinces Administrative Center along with to give recommendations about measures of constructing understanding about cultural rights between two religions according to the key concept of religious relation in preventing, resolving and remedying problems in “multicultural” society. The study result was found that

Right and freedom of practicing religion, complying with religious dharma and provisions or performing rituals as well as undertaking religious activities pertaining to performance of Buddhist and Muslim officers at Southern Border Provinces Administrative Center: SBPAC Officers had little knowledge and understanding about freedom in practicing religions, complying with religious dharma, religious provisions or performing rituals based on their own beliefs and between both and they perceived understanding about religious principles not thoroughly due to following factors 1) Background knowledge about religion of SBPAC officers was low together with the fact that they were confused with religious principles and culture and traditions because the context of religious practice or compliance with religious dharma or religious provisions or performing rituals based on beliefs was originated from the mixture between religious teachings and traditions and culture that have been inherited by ancestors leading to confusion between religious principles and tradition and culture. 2) SBPAC officers did not put emphasis on learning cultural differences of both religions resulting in disagreements and 3) some SBPAC officers grew up in mono-cultural society and they had narrow perspectives on coexistence in the multicultural organization for the reason that people who grew in mono-cultural society would be instructed about knowledge and understanding of only their own religion and they had limited concepts. On the other hand, some officers that had sophisticated experiences in society would have boarder perspectives and although their background knowledge about religion was low, their experiences would culture them to access and understand freedom in practicing religions, complying with religious dharma or provisions or performing rituals based on their reciprocal beliefs and they could cohabit no matter what religion they had.

Cultural right of participation in religious activities on performance of Buddhist and Muslim officers at Southern Border Provinces Administrative Center:

Operations of Southern Border Provinces Administrative Center related to cultural rights of participation in religious activities on performance of Buddhist and Muslim officers were determined to distribute works and responsibilities based on proper aspects. In other words, Buddhism-related activities would be assigned to Buddhist officer while Islam-related activities would be arranged by Muslim officers. However, there were some activities in which every officer needed to participate for the reason of necessity and significant factors. Nevertheless, SBPAC officers recognized that everybody had right and freedom in cultural expression and participation in religious activities where they did not belong. Most officers would do research well when they had to participate in religious activities that they did not follow such as farming rice, visiting relatives of those who passed away or were physically challenged. They would not participate in religious rituals by standing away from the venue, doing what they could do and recognizing social etiquette. However, the problematic issues in terms of cultural right of participation in religious activities on performance of SBPAC officers were failure in communication with coworkers with different religions to understand about which activities they could join. In addition, some issues were risky in practicing religious activities i.e. Muslim officers not donating money for merit to Buddhist officers, Buddhist officer not attending the weeding in Masjid etc. raising the sense of disrespect. The scope of cultural rights of participation in religious activities of Buddhism and Islam was different. For Buddhism, it was totally permitted without exception while scope in Islam was determined based on optimum and Islam principles that some cases were flexible and some were stern such as aforesaid activities.

Recommendation about approaches and measures of constructing understanding about cultural rights between both religions based on key concept of religious relation to prevent, resolve and remedy problems in “multicultural” society:

People who have knowledge about religions that have experience and understanding in spatial context should contribute to providing the course of training to educate people and to construct good understanding about cultural rights. Furthermore, practitioners should adjust attitude inside the organization by possibly exploiting training courses and learning from model society of cohabitation that will generate new and board perspectives to create understanding in various dimensions. Importantly, children should be implanted such teachings and matters and newcomers at SBPAC should be trained to construct comprehension about cultural rights in each religion covering every practitioner. On top of that, cohabitation principle of people with different religions should be raised awareness and emphasized for mutual working in the organization by exchanging knowledge, discussing and explaining religious

difference. Good approaches to create reciprocal understanding are that everyone talk together and grant equal rights with each other. Importantly, they should have acceptance and respect to others under scopes of religious principles because it is the key of peaceful coexistence in multicultural society.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เสรีภาพในการนับถือศาสนาถือว่าเป็นเสรีภาพที่มีความบริบูรณ์ เนื่องจากเป็นเสรีภาพของความเชื่อที่อยู่ในจิตใจของคน คนอื่นหรือรัฐไม่อาจจะบังคับให้เชื่อหรือไม่เชื่อในสิ่งที่เขาไม่เชื่อหรือให้เลิกเชื่อในสิ่งที่เขาเชื่ออยู่แล้ว และเสรีภาพในการนับถือที่อยู่ในใจกับเสรีภาพในการแสดงออกในสิ่งที่นับถือนั้นมีความแตกต่างกัน เนื่องจากเสรีภาพในการแสดงออกนั้นอาจกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลจึงต้องมีข้อจำกัดในการใช้เสรีภาพในการนับถือด้วย ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาของชนชาวไทยไว้ในมาตรา 37 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนในการใช้เสรีภาพตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมิควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ แต่ต่างจากบุคคลอื่น (หลักกฎหมายปกครองวันละเรื่อง, 2555)

สาเหตุสำคัญที่รัฐไทยต้องบัญญัติหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย อันเนื่องจากว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม ประชากรของประเทศประกอบด้วยชาวไทยประมาณ ร้อยละ 75 ไทย-จีน ร้อยละ 14 และอีกประมาณ ร้อยละ 11 เป็นชาวไทยเชื้อสายอื่น สำหรับการนับถือศาสนาประกอบด้วยศาสนาพุทธประมาณ ร้อยละ 94.6 และมุสลิมร้อยละ 4.6 และคริสเตียนร้อยละ 0.7 (เอกรินทร์ สังข์ทอง, 2555) โดยเฉพาะในส่วนของภาคใต้ของประเทศไทยก็มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม และประเพณี สภาพสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตของผู้คนโดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประกอบด้วย ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีลักษณะเฉพาะและมีความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นของประเทศ ร้อยละ 80 ประชากรส่วนใหญ่ในภูมิภาคดังกล่าว นับถือศาสนาอิสลามพูดภาษามลายู และมีวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะประเทศมาเลเซีย ส่วนประชากรที่เหลือประมาณร้อยละ 20 นับถือศาสนาพุทธ ประชากรทั้งสองกลุ่มต่างมีวิถีชีวิตตามแบบฉบับของตน โดยเฉพาะด้านภาษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม (เอกรินทร์ สังข์ทอง, 2555) แต่หลังจากปี พ.ศ. 2547 สถานการณ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เปลี่ยนไปในมิติใหม่ หลังจากมีการบุกเข้าไปปล้นปืนทหารจากกองพันพัฒนาที่ 4 ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส ความรุนแรงหรือที่เรียกว่า "ความไม่สงบ" ก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันนำมาซึ่งการสูญเสียชีวิต ความเสียหายต่อทรัพย์สินของทั้งทางราชการและส่วนบุคคล ทำให้สังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เปลี่ยนไปในทิศทางที่เลวร้ายลง โดยกลุ่มผู้ไม่หวังดีต้องการให้สังคมที่นี้เกิดความแตกแยกทางวัฒนธรรมระหว่างศาสนา ด้วยการสร้างความเกลียดชังระหว่างคนไทยพุทธและมลายูมุสลิม เช่น เมื่อมีคนไทยพุทธถูกทำร้ายก็ถูกอ้างว่าเป็นการกระทำของคนมลายู และเมื่อคนมลายูถูกทำร้ายก็ถูกมองว่าน่าจะเกิดจาก

การกระทำของคนไทยพุทธ ประชาชนตกอยู่ในสภาวะของความหวาดกลัวและหวาดระแวงต่อกัน จนกลายเป็นประเด็นความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้พื้นที่แห่งนี้จากพื้นที่ที่เคยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของผู้คนหลากหลาย นับวันยิ่งกลายเป็นปัญหาของความไม่เข้าใจต่อกัน

ฉะนั้น เมื่อปัญหาที่เกิดขึ้นถูกมองว่าเป็นปัญหาความขัดแย้งจากความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ไม่เข้าใจระหว่างกัน การแก้ไขปัญหของรัฐจึงจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจบริบทพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของบุคคลที่แสดงออกมาในลักษณะของกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การแต่งกายและการปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ เป็นต้น ดังนั้น สิทธิทางวัฒนธรรมที่หมายรวมถึงสิทธิในความเชื่อ มโนธรรม หรือลัทธิทางความเชื่อที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดมา และได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายหรือรัฐ เช่น การมีเสรีภาพในการแต่งกายตามวัฒนธรรม การปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของตน การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา การพักผ่อนหย่อนใจทางศิลปวัฒนธรรม และการบันเทิงได้โดยไม่มีใครมาบีบบังคับ เป็นต้น (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2556) นับเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องระมัดระวังสำหรับเจ้าหน้าที่ที่เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่แห่งนี้ แม้ที่ผ่านมารัฐบาลได้เน้นให้หน่วยงานในพื้นที่น้อมนำยุทธศาสตร์พระราชทานของรัชกาลที่ 9 “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและหลักรัฐประศาสน์นโยบายของรัชกาลที่ 9 ให้เกิดผลในทางปฏิบัติทั้งในด้านการบริหารและการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ถือเป็นหน่วยงานหลักด้านการบริหารการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงาน ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิม สำหรับคนนอกพื้นที่ได้รับการบรรจุทำงานในพื้นที่ก็จะมีการอบรมเพื่อให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ก่อนลงมาปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ข้อเท็จจริงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่บางครั้งก็กลับไปละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรมโดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น กรณีเจ้าหน้าที่พุทธไม่ถอดรองเท้าเข้าไปในมัสยิด กรณีเจ้าหน้าที่มุสลิมเข้าร่วมพิธีรดน้ำศพหรือพิธีฌาปนกิจศพ และกรณีอื่นๆ ที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาต่อไป ซึ่งการกระทำดังกล่าวทำให้เกิดข้อสงสัยต่างๆ ของเจ้าหน้าที่ด้วยกันและประชาชนในพื้นที่ อันนำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งในหลักศาสนาว่า “ทำได้หรือไม่” ในหลักศาสนาและข้อบังคับของกฎหมาย แม้สำนักจุฬาราชมนตรีจะให้คำปรึกษาและวินิจฉัยในประเด็นข้อขัดแย้งในหลักศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ไปกระทบต่อสิทธิเสรีภาพทางวัฒนธรรมแล้วก็ตาม (คำตอบจุฬาราชมนตรี คำตอบลดเงื่อนไขชายแดนใต้, 2550) แต่กระทำในลักษณะเช่นนี้ก็ยิ่งปรากฏอยู่อย่างต่อเนื่อง และเมื่อภาพการกระทำดังกล่าวถูกนำไปเผยแพร่สู่สังคม โดยเฉพาะสังคมออนไลน์ข้อมูลมักจะถูกอธิบายเป็นอย่างอื่นจากข้อเท็จจริงจนกลายเป็นเงื่อนไขของผู้ไม่หวังดีที่นำประเด็นดังกล่าวมาสร้างข้อมูลเท็จเพื่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน

ดังนั้น การศึกษาสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมต่อการปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถือเป็นประเด็นปัญหาหนึ่งที่มีความสำคัญที่ต้องเร่งสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ คือ การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ที่มีนิกายศาสนาอื่นๆ โดยยึดจิตตารมณ์ความรัก ความเป็นพี่น้องกันเป็นหลักเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน รับรู้คุณค่าที่มีในศาสนาของกันและกัน และร่วมมือกันสร้างสรรค์ภราดรภาพและสันติภาพให้เกิดในสังคมแห่งนี้ อีก เนื่องด้วยเหตุผลตามข้อเท็จจริงแล้วกิจกรรมทางศาสนาพุทธบาง

กิจกรรมเจ้าหน้าที่มุสลิมไม่สามารถเข้าร่วมได้แต่จำเป็นต้องเข้าร่วมเนื่องจากปฏิบัติหน้าที่ เช่นเดียวกัน กิจกรรมทางศาสนาอิสลามบางกิจกรรมเจ้าหน้าที่พุทธสามารถเข้าร่วมได้บางกิจกรรมก็ไม่สามารถเข้าร่วมได้ จนบางครั้งการยอมปฏิบัติหรือปฏิเสธกลับกลายเป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลโดยไม่รู้ตัว และจากการศึกษาเบื้องต้นของผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีการศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ ฉะนั้น การนำหลักศาสนสัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้าใจถึงสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาจึงมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะที่ลดเงื่อนไขความขัดแย้งและความไม่เข้าใจในสิทธิเสรีภาพทาง ความเชื่อที่แตกต่างกันระหว่างเจ้าหน้าที่เดียวกันและประชาชนในพื้นที่ด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม

1.2.2 เพื่อศึกษาสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงาน ของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม

1.2.3 เพื่อเสนอแนะแนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่าง ทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม”

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา คือ ศึกษากิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน และสิทธิ เสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมในประเด็นหลัก ศาสนาและข้อกฎหมายโดยการศึกษาเชิงคุณภาพ

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร คือ ศึกษาเฉพาะเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมที่ทำงานในศูนย์ อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ และผู้รู้ทางศาสนา

1.3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา คือ การดำเนินโครงการวิจัยจะใช้ระยะเวลาในการศึกษา เริ่มตั้งแต่ เดือนกรกฎาคม 2559 ถึงเดือนกรกฎาคม 2560

1.4 คำนิยามศัพท์

1.4.1 สิทธิเสรีภาพทางศาสนา หมายถึง เสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการ ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิม

1.4.2 สิทธิทางวัฒนธรรม หมายถึง เสรีภาพที่จะมีความแตกต่าง การได้รับการยอมรับ และเข้าใจ ซึ่งกันและกัน ในสิทธิของการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตาม ความเชื่อ รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์ อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิม

1.4.3 สิทธิเสรีภาพในการปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนา หมายถึง เสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสน ธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของศาสนาพุทธและอิสลาม รวมทั้งการเข้าร่วม

กิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิม

1.4.4 กิจกรรมทางศาสนา หมายถึง วิธีปฏิบัติทางศาสนาพุทธและอิสลามในโอกาสต่างๆ ในการดำเนินชีวิต ที่มาจากตามความเชื่อ บัญญัติศาสนา และวัฒนธรรมของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.4.5 กิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ หมายถึง กิจกรรมทางศาสนาพุทธและมุสลิม ที่ควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตประจำวันในการทำงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.4.6 สิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา หมายถึง เสรีภาพที่จะมีความแตกต่าง การได้รับการยอมรับ และเข้าใจซึ่งกันและกัน ในวิธีปฏิบัติทางศาสนาพุทธและอิสลามในโอกาสต่างๆ ที่มาจากตามความเชื่อ บัญญัติศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น ในการดำเนินชีวิตและการทำงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1.5.1 ทำให้ทราบและได้เข้าใจถึงสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม

1.5.2 ทำให้ทราบถึงสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.5.3 ทำให้เกิดความเข้าใจในสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิม

1.5.4 สามารถเป็นแนวทางการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ และหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ กับสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร หนังสือ และอินเทอร์เน็ต เพื่อให้เนื้อหา มีความครอบคลุมในกรอบของการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดสิทธิมนุษยชนด้านวัฒนธรรมและศาสนา
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม
- 2.3 แนวคิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
- 2.4 แนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์
- 2.5 วัฒนธรรมและประเพณีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 2.6 ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้กับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา เพื่อการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดสิทธิมนุษยชนด้านวัฒนธรรมและศาสนา

2.1.1 สิทธิมนุษยชนในมิติของวัฒนธรรม

คำว่า “สิทธิทางวัฒนธรรม” ตามปฏิญญาว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ประกาศเมื่อปี 2007 ที่ Fribourg นอกจากจะหมายถึงสิทธิด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมแล้วยังรวมถึงเสรีภาพที่จะมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงสลับกันได้ คนเราอาจมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมกับชุมชนทางวัฒนธรรมมากกว่าหนึ่งแห่ง และมีโอกาสเข้าถึงหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมและวิถีชีวิตของหลายวัฒนธรรม วัฒนธรรมไม่ได้หมายถึงเฉพาะผลงานศิลปวัฒนธรรม สิ่งประดิษฐ์ วิถีชีวิต หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่ว่าจะประเพณีดั้งเดิม หรือสมัยใหม่ และวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องผูกโยงกับชาติพันธุ์ หรือศาสนาความเชื่อ

Arjun Appadurai (1996) เป็นนักวิชาการคนแรกๆ ที่ชี้ให้เห็นว่าเดิมทีนิยามความหมายของวัฒนธรรมมักเชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และภาษานั้น ในสังคมปัจจุบันไม่ได้เป็นเช่นนั้นแล้ว การเคลื่อนย้ายของผู้คนทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ผู้คนเรียนรู้และสามารถพูดได้หลายภาษามีการหยิบยืมวัฒนธรรมทั้งในรูปของเครื่องมือเครื่องใช้ศิลปวัฒนธรรม อาหาร และวิถีชีวิต ก่อนหน้านี้นี้วัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่สามารถครอบงำและกดทับวัฒนธรรมของคนชายขอบหรือชนกลุ่มน้อย ในยุคล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก โลกาภิวัตน์และการขยายตัวของทุนทำให้เกิดการเอาเปรียบและสร้างความไม่เป็นธรรมทางสังคม เมื่อกระแสต้านโลกาภิวัตน์มีพลังเพิ่มมากขึ้น เกิดกระแสท้องถิ่นนิยมและการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน ประกอบกับการตื่นตัวเรื่องสิทธิมนุษยชน การมองเรื่องสิทธิมนุษยชนจากมิติวัฒนธรรมจึงได้รับความสนใจ

การมองเรื่องสิทธิมนุษยชนจากมิติวัฒนธรรม ตามอนุสัญญา ปฎิญาญา และเอกสารของสหประชาชาติที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม มีหลายหัวข้อหลายประเด็นมาก เมื่อพิจารณาเฉพาะประเด็นที่สอดคล้องกับสภาพสังคมไทย (อมรา พงศาพิชญ์, 2552 อ้างถึงใน กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2556) มีดังนี้

1. วิถีวัฒนธรรมชุมชนกับสิทธิทางวัฒนธรรมของปัจเจก ข้อถกเถียงในหัวข้อนี้มีประเด็น คือ การพิจารณา เรื่องสิทธิทางวัฒนธรรมมักหนีไม่พ้นการพิจารณาเรื่องวิถีวัฒนธรรมในระดับชุมชน หรือกลุ่มคนมากกว่าระดับปัจเจก ข้อดีของวิถีวัฒนธรรมชุมชน คือ การที่สังคมมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยยึดถือร่วมกันมา โดยที่ประเพณีนั้นทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่สร้างสำนึกร่วมของการเป็นสมาชิกในชุมชน และบางครั้งทำหน้าที่แก้ไขหรือเยียวยาปัญหาความขัดแย้งที่ซ่อนอยู่ เช่น นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาสังคมชนเผ่าในแอฟริกาได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมในการเปิดพื้นที่ให้ผู้ที่อยู่ใต้อำนาจและถูกกดทับ ได้มีโอกาสแสดงออกในสังคมชนเผ่าซูลูที่ผู้ชายมีอำนาจมาก และผู้หญิงถูกกดขี่ไม่มีโอกาสแสดงออก การแสดงละครประจำปีตามประเพณีของชนเผ่า เปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถด่าว่า และใช้คำหยาบแสดงความโกรธเกลียดเคียดแค้นผู้ชายได้ แต่การแสดงออกเพื่อลดความกดดันนี้ สามารถแสดงได้เฉพาะบนเวทีการแสดงเท่านั้น หลังจากนั้นก็ต้องกลับไปใช้ชีวิตปกติที่ถูกกดขี่ข่มเหงต่อไป กรณีนี้กลไกทางวัฒนธรรมจึงทำหน้าที่ลดปัญหาความขัดแย้งในสังคมได้ ปัจจุบันพบว่าสิทธิด้านวิถีวัฒนธรรมชุมชน อาจขัดแย้งกับสิทธิวัฒนธรรมระดับปัจเจกบุคคลได้ การอ้างขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม เพื่อบังคับให้สมาชิกในชุมชนต้องยึดถือหรือปฏิบัติตามพิธีกรรมบางอย่าง ด้วยเหตุผลของวิถีชุมชนย่อมไม่ถูกต้อง เช่น ประเพณีลงโทษผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์ทางเพศนอกสมรสด้วยการใช้หินทุบ (stoning) ย่อมเป็นการทรมานและเป็นการละเมิดสิทธิระดับบุคคล แม้จะเป็นการอ้างว่าเพื่อรักษาเกียรติภูมิของผู้กระทำ (honour killing) ประเพณีเย็บอวัยวะเพศของหญิงสาวเพื่อรักษาพรหมจรรย์ก่อนการแต่งงานย่อมเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนส่วนบุคคล เป็นต้น ซึ่งประเด็นถกเถียงเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรมในระดับกลุ่ม/ชุมชน กับระดับปัจเจก จึงเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาตามบริบทของชุมชน/สังคมนั้นๆ ปฎิญาญาไฟร์เบิร์กเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรม ข้อ 9 ได้กำหนดแนวปฏิบัติไว้ว่าให้ยึดหลักธรรมาภิบาล และผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรับผิดชอบที่จะต้องพิจารณาจากมุมมองของสาธารณะ หรือปัจเจก หรือพลเมือง โดยจัดให้มีการปรึกษาหารือ การนำเสนอข้อมูล โดยคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรม ความหลากหลาย ความทั่วถึง และให้ความสำคัญกับผู้ด้อยโอกาสมากกว่าบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ประเด็นพิชญายังมีเรื่องของความเหมาะสมและการยอมรับทางวัฒนธรรมด้วย

2. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับสิทธิทางวัฒนธรรม ความคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ได้เปลี่ยนไปมาก ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นยุคหลังการล่าอาณานิคม และยุคของการเกิดประเทศใหม่ รัฐบาลของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเล็กๆ ต้องคำนึงถึงการสร้างชาติและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ รัฐเชื่อว่าการพยายามหลอมรวมวัฒนธรรมเพื่อสร้างวัฒนธรรมชุดเดียวกันให้ทุกคนคิดเหมือนกัน เชื่อเหมือนกัน และปฏิบัติเหมือนกัน จะทำให้ปกครองได้ง่าย ผลปรากฏว่าการพยายามหลอมรวมวัฒนธรรมประสบความล้มเหลวในทุกสังคมเหตุผล คือ

(1) ความคิดดั้งเดิมว่าวัฒนธรรม คือ ธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ภาษา ที่ผูกติดกับกลุ่มคนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เกิดความรู้สึกยึดติดกับสิ่งที่สังคมได้จินตนาการไว้ว่า เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมในอุดมคติ และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ความคิดแบบยึดติดกับรูปแบบดั้งเดิมนี้มีผลทำให้ชนกลุ่มน้อย

ส่วนใหญ่ไม่เต็มใจที่จะเปลี่ยนและยอมรับวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่ ทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้าน สร้างความขัดแย้งในสังคม

(2) รัฐบาลของหลายประเทศใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือควบคุมประชาชน ผ่านนโยบาย ผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม หรือการสร้างวัฒนธรรมใหม่ในรูปของการปฏิบัติวัฒนธรรม การใช้วัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างอำนาจให้แก่ฝ่ายปกครองจึงมีผลทำให้เกิดการต่อต้านจากประชาชนทั่วไปเช่นเดียวกัน

ฉะนั้น ความล้มเหลวในการจัดการกับวัฒนธรรม มีผลทำให้เกิดการตีความใหม่ว่าวัฒนธรรมไม่ใช่ สิ่งที่มีรูปแบบตายตัวเปลี่ยนไม่ได้ หรือมีรูปแบบสำเร็จรูปในทางกลับกันวัฒนธรรมมีลักษณะลื่นไหล ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ การปรับกระบวนการทัศนในการให้ความหมายของ วัฒนธรรมนี้มีผลทำให้ผู้คนผ่นคลาย และไม่ยึดติดกับรูปแบบดั้งเดิมทั้งชุด ขณะเดียวกันรัฐก็ไม่มีรูปแบบ สำเร็จรูปไว้บังคับใช้อีกต่อไป ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมจึงกลายมาเป็นความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกัน โดยยอมรับในความแตกต่าง ไม่มีการควบคุมรูปแบบของวัฒนธรรม และเปิดพื้นที่ให้ปัจเจกบุคคลมีสิทธิ ทางวัฒนธรรมของตัวเองได้

จะเห็นได้ว่า กระบวนการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เกิดจากการยอมรับการเปลี่ยนแปลง การปรับเปลี่ยน ไม่ยึดติดในรูปแบบเฉพาะ และยอมรับสิทธิทางวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคลและของกลุ่ม ความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่ได้หมายถึง ความหลากหลายหรือแตกต่างระหว่างกลุ่มเท่านั้น แต่หมายถึงความหลากหลายแตกต่างภายในกลุ่มด้วย มนุษย์แต่ละคนมีอัตลักษณ์ของตัวเอง หลากหลาย มิติ และมีหลายอัตลักษณ์ในตัวคนเดียวกันได้ รูปแบบของการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมสมัย ปัจจุบัน คือ การเกิดอัตลักษณ์ที่หลากหลาย และเท่าเทียม เนื่องจากมีความแตกต่างหลากหลายจึงไม่มี รูปแบบใดเหนือกว่ากัน การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม จึงเกิดขึ้นจากการเคารพในสิทธิทาง วัฒนธรรมและสิทธิมนุษยชน

การยอมรับความหลากหลายและแตกต่างทางวัฒนธรรมนี้เป็นสิ่งจำเป็น กรณีประเทศไทย แม้รัฐบาลตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พยายามใช้นโยบายผสมกลมกลืน (assimilation) ให้ทุก กลุ่มชนในประเทศไทยแปรเปลี่ยนเป็นคนไทยให้หมด รัฐบาลก็ไม่ประสบความสำเร็จ กลับสร้างปัญหา ตามมาด้วยซ้ำ รัฐบาลพยายามผลักดันให้ทุกคนในประเทศไทยเป็นคนไทยและมีวัฒนธรรมไทย คือ พูดภาษาไทย ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีแบบไทย ซึ่งอาจหมายรวมถึงนับถือศาสนาพุทธด้วย โดยมี การตั้งสำนักงานเอกลักษณ์แห่งชาติ ปัจจุบันเราพบว่าแม้บางขณะการพยายามผสมกลมกลืนเพื่อสร้าง เอกลักษณ์ที่เป็นหนึ่งเดียวเหมือนกันหมด ประสบความสำเร็จบ้างแต่ไม่ทั้งหมด สำหรับบางคนที่มีรากฐาน ทางวัฒนธรรมอื่นที่ไม่ใช่ไทย การบังคับให้เป็นคนไทยกลับเป็นการสร้างความกดดันในจิตใจ และทำให้เกิด แรงต้านเสียด้วยซ้ำ ทั้งนี้เพราะอัตลักษณ์มีหลายมิติ คือ ประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ศาสนา ความเชื่อ ชาติพันธุ์ ภาษา เพศ ลักษณะทางชีวภาพ และสัญชาติ การพยายามให้คนที่มีความแตกต่างจากคนไทยใน หลากๆ มิติ ปรับเปลี่ยนมาเป็นคนไทยที่มีวัฒนธรรมไทย หรือเอกลักษณ์ไทยในทุกมิติ ย่อมมีผลกระทบต่อ ระบบคิดและความเชื่อที่มีอยู่เดิมค่อนข้างมาก เมื่อรัฐบาลมีนโยบายสร้าง “เอกลักษณ์” ข้าราชการและ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่จึงปฏิบัติตามและพยายามบีบบังคับให้ผู้ที่มิวัฒนธรรมแตกต่างเปลี่ยนมารับ วัฒนธรรมไทย มีผลในการออกกฎหมาย หรือการปฏิบัติในลักษณะที่ลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของ ผู้ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ปัญหาเรื่องธรรมาภิบาล การบริหารปกครองที่ไม่เป็นธรรม มีอคติ การเลือกปฏิบัติ จึงมีให้เห็นเสมอมา (อมรา พงศาพิชญ์, 2552 อ้างถึงใน กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2556)

กรณีศึกษาความหลากหลายของคนมลายูมุสลิมในภาคใต้อาศัยอยู่ในแผ่นดินที่เป็นภาคใต้ของประเทศไทยมายาวนาน ไม่ใช่ผู้อพยพมาใหม่ จึงมีความผูกพันกับแผ่นดินและความเป็นมลายู นอกจากนี้เนื่องจากคนมลายูแถบนี้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม อัตลักษณ์มลายูมุสลิมจึงมีคุณลักษณะสำคัญ 4 ข้อที่แตกต่างจากคนไทยในภาคอื่นของประเทศ คือ ชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และประวัติความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตก็แตกต่างด้วย การที่รัฐบาลพยายามเปลี่ยนให้คนมลายูมุสลิมในภาคใต้ ซึ่งเป็นคนที่มีสัญชาติไทยเหมือนคนไทยในภาคอื่น ต้องเปลี่ยนมิติอื่นๆ ของอัตลักษณ์ให้เหมือนคนภาคอื่นด้วย จึงไม่ประสบความสำเร็จ และกลับสร้างความแปลกแยก ปัญหาชายแดนภาคใต้จึงเป็นตัวอย่างของการละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรม มีการเลือกปฏิบัติ มีความไม่เป็นธรรม สร้างความรู้สึกไม่พอใจแก่คนในพื้นที่ จนมีบางกลุ่มต้องการเสรีภาพ อิสระภาพ เพื่อจะได้สามารถคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์มลายูมุสลิม ถ้ารัฐบาลยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ยอมรับอัตลักษณ์มลายูมุสลิม สร้างความเสมอภาค ความยุติธรรม ความรู้สึกแปลกแยกก็จะค่อยๆ ลดน้อยลง ดังนั้น เสรีภาพในการดำรงวัฒนธรรมโดยได้รับการยอมรับจากผู้ปกครองและชนกลุ่มอื่นจะทำให้การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นไปตามธรรมชาติ ทำให้คนเราสามารถมีความภูมิใจในภูมิหลังของบรรพบุรุษและวัฒนธรรมดั้งเดิมและในขณะเดียวกันมีพื้นที่ทางสังคมเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ ในสังคมด้วย ถ้าเรายอมรับว่าวัฒนธรรมมีลักษณะลิ้นไหล และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไม่ต้องยึดติดกับรูปแบบตายตัวรูปแบบเดียว การอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างก็จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ (อมรา พงศาพิชญ์, 2552 อ้างถึงในกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2556)

2.1.2 ความหมายของสิทธิทางวัฒนธรรม

ความหมายของสิทธิทางวัฒนธรรม มีผู้ให้ความหมายและอธิบายถึงสิทธิทางวัฒนธรรม พอสรุปได้ดังนี้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2552)

1) สิทธิด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม และเสรีภาพที่จะมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงลิ้นไหลได้ วัฒนธรรมมีความหลากหลายและไม่จำเป็นต้องผูกโยงกับชาติพันธุ์หรือศาสนา เนื่องจากการแพร่กระจายและการหุบยืมทางวัฒนธรรมด้วยการเคลื่อนย้ายของผู้คนและหลายๆ ปัจจัย ประกอบกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยม ทำให้เกิดการเอาเปรียบทางวัฒนธรรม เรื่องของสิทธิมนุษยชนในมิติทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน วัฒนธรรมและทรัพย์สินทางปัญญา ชุมชนทางวัฒนธรรม และเสรีภาพในการแสดงออกทางวัฒนธรรมจึงได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น

2) ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีของมนุษย์ไม่เลือกปฏิบัติ ทุกคนมีสิทธิในรูปแบบของวัฒนธรรม ไม่ว่าจะ เป็น ภาษา และศิลปะ การมีส่วนร่วมในชีวิตทางวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรม ชนกลุ่มน้อยและการเข้าถึงวัฒนธรรมอย่างอิสระ รวมถึงเชื้อชาติ ชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ยังคงมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ค่านิยม ความเชื่อที่เชื่อ ภาษาและศิลปะ ประเพณี และวิธีการคิด โดยผ่านบุคคลแสดงความเป็นอยู่ของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความต้องการที่จะได้รับการยอมรับในศักดิ์ศรีของวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของตน เพื่อที่จะรักษา และสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มต่อไป

3) สิทธิในการได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันที่จะให้ประเพณีทางวัฒนธรรมได้มีการรับรู้ ดำรงอยู่ สานต่อ และพัฒนา อีกทั้งยังรวมถึงสิทธิของทุกคน หรือกลุ่มคนที่ควรได้รับการรับรองและยืนยันว่าทุกคนหรือทุกกลุ่มคนจะได้เข้าร่วม มีส่วนร่วม และได้รับความสุขจากการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรม หรือสามารถดำเนินชีวิตทางวัฒนธรรมได้อย่างมีความสุขปราศจากการเหยียดหยามและความอคติ

4) สิทธิของบุคคล กลุ่มสถานภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชน องค์กร และประเทศที่จะฟื้นฟู ดำรง รักษาไว้ ประยุกต์ใช้พัฒนา และคุ้มครองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่ม ชาติพันธุ์ กลุ่มสถานภาพชุมชน และประเทศ อันเป็นอัตลักษณ์แห่งการแสดงให้เห็นซึ่งความแตกต่างจากประชากรในวัฒนธรรม หรือ อนุวัฒนธรรมอื่น สามารถแสดงตนอย่างเปิดเผยควบคู่ไปกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมต่างๆ ที่แตกต่างกันไป จากวัฒนธรรม หรืออนุวัฒนธรรมอื่นได้ โดยที่องค์กรระหว่างประเทศ บรรษัทข้ามชาติ และองค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะของรัฐหรือเอกชน ชุมชน ตลอดจนบุคคลต้องเคารพในสิทธิโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ การเหยียดหยาม การข่มขู่ คุกคามทุกรูปแบบ

5) ความหมายของความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่ได้อยู่ที่ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม เท่านั้น แต่รวมถึงความแตกต่างภายในวัฒนธรรมด้วย และเป็นความแตกต่างที่เกิดจากรายละเอียดในมิติต่างๆ สิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม จึงหมายถึงเสรีภาพที่จะมีความแตกต่าง และการอยู่ร่วมกันในความแตกต่างหลากหลายอย่างเสมอภาค เท่าเทียมไม่มีการเลือกปฏิบัติด้วย

6) การมีเสรีภาพในการใช้ภาษาหรือสื่อความหมายในภาษาท้องถิ่นตน มีเสรีภาพในการแต่งกาย ตามวัฒนธรรม การปฏิบัติกิจตามวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นของตน การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา การพักผ่อนหย่อนใจด้านการแสดงศิลปวัฒนธรรม บันเทิงได้โดยไม่มีใครมาบังคับ

สรุปได้ว่าสิทธิทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ที่มาจากหลากหลายวัฒนธรรม มีเสรีภาพในการที่จะกระทำการใดๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรมของตน โดยไม่มีใครมาบังคับ และไม่ส่งผลกระทบ หรือผลเสียต่อการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม แต่สำหรับความหมายสิทธิทางวัฒนธรรมในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะมิติวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศาสนา จึงให้ความหมายสิทธิทางวัฒนธรรมที่หมายถึง เสรีภาพที่จะมีความแตกต่าง การได้รับการยอมรับ และเข้าใจซึ่งกันและกัน ในสิทธิของการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิม

2.1.3 สิทธิมนุษยชนในมิติศาสนา

ศาสนาเป็นสิ่งที่มีความยาวนาน ซึ่งหากพิจารณาแล้วหลักศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดก็มักมีหลักคำสอนที่ยึดโยงกับสิทธิมนุษยชน เพราะทุกศาสนาสอนให้ทุกคนเป็นคนดี การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขถึงแม้ในระยะแรกศาสนาเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อขจัดความหวาดกลัวสิ่งต่างๆ ที่ล้อมรอบตัวของมนุษย์คิดว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาจากการกระทำของผู้มีฤทธิ์มากกว่าตน เมื่อมนุษย์เริ่มเรียนรู้ธรรมชาติมากขึ้นและเกิดเป็นศาสนาที่มีเหตุผลเข้ามาเป็นแบบแผนและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ความเชื่อศรัทธาในกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างๆ ของแต่ละศาสนาก็กลายมาเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ทำสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน ดังนั้น ศาสนาทุกศาสนาจะเป็นที่พึงพอใจของมนุษย์ มีหลักธรรมคำสอนที่มุ่งหมายสั่งสอนให้คนที่ป็นสมาชิกในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรม มีเหตุผล และศรัทธาในความถูกต้อง มีพิธีกรรมและเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความป็นศาสนานั้นๆ บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะ บทบาทใด จะต้องยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะธรรมหรือหลักคำสอนจะช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ได้ อีกทั้งจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ (อมรา พงศาพิชญ์, 2552 อ้างถึงใน กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2556)

สำหรับคนไทยแล้ว ศาสนาเป็นสถาบันสำคัญของสังคมไทยโดยยอมรับศาสนาพุทธเป็นศาสนาสำคัญประจำชาติ และเปิดโอกาสให้บุคคลนับถือศาสนาต่างๆ ได้โดยอิสระ ยอมให้ศาสนาสำคัญทั้งปวงตั้งอยู่ในประเทศไทยได้ เช่น ศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ฮินดู เป็นต้น แต่ศาสนาพุทธเป็นจุดรวมจิตใจของคนไทยส่วนใหญ่ จึงได้ยึดหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานของชีวิตเพื่อที่จะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศด้วย นอกจากศาสนาพุทธแล้ว ยังนำสิ่งที่มีคุณค่าของศาสนาอื่นมาผสมผสานกับหลักของศาสนาพุทธด้วย เช่น พิธีกรรมของพราหมณ์ในการตั้งศาลพระภูมิ การขึ้นบ้านใหม่ การเข้าร่วมทำกิจกรรมกับศาสนาอื่น โดยไม่ถือว่าเป็นการเสื่อมเสียหรือเป็นบาป การยอมรับการแต่งงานกับคนต่างศาสนาได้โดยไม่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันของครอบครัว และยังให้การคุ้มครองป้องกันศาสนาและลัทธิความเชื่อทั้งหลายที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ยกตัวอย่างเช่นหลักธรรมที่ศาสนิกชนสามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวันและเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ได้แก่ ศีล 5 ของศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการของศาสนาคริสต์ และหลักศรัทธา 6 ประการกับหลักปฏิบัติ 5 ประการของศาสนาอิสลาม ที่สอนให้ทำความดีและละเว้นความชั่ว ความยุติธรรม ความเสมอภาค และเสรีภาพ คำสอนของศาสนาจะเน้นในเรื่องเหล่านี้ เพราะทุกเรื่องจะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ชาติตระกูลไม่ได้เป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของบุคคล คนที่เกิดมาเท่าเทียมกันทั้งนั้นและสอนให้ทุกคนอยู่ภายใต้อคติ 4 คือ ฉันทาคติ โทษาคติ โมหาคติและภยากติ ศาสนาอิสลามก็สอนให้ดำรงความยุติธรรมอย่าถือตามอารมณ์ใครในการรักษาความยุติธรรม แม้บางครั้งจะกระเทือนต่อตนเองบิดามารดาหรือญาติบ้างก็ตาม (อมรา พงศาพิชญ์, 2552 อ้างถึงใน กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2556)

2.1.4 สิทธิเสรีภาพทางศาสนา

เสรีภาพทางศาสนาเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญและพันธกรณีที่ประเทศไทยเป็นภาคี โดยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 18 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ 18 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 มาตรา 37 ได้บัญญัติรับรองเสรีภาพในทางศาสนาไว้ สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประการ คือ เสรีภาพในการถือศาสนาเป็นเสรีภาพบริบูรณ์ ไม่อาจจำกัดได้ และเสรีภาพในการแสดงออกทางศาสนาเป็นเสรีภาพที่ไม่บริบูรณ์สามารถจำกัดได้เท่าที่จำเป็น เนื่องจาก เสรีภาพในการแสดงออกซึ่งสิ่งที่นับถือลัทธิหรือศาสนานั้น อาจกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลจึงต้องมีข้อจำกัดในใช้เสรีภาพในการนับถือลัทธิหรือศาสนาด้วย ซึ่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองให้แนวทางว่าจำกัดได้โดยบทบัญญัติของกฎหมายตามความจำเป็นเพื่อรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย สุขอนามัย ศีลธรรมของประชาชน หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และหลักการในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดว่าบุคคลย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งขออธิบายเสรีภาพในการนับถือศาสนาในเชิงโครงสร้างเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงหลักการทั่วไปของสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ดังนี้ (หลักกฎหมายปกครองวันละเรื่อง, 2555)

1. การรับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาในรัฐธรรมนูญ

ประเทศไทยก็รับรองเสรีภาพทางศาสนาไว้ตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 และได้มีการรับรองในรัฐธรรมนูญทุกฉบับ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 37 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทาง

ศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรสมควรได้ เพราะเหตุที่นับถือศาสนา นิิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น

2. สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของเสรีภาพในความเชื่อ

เสรีภาพในความเชื่อเป็นเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว มีก่อนที่จะเกิดรัฐ หมายความว่า มีรัฐหรือไม่มีรัฐก็ตาม มนุษย์มีสิทธิเสรีภาพในความเชื่อหรือไม่เชื่ออยู่ตลอดเวลา การที่จะพรากสิทธิเสรีภาพในความเชื่อจะกระทำได้โดยวิธีการทำลายชีวิตมนุษย์ ดังนั้น สิทธิเสรีภาพในความเชื่อจึงเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง

3. การแบ่งประเภทของสิทธิเสรีภาพตามลักษณะอาการการใช้

3.1 สิทธิเสรีภาพทางมโนธรรม คือ สิทธิเสรีภาพที่อยู่ในใจของบุคคล ซึ่งบุคคลอื่นหรือรัฐไม่อาจล่วงรู้ได้ และไม่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่บุคคลใดได้ จึงเป็นสิทธิเสรีภาพประเภทสิทธิเด็ดขาด

3.2 สิทธิเสรีภาพในทางการกระทำ คือ สิทธิเสรีภาพที่จะใช้ได้ก็ต่อเมื่อมิได้กระทำการตามสิทธิเสรีภาพ สิทธิเสรีภาพประเภทนี้เมื่อมีการใช้อาจจะกระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพบุคคลอื่นได้ จึงมีการจำกัดการใช้ จึงเป็นสิทธิเสรีภาพแบบสัมพัทธ์

4. ขอบเขตหรืออำนาจแห่งการใช้เสรีภาพในการนับถือศาสนา

เสรีภาพในการนับถือศาสนาตามมาตรา 37 รัฐธรรมนูญ 2550 แบ่งได้ 2 ประเภท คือ เสรีภาพแบบสิทธิเด็ดขาด และเสรีภาพแบบสัมพัทธ์ คือ

4.1 เสรีภาพในความเชื่อแบบสิทธิสมบูรณ์หรือเด็ดขาด ซึ่งเป็นเสรีภาพที่อยู่ในใจ บุคคลอื่นจะบังคับให้เชื่อหรือไม่เชื่อไม่ได้ และบุคคลมีเสรีภาพที่จะนับถือ (เชื่อ) หรือไม่นับถือ (เชื่อ) ซึ่งศาสนาที่เป็นเพียงความเชื่อความศรัทธาภายในที่ไม่มีการกระทำ การใช้สิทธิเสรีภาพในความเชื่อความศรัทธาดังกล่าวก็จะเป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพในมโนธรรม ซึ่งโดยสภาพแล้วการใช้สิทธิและเสรีภาพ เหล่านี้เป็นเรื่องที่อยู่ภายในจิตใจไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่นหรือสังคม จึงเป็นสิทธิและเสรีภาพที่สมบูรณ์ การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวย่อมไม่มีทางเป็นไปได้เพราะไม่ว่าใครจะเป็นปัจเจกชนหรือรัฐที่มีอำนาจมากมายก็ไม่อาจบังคับสิ่งที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ได้ เสรีภาพในความเชื่อเหล่านี้ได้แก่

4.1.1 เสรีภาพในการนับถือหรือไม่นับถือ ศาสนา นิิกาย ลัทธิทางศาสนา

4.1.2 เสรีภาพในการเชื่อหรือไม่เชื่อ ในปรัชญา ลัทธิทางเศรษฐกิจ, ลัทธิทางการเมือง

เสรีภาพในความเชื่อประเภทนี้รัฐจะจำกัดเสรีภาพไม่ได้ ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 37 วรรคแรกตอนต้น

4.2 เสรีภาพในความเชื่อแบบสัมพัทธ์ เป็นสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกที่มีอำนาจการกระทำตามความเชื่อของตน ได้แก่

4.2.1 เสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน

- 4.2.2 เสรีภาพในการสอน อบรม ศึกษา ตามความเชื่อถือของตน
- 4.2.3 เสรีภาพในการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งสมาคมหรือองค์กรตามความเชื่อของตน
- 4.2.4 เสรีภาพในการสื่อสารทางศาสนา
- 4.2.5 เสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ในการจัดตั้งศาสนสถาน
- 4.2.6 เสรีภาพในการพิมพ์เอกสาร แจกจ่าย จำหน่ายตามความเชื่อในศาสนา ลัทธิ นิกาย

เสรีภาพในความเชื่อประเภทนี้เป็นเสรีภาพที่จะต้องมีการกระทำ รัฐมีอำนาจที่จะจำกัดการใช้เสรีภาพในความเชื่อประเภทนี้ได้ คือ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 37 วรรคแรก ตอนท้าย บัญญัติว่า “เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” เช่น การปฏิบัติตามลัทธินาซีจะกระทำไม่ได้

5. การปฏิบัติต่อเสรีภาพในความเชื่อหรือเสรีภาพในการนับถือศาสนา

รัฐมีข้อผูกพันการล่วงล้ำต่อเสรีภาพในการนับถือศาสนาเหตุต่างๆ ซึ่งรัฐธรรมนูญ มาตรา 37 วรรคสองบัญญัติรองรับไว้ รวมทั้งหลักการทั่วไปถึงระดับรัฐธรรมนูญต่อเสรีภาพในการนับถือศาสนา ดังนี้

5.1 รัฐจะต้องเป็นกลางในทางศาสนาแต่ละศาสนา หรือแต่ละนิกาย ซึ่งเป็นหลักสำคัญที่รัฐจะต้องปฏิบัติต่อศาสนา อันเป็นเครื่องหมายสำคัญว่า การไม่กำหนดให้เป็นศาสนาประจำชาติ หรือหากรัฐใดรัฐหนึ่งกำหนดให้ศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ ก็ย่อมก่อให้เกิดการปฏิบัติที่แตกต่างระหว่างศาสนาได้ และเป็นการโน้มเอียงไปว่ารัฐกับศาสนามีได้แยกออกจากกัน

5.2 ห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมเพราะเหตุของการนับถือศาสนา ลัทธิ นิกาย หรือเพราะเหตุของการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติตามพิธีกรรมความเชื่อ เพราะเหตุของการนับถือศาสนาหรือความเชื่อ เช่น จำกัดสิทธิการรับสมัครข้าราชการ การรับสมัครเข้าสถานศึกษา สิทธิเลือกตั้งสิทธิในการรับบริการภาครัฐ สิทธิในการสื่อสารทางศาสนา สิทธิในการถือครองทรัพย์สินขององค์กรศาสนา ลงโทษทางวินัยข้าราชการ เป็นต้น

5.3 ห้ามบังคับให้เข้าร่วมพิธีกรรมหรือการปฏิบัติทางศาสนา นิกาย ลัทธิที่ตนเองไม่เชื่อถือไม่ได้

5.4 จะต้องยอมรับสิทธิในการปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา เช่น ผู้นับถือศาสนายิว นิกายพระยะโฮวาร์ มีสิทธิปฏิเสธที่จะรับเลือกจากบุคคลอื่นตามที่กำหนดไว้ในศาสนบัญญัติได้ เว้นแต่การปฏิบัตินั้นจะเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม

จะเห็นได้ว่าปัจจุบันได้บัญญัติขยายความหมายเสรีภาพทางศาสนาในรัฐธรรมนูญให้มีรายละเอียดชัดเจนขึ้น ส่งผลให้รัฐต้องอำนวยความสะดวกให้บุคคลได้รับประโยชน์สมดังสิทธิที่ได้รับรองไว้ และหลักการอีกประการหนึ่งคือ การใช้เสรีภาพจะต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนด้วย หากมีการใช้เสรีภาพที่ไม่ชอบยอมจะไม่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ

2.1.5 สิทธิชุมชนหนึ่งในมิติสิทธิวัฒนธรรม

สิทธิชุมชน เป็นอุดมการณ์ ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนมาอย่างยาวนาน (ชลธิรา สัตยาวัฒนาม, 2546) ซึ่งเกิดจากการใช้ชีวิตร่วมกันของชาวชุมชนที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุข เกิดความเอื้ออาทรและผูกพันความขัดแย้งหรือความแตกแยกที่เกิดขึ้น จะกลายเป็นแรงผลักดันให้มีการคิดค้นวิธี การจัดการภายในให้ลุล่วงไป (ครอบครัวนักกิจกรรมภาคใต้, 2554 อ่างใน พงศ์เสวก เอนก

จำนงค์พร และ นวพร ศิริบันเทิงศิลปะ, 2553) ในขณะที่ ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ได้ชี้ให้เห็นอีกว่า “สิทธิชุมชน คือ การให้ชุมชนชาวบ้านมีสิทธิในการเลือกอนาคตของตนเองเป็นตัวของตัวเองเป็นอิสระโดยตัวเองในสถานการณ์ปัจจุบันชาวบ้านจำเป็นจะต้องเรียนรู้ ชุมชน ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ และต้องเรียนรู้ที่จะเชื่อมสิ่งที่ชุมชนมีอยู่กับความต้องการความคาดหวังจากโลกภายนอก เท่าทันที่จะปกป้องสิทธิในขณะที่เดียวกันก็ใช้สิทธิที่จะพิสูจน์ให้โลกเห็นว่าชุมชนสามารถทำประโยชน์ให้กับโลกได้อย่างน้อยที่สุดปกป้องรักษาทรัพยากรของโลก ชุมชนนั้นต้องสนใจอยากจะได้เรียนรู้เพิ่มเติมในการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น” (จดหมายข่าว สิทธิชุมชน, 2546-2547 อ้างถึงใน กนกวรรณ วงศ์กวี, 2550) เช่นเดียวกันกับ ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ ใน “นิเวศวิฤกษ์กับยุทธหัตถีเชิงกระบวนทัศน์ในสังคมไทย” กล่าวว่า “สิทธิชุมชน หมายถึง สิทธิร่วมเหนือทรัพย์สินของชุมชนสมาชิกของชุมชน ซึ่งทำหน้าที่ดูแลรักษาป่าเท่านั้น จึงจะมีสิทธิใช้และได้ประโยชน์จากป่า โดยนัยนี้สิทธิชุมชนให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรเพื่อส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ดังนั้น แม้ว่าโดยทฤษฎีแล้วสมาชิกของชุมชนทั้งหมดจะมีสิทธิตามธรรมชาติในการใช้ทรัพยากรรวม แต่ชุมชนก็สามารถใช้อำนาจ ออกกฎเกณฑ์โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมในสังคมเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่นชุมชนหลายแห่งมีกฎเกณฑ์อนุญาตให้แต่ละเฉพาะครัวเรือนที่แต่งงานใหม่และยากจนเท่านั้นจึงจะมีสิทธิตัดไม้เพื่อใช้ส่วนตัว ในขณะที่ครัวเรือนที่มีฐานะดีจะไม่ได้สิทธิอันนั้น” (กนกวรรณ วงศ์กวี, 2550, และครอบครัวนักกิจกรรมภาคใต้, 2554)

ทั้งนี้ ไม่ว่าจะการให้คำจำกัดความจะขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อม หรือบริบทที่เกิดขึ้นในสังคมที่เป็นอยู่ ณ ขณะนั้น หากชุมชนสามารถรวมตัวได้ อย่างเข้มแข็งก็จะสามารถต่อสู้เรียกร้องสิทธิและเสรีภาพ ในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อได้เช่นกัน รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเพื่อเป็นธรรมและยั่งยืนต่อไป

2.1.6 ประเด็นที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับสภาพสังคมไทย

1) วิถีวัฒนธรรมชุมชนกับสิทธิทางวัฒนธรรมของปัจเจก หากพิจารณาแล้วจะพบว่าวิถีวัฒนธรรมชุมชนมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ช่วยสร้างสำนึกร่วมในความเป็นสมาชิก การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ซ่อนอยู่ภายในชุมชน และการเป็นเจ้าของทรัพย์สินร่วมกัน มีการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่บางครั้งวัฒนธรรมของชุมชนอาจขัดแย้งกับวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคลในแง่ของการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลด้วยการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมดั้งเดิม วัฒนธรรมในมิตินี้จึงต้องอาศัยการพิจารณาโดยยึดหลักธรรมาภิบาล โดยใช้มุมมองทั้งจากสาธารณชนและปัจเจกชน ให้ความสำคัญกับผู้ด้อยโอกาสและเรื่องความเหมาะสมทางวัฒนธรรม

2) ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับสิทธิทางวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมการสร้างชาติและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประกอบกับการใช้วัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างอำนาจให้แก่ผู้ปกครอง การบังคับให้หลอมรวมวัฒนธรรมของคนหลากหลายกลุ่มทำให้เกิดความขัดแย้งและการต่อต้านจากชนกลุ่มน้อยในสังคม การที่วัฒนธรรมสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ ทำให้เราต้องหันมาพัฒนาความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน การยอมรับอัตลักษณ์ที่มีหลากหลายมิติและมีหลากหลายอัตลักษณ์ในตัวตนท่ามกลางความแตกต่างและความเท่าเทียม

3) อัตลักษณ์กับสิทธิทางวัฒนธรรม นโยบายการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมโดยการบังคับให้คนทุกกลุ่มมีวัฒนธรรมความเป็นไทย ทำให้เกิดผลกระทบต่อกลุ่มคนที่มีความแตกต่างจากคนไทยทั้งในด้าน

ชาติพันธุ์ ภาษา ความเชื่อ ฯลฯ ได้แก่ การเกิดกระบวนการทวีลักษณ์ โดยการแสดงออกถึงการเป็นคนไทยไปพร้อมๆ กับการดำรงความเป็นรากเหง้าเดิมของตน เช่น ในกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน หรือแม่กระทั่งไทยลาว ไทยเขมร ไทยญวน และไทยมอญ ซึ่งบางครั้งก็มีข้อจำกัดอันทำให้การเกิดทวีลักษณ์ไม่เป็นไปอย่างสมบูรณ์ การเกิดความแปลกแยกทางวัฒนธรรมอย่างเช่นกลุ่มชาวมลายูมุสลิมในภาคใต้ ที่ประสบความล้มเหลวและเกิดการแตกแยกในการเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนให้เหมือนกับคนภาคอื่นๆ แสดงถึงความไม่เป็นธรรมในการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับชนกลุ่มที่แตกต่าง และการแสวงหาพื้นที่ทางวัฒนธรรมของผู้ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยกลุ่มชาติพันธุ์ขนาดเล็ก เช่น ชาวเล ชาวไทย มราบริ ชาวม้ง เมียน มูเซอ หรือแม่กระทั่งกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคมก็ได้ทำการแสวงหาพื้นที่ทางวัฒนธรรม เพื่อรักษาอัตลักษณ์เรียกร้องการยอมรับและเคารพในความเป็นมนุษย์ที่มีความเท่าเทียมกัน

4) โลกาวัดกับสิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่วัฒนธรรมท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรม เกิดจากการตั้งรับกระแสโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยมของคนในท้องถิ่น และมีความนิยมควบคู่ไปกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแนวคิดท้องถิ่นนิยมด้วย มีการสร้างความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมวัฒนธรรม เช่น การขึ้นทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะวัฒนธรรมประเภทภูมิปัญญา ที่มีอยู่เดิมนั้นอาจเกิดปัญหาระหว่างวัฒนธรรมในการพิสูจน์ความเป็นเจ้าของได้ และการเกิดความวิตกในการครอบงำทางวัฒนธรรม เช่น อิทธิพลจากอุตสาหกรรมภาพยนตร์และเพลงจากวัฒนธรรมฮอลลีวูด หรือกระแสนิยมวัฒนธรรมไทยที่มีต่อสังคมลาวและกัมพูชา เป็นต้น และการเกิดวัฒนธรรมโลกและประชาชนโลก ซึ่งทำให้เกิดวัฒนธรรมมวลชนที่ผู้คนมีแนวโน้มการบริโภคสิ่งต่างๆ ไปในทิศทางเดียวกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วสังคมมนุษย์ย่อมดำรงอยู่ด้วยกระแสของความแตกต่าง เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของความหลากหลาย การที่วัฒนธรรมมีความเป็นสากลได้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนปรับเปลี่ยน และผสมผสานวัฒนธรรมที่มีมากยิ่งขึ้น ที่เห็นได้ชัดในเรื่องของอาหารและการแต่งกายกลายเป็นวัฒนธรรมข้ามพรมแดน ที่ไม่ยึดติดกับรูปแบบวิถีชีวิต ความเชื่อ หรือกลุ่มชาติพันธุ์อีกต่อไป

ดังนั้น การยอมรับว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความแตกต่างหลากหลายและสามารถปรับเปลี่ยนลื่นไหลได้ตลอดเวลา จึงสามารถทำให้เข้าใจกระบวนการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่สามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่จำกัดอยู่กับทั้งพื้นที่และเวลา รวมทั้งความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงรวมทั้งความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมและความแตกต่างภายในวัฒนธรรมนั้นๆ บุคคลจึงมีสิทธิที่จะครอบครองหรือสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่มีลักษณะอยู่ในหลายมิติและไม่จำกัดรูปแบบที่แน่นอน และมีสิทธิเสรีภาพในการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างที่เท่าเทียมกันโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ เพื่อกำจัดและหลีกเลี่ยงอคติทางวัฒนธรรมที่เคยเกิดขึ้นและก่อให้เกิดปัญหาทางวัฒนธรรมในหลากหลายมิติที่ฝังรากลึกในสังคม (อมรา พงศาพิชญ์, 2552) สิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนในสังคมมีการยอมรับความแตกต่างซึ่งกันและกัน เคารพในความเป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยที่ไม่มองว่ากลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองเป็นกลุ่มที่ดีกว่าเจริญกว่า ให้โอกาสและพื้นที่ทางวัฒนธรรมในการแสดงตัวตนและอัตลักษณ์พร้อมทั้งชุมชนก็สามารถใช้อำนาจออกกฎเกณฑ์โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมในสังคมเป็นสำคัญ (ยศ สันตสมบัติ, 2548) และไม่ยึดติดว่าวัฒนธรรมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงลื่นไหลได้ เข้าใจและยอมรับได้ว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของบุคคลหนึ่งนั้น มีหลายมิติและไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนตายตัว มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิเสรีภาพที่จะมีความแตกต่าง มนุษย์ในสังคมก็ต้องอยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาค เท่าเทียม ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่มีการแบ่งพวกเรา พวกเขา สังคมถึงจะอยู่ได้อย่างสงบสุข (อมรา พงศาพิชญ์, 2552)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม

หัวข้อนี้ผู้วิจัยได้สำรวจวรรณกรรมจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพหุวัฒนธรรม ซึ่งจะอธิบายใน 2 หัวข้อ คือ หัวข้อแรกความหมายและองค์ประกอบของพหุวัฒนธรรม และหัวข้อที่สองคือ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

2.2.1. ความหมายและองค์ประกอบของพหุวัฒนธรรม

สังคมที่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายทางชาติพันธุ์ มีความแตกต่างทางด้านภาษา วิถีชีวิต การนับถือศาสนา เรียกสังคมที่มีลักษณะเช่นนี้ว่า พหุวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ ดุสิต หวันเหล็ม (2552) กล่าวถึงลักษณะของสังคมพหุวัฒนธรรมไว้ว่า “การที่คนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน แต่ก็มาอยู่รวมกันในบริเวณเดียวกัน ลักษณะอย่างนี้เรียกว่า สังคมพหุวัฒนธรรม และนักวิชาการไทยชื่อ บรรพต วีระสัย (2517) ได้ให้กรอบแนวคิดลักษณะสังคมที่มีความหลากหลายเป็นสังคมที่มีองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้ (1) มีหลายเชื้อชาติ หลายศาสนาปะปนอยู่ร่วมกันในชาติเดียวกัน (2) มีวัฒนธรรมหรืออนุวัฒนธรรมของเชื้อชาติหรือศาสนาแตกต่างกัน (3) มีการขัดแย้งกันในเรื่องเชื้อชาติหรือศาสนา (4) มีบางกลุ่มในเชื้อชาติหลายศาสนา หลายวัฒนธรรมที่ครองอำนาจอยู่จากองค์ประกอบของพหุวัฒนธรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าสังคมพหุวัฒนธรรมมีปรากฏการณ์ที่ทั้งสองวัฒนธรรมต้องมาสัมพันธ์กันซึ่งมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ โดยที่ (อมรา พงศพิชญ์, 2542) นักวิชาการไทยที่สนใจศึกษาและมีผลงานทางด้านวัฒนธรรม การศึกษาทางด้านชนชาติพันธุ์ได้พิจารณาถึงเรื่องความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมหรือการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ย่อมมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ โดยคำศัพท์ที่ใช้ต่างกันอยู่หลายคำ รายละเอียดมีดังนี้

1. การปรับตัว

การปรับตัว อาจจะศึกษาจากการปรับทางชีวภาพและการปรับตัวทางวัฒนธรรมระหว่างสิ่งที่ศึกษา อาจเป็นมนุษย์และสัตว์กับสภาพแวดล้อมรอบตัวและแหล่งที่อยู่ การศึกษาในลักษณะเช่นนี้มักเป็นการพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ว่าได้มี (ก) การเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกัน (ข) การปรับเปลี่ยนตัวมนุษย์หรือสัตว์เพื่อให้ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสม (ค) การปรับสภาพแวดล้อมเพื่อให้อัตลักษณ์กับสภาพของมนุษย์หรือสัตว์ การใช้คำว่าปรับตัวจึงมักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนหนึ่งส่วนใดหรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์คล่องตัว

โคเฮน (อ้างใน อมรา พงศพิชญ์, 2542) เสนอข้อคิดการพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมนี้เอาไว้ว่า

(1) การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม (วรรณคดี ดนตรี การแสดง และศิลปกรรมอื่นๆ) และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ

(2) องค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละวัฒนธรรม

(3) การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ

(4) วัฒนธรรม คือ ระบบสัญลักษณ์ ขององค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง เช่น ธงมีความหมายมากกว่าผ้าผืนหนึ่ง

(5) การดำรงชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม

(6) พฤติกรรมมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้

(7) การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอนของมัน

2. การผสมผสานวัฒนธรรม

นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศได้พูดถึง การผสมผสานวัฒนธรรม หรือการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

สุพจน์ แสงเงิน (2542) กล่าวถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมไว้ว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ เมื่อกลุ่มชนหนึ่งที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันได้ติดต่อสัมพันธ์กัน จะมีการเผยแพร่กระจายและมีการรับวัฒนธรรมกันขึ้น มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย เช่น ชาวไทยมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับชาวจีน จึงรับเอาคำศัพท์ในภาษาจีนหลายคำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนคนจีนจะหันมาใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสารกัน

นิยพวรรณ วรรณศิริ (2550) กล่าวว่า การที่วัฒนธรรมที่ต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบกัน สัมผัสกัน และเกิดการหยิบบ่มเปลี่ยนกันใช้ในระยะเวลาที่สม่ำเสมอและยาวนานพอสมควร วัฒนธรรมทั้งสองจะผสมผสานกันและปะปนกันไปหมด แต่ก็ยังรู้ว่าเป็นวัฒนธรรมของใครไม่ถึงกับปนกันแยกไม่ออก เมื่อผู้หยิบบ่มวัฒนธรรมของผู้ในกลุ่มเข้าสู่กลุ่มชนเดิมของตนวัฒนธรรมเดิมนั้นก็จะดำรงรูปแบบเดิมได้ต่อบุคคลนั้นก็ยังประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมเดิมของตนไปตามเดิม แต่เมื่อออกมาพบปะหรือเผชิญกับคนจากวัฒนธรรมอื่นอีก เขาก็จะผสมผสานวัฒนธรรมของเขาเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ที่มาสัมผัสกันอีก

สรุปได้ว่า การผสมผสานวัฒนธรรม คือ การที่วัฒนธรรมสองวัฒนธรรมมาพบเจอกัน มีการนำวัฒนธรรมอีกวัฒนธรรมหนึ่งมาใช้กับวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อตอบสนองประโยชน์ของวัฒนธรรมตนเอง เมื่อสองวัฒนธรรมไม่มีการติดต่อระหว่างกัน ก็สามารถกลับมาใช้วัฒนธรรมของตนเองได้

3. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม

ณรงค์ เล็งประชา (2539) กล่าวถึงปัจจัยการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงของประชากร การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน ระบบชนชั้น ทศนคติและค่านิยม การเล็งเห็นความจำเป็น นโยบายของผู้ผู้นำในสังคม ระบบความรู้และเทคโนโลยี ความล่าช้าทางวัฒนธรรม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางอุดมการณ์

โรบิน เอ็ม วิลเลียม จูเนียร์ (อ้างถึงใน นิปาติเมาะ หะยิหามะ และ อรุษา ปุณยบุรณะ, 2549) ได้กล่าวถึงปัจจัย 5 ประการ ที่ทำให้ยึดเหนี่ยวและรักษาระเบียบแบบแผนในสังคม ซึ่งก่อให้เกิดการผสมผสานกัน คือ

(1) ความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน

(2) ความรู้สึกว่าถูกบังคับจากภายนอก ซึ่งจะเป็นตัวทำให้สร้างความเป็นเอกภาพและความเป็นหนึ่งในสมาชิก

(3) การมีเอกลักษณ์ที่ซ้อนกันอยู่ และความเป็นสมาชิกในหลายๆ กลุ่มจะเป็นตัวช่วยผสมผสานในการทำหน้าที่

(4) ความเชื่อที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย หรือหลักการขั้นพื้นฐาน ซึ่งจะใช้เป็นวิธีการ
ต่างๆ ไป สำหรับควบคุมสมาชิกในสังคม

(5) การมีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นพื้นฐานของความเป็นน้ำหนึ่งใจ
เดียวกันของการทำหน้าที่ในสังคมที่ซับซ้อนในปัจจุบัน

4. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

ฟอสเตอร์ (อ้างถึงใน นิยพรรณ วรณศิริ, 2550) ได้อธิบายปรากฏการณ์การผสมกลมกลืนทาง
วัฒนธรรมเอาไว้ว่า การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม คือ ปรากฏการณ์ที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกันสอง
วัฒนธรรมมาพบและสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอในระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่อง และได้มีการหยิบยืม
แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันใช้ในที่ที่สุดต่างฝ่ายต่างรับเอาวัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นของตนอย่างแยก
ไม่ออกจนเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา ซึ่งไม่มีร่องรอยของวัฒนธรรมเดิมหลงเหลืออยู่เลย

การกลมกลืนทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ใน 2 ระดับ ระดับแรก เป็นการกลืนกลายทางวัฒนธรรม
ได้แก่ การที่คนจากสองวัฒนธรรมเอาวัฒนธรรมของฝ่ายตรงข้ามไปเป็นของตนไปจนหมด แต่เป็นเพียง
การประพฤติปฏิบัติกันภายนอกเท่านั้น แต่ถ้าหากทั้งสองฝ่ายถึงขั้นแต่งงานกัน ก็จะเป็นการกลืนกลายทาง
ชีวภาพ ซึ่งเป็นขั้นสูงสุดของปรากฏการณ์ของการกลืนกลายทางวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าการแต่งงานข้าม
วัฒนธรรมจะพบอุปสรรคในการปรับตัวในระหว่างคู่สมรสกันบ้าง แต่ก็สามารถเอาชนะได้ด้วยเห็นอก
เห็นใจกัน ความเข้าใจกันและกัน การมีเมตตาต่อกัน (วิลเลียม เจ เคลลาเซอร์, 2539)

5. ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม

ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมในความหมายที่แท้จริงไม่ใช่วัฒนธรรมขัดกัน แต่เป็นเรื่องของคนใน
สังคมขัดแย้งกันและโดยทั่วไปความขัดแย้งดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรม จึงมักสรุปกันว่าเป็นความ
ขัดแย้งของวัฒนธรรม (สุพัตรา สุภาพ, 2552) แต่ อมรา พงศาพิชญ์ (2542) อธิบายว่า ความขัดแย้งทาง
วัฒนธรรมเกิดจากการแพร่กระจายและการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมจะไม่
เกิดขึ้นหากกลุ่มชาติพันธุ์มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อและภาษาพูดร่วมกัน ถ้าในสังคม
ชาติพันธุ์สองชาติพันธุ์ไม่สามารถเข้ากันหรือสอดคล้องกัน ปัญหาเรื่องความขัดแย้งของกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะ
เกิดตามมา ซึ่งเกิดจากการที่แต่ละฝ่ายต่างก็พยายามรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนและไม่ยอมรับ
เอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ข้างเคียง ปัญหาความรุนแรงจะเพิ่มมากขึ้นถ้าความสัมพันธ์ระหว่าง
ชาติพันธุ์ไม่เท่าเทียมกัน มีลักษณะเป็นชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่

สรุปได้ว่า แนวคิดพหุวัฒนธรรมจะมีลักษณะปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ได้แก่ ลักษณะการปรับตัว
ทางกายภาพและทางวัฒนธรรม มีการผสมผสานระหว่างสองวัฒนธรรม การกลืนกลายวัฒนธรรม และ
ลักษณะปรากฏการณ์ที่มีลักษณะความขัดแย้ง ซึ่งลักษณะปรากฏการณ์ของพหุวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถ
นำมาเป็นฐานในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เลือกศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดน
ภาคใต้เป็นพื้นที่ในการศึกษา ซึ่งเป็นหน่วยงานมีบุคลากรของหน่วยงานที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม
อาศัยอยู่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีทั้งเจ้าหน้าที่ที่เป็นไทยพุทธและมุสลิม ดังนั้นจึงต้องอาศัยแนวคิด
พหุวัฒนธรรมในการอธิบายการศึกษาในครั้งนี้

2.2.2 แนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

ในสังคมปัจจุบันเราสามารถพบผู้คนที่มีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่ออาศัยอยู่ในสังคมเดียวกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องรู้จักแนวทางในการอยู่ร่วมกันของผู้คนภายใต้พหุวัฒนธรรม ทั้งนี้ เพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นไปอย่างปกติสุขและสงบสุข เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (ม.ป.ป) กล่าวว่ามนุษย์จะต้องมี “ทักษะสังคม” พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันภายในสังคมที่มีกลุ่มคนที่หลากหลาย ซึ่งทักษะสังคมที่เสนอนั้นเป็นกลุ่มทักษะต่างๆ ที่ใช้ในการปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกันภายในสังคม ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร การพูด การฟัง การทำงานเป็นทีม ทักษะการเข้าใจในสถานการณ์ต่างๆ ที่หลากหลาย กฎกติกาต่างๆ ในสังคม ทักษะการรู้จักและเข้าใจผู้อื่นอย่างถ่องแท้ ทั้งนี้เพื่อสร้างความสัมพันธ์แก่กลุ่มคนในสังคมไปในทางที่ดีและยังเป็นทักษะที่จำเป็นต่อทุกเพศทุกวัย โดยจะต้องเริ่มเรียนรู้ทักษะสังคมพื้นฐานตั้งแต่วัยเด็ก

สังคมพหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อยอยู่ในสังคมเดียวกัน จะต้องมีความสามารถในการอยู่ร่วมกันอย่างลงตัว ซึ่ง โชคชัย วงศ์ธานี (2555) มองว่าเป็นการจัดการความหลากหลายที่เน้นความเป็นกลางที่ไม่สุดขั้วจนเกินไปด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไป เช่น มาตรการ วิธีการหรือนโยบายเพื่อสื่อให้เห็นถึงสมาชิกทั่วไปซึ่งอยู่ในสังคมนั้นๆ ได้เข้าใจถึงความหลากหลาย ประเด็นที่ควรพิจารณาในเรื่องการจัดการความหลากหลายระหว่างชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อยนั้นหลักๆ แล้วเป็นเรื่องของการใช้สิทธิในด้านต่างๆ เช่น สิทธิในการเป็นพลเมืองเทียบเท่ากัน สิทธิในการเมืองการปกครอง สิทธิโอกาสมีการประกอบอาชีพ เป็นต้น ประเด็นเรื่องความยุติธรรมถือเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการที่จะทำให้ชนกลุ่มน้อยให้ความไว้วางใจต่อรัฐและอาจจะเป็นเครื่องมือในการผลักดันให้ชนกลุ่มน้อยในสถานะคนชายขอบเนื่องจากเมื่อกลุ่มคนที่อาศัยมีความแตกต่างกันในเรื่องชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ อีกทั้งจำนวนสมาชิกที่แตกต่างกันมาก ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการเอาเปรียบและการลดทอนคุณค่าของชนกลุ่มน้อย ซึ่งถ้าหากปล่อยไปโดยไม่ได้รับการแก้ไข ปัญหาดังกล่าวสามารถขยายไปเป็นความขัดแย้งและนำไปสู่ความรุนแรงดังที่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประสบอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่มีความหลากหลาย ซึ่งมีกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันที่แตกต่างกันในเรื่องชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ การดำรงชีวิตของแต่ละกลุ่ม บางครั้งทำให้เกิดความขัดแย้งด้านคุณค่าและทัศนคติ ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งในเชิงกายภาพได้ จึงจำเป็นต้องมีหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ซึ่ง ปิยะ กิจถาวร (2550) ได้ค้นพบข้อเสนอหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากงานวิจัย ดังนี้

(1) การอยู่ร่วมกันต้องมีความเข้าใจในหลักศาสนาซึ่งกันและกัน ทุกศาสนิกต้องดำเนินชีวิตภายใต้กรอบของศาสนา

(2) มีการปฏิสัมพันธ์กันโดยไปมาหาสู่ระหว่างกัน กรณีที่มีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนมุสลิมจะต้องสื่อสารด้วยภาษามลายู

(3) มีคุณธรรม และจริยธรรม รู้ความต้องการของเขา ของเรา

(4) การระงับข้อพิพาทระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมุสลิม จะขอความเห็นใจกัน โดยไม่ต้องพูดถึงเรื่องผิดถูก

(5) กรอบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้าน คือ เรื่องสั้นทำให้หาย เรื่องยาวทำให้สั้น

(6) ให้ความเสมอภาคทั้งชาวไทยพุทธและชาวมุสลิม

(7) ดูแลความสงบสุขของชุมชน สอดส่องคนไม่ดีทั้งที่เป็นผู้ร้ายและข้าราชการที่ทุจริต

นอกจากจะมีหลักในการอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายทางสังคม ซึ่งเป็นแนวทางให้ทุกกลุ่มในสังคมควรปฏิบัติ ยังมีหลักธรรมอีกประการหนึ่งที่ควรพิจารณาในหนทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ คือ การอดทนอดกลั้นในความแตกต่าง คือ การยอมรับในความแตกต่างซึ่งโดยพื้นฐานของมนุษย์ย่อมมีความแตกต่างทั้งในเรื่องทางกายภาพและพฤติกรรม การอดทนอดกลั้นจะเกิดขึ้นเมื่อคนในสังคมมีความยอมรับและเคารพซึ่งกันและกัน อันนำมาซึ่งการสร้างเอกภาพของการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความหลากหลายได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2556)

2.3 แนวคิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นในสังคมของตน แต่บางครั้งการที่มีคนอยู่ร่วมกันหลายคนหลายกลุ่มมีความหลากหลายแตกต่างกันก็ย่อมมีการขัดแย้งกันบ้าง คงไม่มีใครสามารถสร้างสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งได้โดยสิ้นเชิง แม้เพียงคนๆ เดียวก็อาจมีความขัดแย้งในตนเองได้เพราะมนุษย์ย่อมมีความขัดแย้งกันเป็นธรรมดาอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ปุถุชนซึ่งมีความต้องการที่ไม่จำกัด แต่สิ่งที่สนองความต้องการนั้นมีอยู่จำกัดความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมมิใช่เป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ก่อให้เกิดความหลากหลายในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ที่อยู่ในสังคมนั้นๆ ได้ หากแต่ถ้าเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว มีวิธีการต่างๆ ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินการใดๆ ที่เหมาะสมกับชุมชน และสังคมนั้นๆ ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ (โคทม อาริยา, 2548)

สันติหรือสันติภาพ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ความสงบ เช่น การอยู่ร่วมกันโดยสันติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับนิยามคำว่า “สันติ” หรือ “สันติภาพ” พบว่า นักคิดและนักปฏิบัติการสันติภาพเชิงสังคมได้ให้ความหมายของสันติในแง่มุมต่างๆ โดยมองว่าค่านิยมของสันตินั้นตามสามัญสำนึกและความรู้สึกที่คุ้นๆ กันอยู่ก็คือสันติตรงข้ามกับสงคราม โดยมาจากฐานเดิมของวิธีการคิดแบบจับคู่ของบรรดาสรรพสิ่ง และถ้าวิธีการคิดแบบนี้สมเหตุสมผล สันติ จึงอยู่คนละด้านกับสงครามก็เป็นการยากที่จะอธิบายได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามนักทฤษฎีด้านสันติศึกษาผู้หนึ่งชื่อ Johan Galtung ได้เสนอความหมายในเชิงแข็งคิดว่า สันติ ไม่ใช่สภาวะที่ปราศจากสงคราม แต่คือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง และความรุนแรงนี้มีความหมายกว้างหลายแง่มุมรวมทั้งแต่ความรุนแรงทางกายภาพทางสภาพจิตใจ ความรุนแรงทางเศรษฐกิจ ความรุนแรงทางการเมือง ความรุนแรงทางสังคม (สภาพที่คนถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกดูถูก ถูกแคลน ถูกปิดกั้นไม่ให้พัฒนา) ไปถึงแง่มุม ความรุนแรงที่เกิดขึ้นและความรุนแรงที่ซ่อนอยู่ ซึ่งอาจจะปะทุปรากฏขึ้นได้ และครอบคลุมไปถึงความรุนแรงระดับบุคคลระดับกลุ่มจนถึงระดับมหภาคระหว่างประเทศจนถึงระดับโลก ซึ่งเรียกว่าเป็นความรุนแรงทางโครงสร้าง (Johan Galtung, 1996)

ผู้ศึกษาเกี่ยวกับสันติศึกษายอมรับว่า สันติ คือ ความสงบเป็นสภาพที่ปราศจากความรุนแรง แต่ยังไม่เห็นตรงกันว่า สภาพที่มีสันตินั้นยังมีความขัดแย้งอยู่หรือไม่หรือปราศจากความรุนแรง แต่ยังมี ความขัดแย้งอยู่หรือคือสภาพที่ปราศจากทั้งความรุนแรงและความขัดแย้ง ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอาน ได้กล่าวไว้ในประเด็นนี้ ด้วยความระมัดระวังว่า “สันติภาพนั้นมีความหมายสลับซับซ้อน ดังนั้นสันติภาพจึงเป็นเรื่องของการให้ความหมายมีต่างกันไป แต่สรุปได้ว่าที่เราารู้สึกว่าที่ใดภาวะใดถ้าเป็นภาวะที่

มีความสงบมีความสุข ไร้ความขัดแย้งก็จะมีสันติภาพ” (วิจิตร ศรีสอาน, 2529) การวิเคราะห์ในประโยคนี้อาจจะทำให้เรามองเห็นภาพการนิยามสันติภาพในเชิงสังคมไม่ขัด เพราะการมองในลักษณะนี้ดูประหนึ่งว่าเป็นการนิยามความหมายบนฐานของพระพุทธรูปศาสนาที่ได้สิ่งที่เห็นได้ชัดคือว่า ภาวะใด การพูด ภาวะหมายถึง การมุ่งเน้นแง่มุมเชิงนามธรรมอันเป็นการให้ความหมายของสันติภาพภายใน (พระมหาหรรษาธมมหาโส (นิริบุญยากร), 2549)

พุทธทาสภิกขุ (2531) ได้เสนอแนวคิด “สันติวิธี” อันเป็นแนวทาง หรือมรรควิธีที่ทำให้เกิดขึ้นสันติภาพในยุคปัจจุบันท่านพุทธทาสได้ ตั้งคำถาม “ทำไมจึงปรารถนาเรื่องสันติภาพ” เหตุผลก็คือสันติภาพนั้น มันสำคัญอยู่ในตัวมันเอง คือ จำเป็นสำหรับชีวิตทุกชีวิตไม่ว่าจะอยู่ในระดับส่วนบุคคลหรือทั้งหมดในโลกล้วนต้องการสันติภาพ การที่สันติภาพจะเกิดขึ้น และสำเร็จผลตามที่ต้องการนั้นปัจเจกบุคคล และสังคมโดยรวมต้องมี “ตรี ปณิธาน” กล่าวคือ

(1) การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ ซึ่งข้อนี้จะสามารถทำลายความเห็นแก่ตัวอันเป็นศัตรูของสันติ

(2) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เพราะการที่ชาวโลกที่นับถือศาสนาที่แตกต่างกันพากันทำความเข้าใจศาสนาต่างๆ แล้วจะทำให้เกิดความเข้าใจยอมรับในความแตกต่างและร่วมมือกันที่สุดในที่สุด

(3) ออกมาเสียจากอำนาจวัตถุนิยม เพราะว่าหากที่คนไม่เข้าถึงหัวใจของศาสนาของตนก็เพราะมีว่ลุ่มหลงมีว่ลุ่มมาในวัตถุนิยม ซึ่งการลุ่มหลงมีว่ลุ่มมาทำให้ขาดความร่วมมือของบุคคลในระหว่างศาสนา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุ ตฺ โต) (2541) ในทัศนะเกี่ยวกับแนวคิด “สันติวิธี” มีนัยที่ครอบคลุมสันติวิธี 2 ประเภทคือ การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง และการใช้สันติวิธี เพื่อเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต แต่เมื่อกล่าวถึงความขัดแย้ง ท่านมองว่าเป็นปรากฏการณ์ ที่สามารถเกิดขึ้นได้เป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะสิ่งทั้งหลายมีความแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวจะทำให้เกิดความขัดแย้งต่อกัน แต่ความแตกต่างก็ทำให้เกิดประโยชน์หลากหลาย และมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หากจะแปลผลของความแตกต่างนั้นให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ทำให้เกิดแง่คิดและมุมมองใหม่ ท่านได้ชี้จุดเด่นของความขัดแย้งว่าควรก่อรูปขึ้นมาจากเจตนาดีมีจุดมุ่งหมายเพื่อความดีงาม และความก้าวหน้า และความร่มเย็นของสังคมเปรียบได้กับคนสองคนมีความเห็นแตกต่างกัน การไม่ลงรอยกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องคือการตระหนักของบุคคลต่อสถานการณ์หนึ่งที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดการกำหนดเป้าหมายที่ขัดแย้งกันได้ ความขัดแย้งจึงมักถูกมองว่าไม่ดี แต่ในความเป็นจริงแล้วในบางกรณีความขัดแย้งในความต่างก็จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดวิธีการแก้ปัญหา ร่วมกันได้อย่างสร้างสรรค์ (R.E. Coffey, C.Cook, & P. L. Hunsaker, 1994)

นอกจากนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุ ตฺ โต), 2542) ยังได้นำเสนอแง่มุมของ “สันติวิธี ” ว่าหลักความคิดหลักสากล 3 ประการ จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เกิดสันติ กล่าวคือ

(1) ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลางๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ ทุกคนรวมทั้งทุกศาสนา

(2) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ความเป็นมนุษย์ ที่จะต้องมองเห็น เข้าใจ ให้ความนับถือเสมอ

(3) ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ แม่่ความรักเป็นมิตรมีความรัก ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทั่วทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยกเป็นแนวคิดสันติวิธีที่จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในความแตกต่างสามารถอยู่ร่วมกันได้ อย่างสันติ และเกิดประโยชน์เกื้อกูลกัน

สภาพท้องที่และบุคคล แต่ก็มีจุดหมายเดียวกันคือความสงบสันติ และความสุขอันประเสริฐ และทั้ง 3 ศาสนาต่างก็มีความเชื่อร่วมกันในอนาคตของมนุษยชาติว่าจะถึงซึ่งความสมบูรณ์ ความยุติธรรม และความสงบสันติ

เสฐียรโกเศศ (พระยาอนูมานราชชน) (2502) กล่าวถึง ความหมายคำว่า “ศาสนา” ของนักปราชญ์ชาวตะวันตกมีการรวบไว้ว่าศาสนา คือ ความเชื่อซึ่งแสดงออกมาให้ปรากฏเห็นเป็นกิริยาอาการของผู้ที่เลื่อมใสว่ามีความเคารพเกรงกลัวซึ่งอำนาจอันอยู่เหนือโลก หรือพระเจ้า ซึ่งบอกให้ผู้เชื่อรู้ได้ด้วยปัญญาความรู้สึเกิดขึ้นเองด้วยสมณญาณว่าต้องมีอยู่เป็นรูปร่างอย่างใดอย่างหนึ่ง และต้องเป็นผู้สร้าง และเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ จึงกล่าวง่ายๆ ศาสนา คือการบูชาพระเจ้าผู้ซึ่งมีทิพย์อำนาจอยู่เหนือธรรมชาติด้วยความเคารพเกรงกลัว

วุฒิชัย อ่องนาวา (2551) กล่าวว่า ชีวิตมนุษย์เกือบค่อนโลกมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาเพราะศาสนานอกจากจะมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลแล้ว ศาสนายังเป็นวิถีชีวิตมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมด้วย トラบโดก็ตามที่มนุษย์อยู่ในสังคมสมาชิกในสังคมย่อมต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศาสนาโดยปริยาย ศาสนาจึงเป็นสถาบันสำคัญที่ค้ำจุนมนุษย์ในสังคมให้ดำเนินชีวิตอย่างมีจุดหมาย

พินิจ รัตนกุล (2516) กล่าวว่า ถ้าจะเปรียบ ชาวพุทธ ชาวคริสต์ และชาวมุสลิมเป็นบุคคลสามคนที่อยู่บนต้นไม้ต้นเดียวกันแต่คนละกิ่ง ถ้าต่างก็ยังคงเกาะแน่นอยู่กับที่เดิมไม่ยอมไต่ลงมาที่โคนต้นต่างก็ไม่มีวันจะมาอยู่ในที่เดียวกันได้ยิ่งถ้าต่างคนต่างก็ไต่จากที่เดิมไปเรื่อยๆ ก็ยิ่งจะออกห่างจากกันไปมากทุกทีเมื่อไรเราไต่ลงมาที่โคนต้น เราก็จะมาพบกันเองแสดงให้เห็นว่าที่ตรงโคนต้นเท่านั้นที่เรายอมรับว่าเราอยู่ในที่เดียวกัน เมื่ออยู่บนกิ่งเราจะเห็นว่าอยู่คนละแห่งที่เดียวพุดอีกทีก็คือ トラบโดที่ความเข้าใจของเราห่างจากความหมายที่เป็นสัจธรรมความเป็นจริง ซึ่งมีอยู่อันเดียวเหมือนกับต้นไม้มีโคนโคนเดียว คือ トラบโดที่เราที่ยึดมั่นอยู่กับส่วนที่เป็นวัตถุในทางศาสนา เราก็จะต้องมีการไต่เถียงซึ่งกันและกันอยู่ร่ำไป เมื่อไรเราเข้าถึงความหมายที่ถูกต้อง คือ เมื่อไรเราไม่พึ่งสิ่งที่เป็วัตถุแต่พึ่งสัจธรรมก็เหมือนเราอยู่ที่โคนไม้เมื่อนั้นเราจึงจะมีใจเดียวกันหมดความขัดแย้งซึ่งกันและกันได้ ถ้าศาสนิกทั้งสามจะคิดได้ดังนี้ เมื่อนั้นศาสนาทั้งสามศาสนาก็จะกลายเป็นสมบัติของส่วนรวมไปได้

บาทหลวง ยอห์น บอสโก วิทยา คูวีร์ตัน (2553) ได้อธิบายเกี่ยวกับศาสนาไว้ว่า ศาสนาทุกศาสนาต่างมุ่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดีด้วยกันทั้งนั้น จึงเป็นโอกาสอันดี ที่ได้มาศึกษาเรื่องศาสนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้อย่างถูกต้องถ่องแท้มากยิ่งขึ้นและนำเอาความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ไม่มากนักน้อยที่สำคัญจะไม่เป็นการดูถูกหรือโจมตีซึ่งกันและกันในเรื่องศาสนา แต่มีความเข้าใจกันมากยิ่งขึ้นการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ ควรเปรียบเทียบเพื่อแสวงหาความรู้ ความร่วมมือ ควรทำความเข้าใจกันระหว่างศาสนาว่า ข้อแตกต่างในวิธีปฏิบัติอย่างไรสุดท้ายแล้ววัตถุประสงค์ที่มุ่งนี้ ควรจะตรงกัน คือ เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวของมนุษย์โลกลดความเห็นแก่ตัวลงไปได้เท่าไรก็จะรักผู้อื่น คือ เห็นแก่ธรรมมากขึ้นสันติภาพก็จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน คนในโลกหรือพุทธบริษัทก็ตามถือศีลข้อเดียวพอศีลข้อเดียวคือไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ตัวแล้วมันเกิดกิเลสไม่ได้ไม่เห็นแก่ตัวแล้วก็ไม่ฆ่าไม่ได้ ขโมยไม่ได้ประพฤติผิดกามไม่ได้หลอกลวงไม่ได้จุดมุ่งหมายเราทุกคน เพราะทุกคนเกิดมาเพื่อจะอยู่ในศาสนา เราเน้นว่าเราเกิดมาเพื่อที่จะได้รู้จักพระเจ้า รู้จักโดยการนมัสการพระเจ้ารู้จักไม่พอจะต้องรักพระเจ้าด้วย ในความหมายของคำว่ารักในศาสนาคริสต์คือการอุทิศชีวิตของตนให้กับพระเจ้า จุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การไปอยู่ร่วมสุขกับพระเจ้าในสวรรค์

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการสันติภาพที่มองสันติภาพคือภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ขัดแย้งกันได้ แต่ปัญหาก็คือขัดแย้งอย่างไรให้ได้ประโยชน์ แต่หลีกเลี่ยงที่จะเสนอว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความขัดแย้งเพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในเชิงสังคม ฉะนั้น เมื่อก้าวถึงสันติภาพภายนอก หรือ

สันติภาพเชิงสังคม ดังที่ พลเอกสายหยุด เกิดผล ที่สนับสนุนในประเด็นนี้ว่า “สันติภาพ...คือ ภาวะไม่มีความรุนแรงไม่ใช่ไม่มีความขัดแย้ง” และยิ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2528) ได้วิจารณ์ทรรศนะที่ถือว่าสันติภาพคือ สภาพที่ปราศจากความขัดแย้งตั้งอยู่บนสมมติฐานความเชื่อที่ไม่เป็นจริงสองประการ คือ 1) ความขัดแย้งของมนุษย์เป็นสิ่งที่สามารถจัดให้หมดสิ้นไปได้ 2) ความขัดแย้งเป็นสิ่งเลวร้ายหรือปัญหา โดยสมมติฐานข้อที่หนึ่งถูกวิจารณ์ว่าเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติปัญหาของมนุษย์จึงอาจมิใช่การจัดความขัดแย้งให้สูญสิ้นไปเพราะเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ หากแต่อยู่ที่ว่ามนุษย์จะแก้ไขความขัดแย้งในแต่ละเรื่องด้วยวิธีใด และสมมติฐานข้อที่สองได้รับการโต้แย้งว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมและมีใช่เป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ ได้ “บางครั้งความขัดแย้งในสังคมก็ทำหน้าที่ประดุจลินินริภักย์ ซึ่งช่วยผ่อนคลายความเป็นศัตรูกันและกันให้เบาลงได้ นอกจากนี้ ยังช่วยตอกย้ำเอกลักษณ์ของกลุ่มให้ชัดเจนขึ้นในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอื่นๆ กล่าวคือ ช่วยลดความตึงเครียดภายในกลุ่มและเสริมสร้างความเป็นเอกภาพและดุลยภาพ นอกจากนี้ความขัดแย้งยังเปรียบเสมือนสัญญาณเตือนสังคมว่า ปัญหา กำลังคุกรุ่นอยู่...ความขัดแย้งจึงมิใช่ต้องหลบหายไปจากสังคมมนุษย์โดยสิ้นเชิง ดังนั้น แนวคิดของสันติ คือ ภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ยังมีความขัดแย้งได้เป็นการนำเสนอแนวคิดด้วยหลักความเป็นจริง และมีความเป็นไปได้จริงเป็นธรรมชาติในตัวมนุษย์ที่ย่อมมีความขัดแย้งได้ และมนุษย์จะเลือกใช้วิธีการต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดความสงบให้กับสังคมของตนเองได้

การศึกษาแนวคิดและความหมายของสันตินั้นมีผู้เสนอแนวคิดที่แตกต่างออกไป ด้วยตรรกวิทยาอีกแบบหนึ่ง คือ James O'Connell (1987) ได้กล่าวในทำนองว่า “สันติ” เป็นคำและเนื้อหาแนวคิดที่ชี้ถึงความสัมพันธ์ที่ดำเนินต่อเนื่องอยู่ทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม โดยอยู่บนพื้นฐานของความมั่นคง ความประสานร่วมมือ ความเห็นอกเห็นใจพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความเคารพในสิทธิการมีการสื่อสารทำความเข้าใจกันอย่างเพียงพอในลักษณะของความสุภาพอ่อนโยนรวมทั้งมีมาตรการที่จะแก้ไขความขัดแย้ง โดยไม่ใช่กำลังหรือความรุนแรง และมีความไว้วางใจกัน

นอกจากการศึกษาสันติหรือสันติภาพในฐานะที่เป็นแนวคิดโดยตัวของตัวเองแล้ว ยังมีการศึกษาสันติ ในแง่ของคนที่สันติและไม่สันติ ดังเช่น นักวิชาการสำคัญคนหนึ่งในด้านสันติศึกษา คือ Adam Curle อดีตศาสตราจารย์ ทางสันติศึกษา มหาวิทยาลัยแบรดฟอร์ด ประเทศอังกฤษที่เสนอความสัมพันธ์ที่ไม่สันติ และความสัมพันธ์ที่สันติ จากมุมมองนี้ทำให้เขาอธิบายความหมายความสัมพันธ์ที่สันติ (ในระดับบุคคล) ว่าเป็นมิตรภาพและความเข้าใจกันดี พอที่จะมองข้ามข้อแตกต่างที่อาจเกิดขึ้นได้ส่วนในระดับกว้างออกไปสื่อถึงความสัมพันธ์ที่มีการร่วมกันอย่างแข็งขัน ความร่วมมือกันอย่างมีการกำหนดวางแผนและความพยายามอย่างชาญฉลาดในการป้องกันหรือแก้ปัญหาความขัดแย้งที่แฝงอยู่ ซึ่งทำนองเดียวกับความสัมพันธ์ที่มีการพัฒนา กล่าวคือ ถ้าการพัฒนาจะมีขึ้นได้ หรือถ้าความสัมพันธ์จะเติบโตขึ้นในความกลมกลืนและความสร้างสรรค์ก็จำเป็นต้องมีความเสมอภาคและการตอบสนองซึ่งกันและกันในเกณฑ์มากพอ ซึ่งในประเด็น “ซึ่งกันและกัน” นี้เป็นมาตรการสำคัญที่แยกความสัมพันธ์ที่เป็นสันติกับความสัมพันธ์ที่ไม่สันติ สำหรับความสัมพันธ์ที่เป็นสันตินั้นย่อมไม่มีการข่มขู่และบังคับ แต่ย่อมมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเข้าใจซึ่งกันและกัน เอาใจใส่ ปรองดองกันและกัน และการประสานงานบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน (ไชยันต์ รัชชกุล, 2532)

2.3.1 หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

สันติสุขหรือความสงบสุขเป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่าในพระสูตรต้นตปิฎกขุททกนิกายธรรมบทพระพุทธเจ้าตรัสไว้หลายแห่งเป็นต้นว่าในเรื่อง “อัญญาตรกุลทวาริกาวัตถุ” ตรัสว่า “สุข (ขึ้น) ยิ่งกว่าความสงบไม่มี”¹ ในเรื่องของติสสเถรวัตถุ” ตรัสว่า “บุคคลดีมีปริเวรสลัมมรสแห่งความสงบ และได้ลัมมรสแห่งปิตินธรรมแล้วเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวายไม่มีบาป”² ซึ่งสื่อเน้นว่าผู้มีความสงบย่อมไม่มีเวรภัยมีใบหน้าอิมเอิบผ่องใส ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายใจ อนึ่ง ผู้รักความสงบเป็นผู้ไม่หาความสุขย่อมไม่สว่างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นดังพระพุทธพจน์ ในเรื่อง “สัมพหุลกุ มารวัตถุ” ว่า

ผู้ใดใฝ่หาความสุขเพื่อตน

แต่กลับใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข

ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความสุขเลย

ส่วนผู้ใดใฝ่หาความสุขเพื่อตน

ไม่ใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข

ผู้นั้นตายไปแล้ว ย่อมได้รับความสุข³

หลักการอยู่ร่วมกัน หลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจให้รักผูกพัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในที่หลายแห่ง เรื่องสังคหวัตถุ ได้แก่ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี โดยสรุปคือหลักการสังเคราะห์ ประกอบด้วย

1. ทาน การให้คือเอื้อเพื่อเผื่อแผ่เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้ และแนะนำสั่งสอน

2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ คือ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดตม้มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคีให้เกิดไมตรี และความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

3. อัถลจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์ โดยร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี⁴

ดังนั้น สรุปได้ว่าในหลักพระพุทธศาสนานั้น ถือหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยยึดหลักสามัคคีธรรม อปรีหานิยธรรม และสังคหวัตถุ ทั้งนี้ โดยมีความเมตตากรุณาเป็นหลักธรรมประจำใจชาวพุทธที่แท้ต้องยึดมั่นในโอวาทปาฏิโมกข์ไม่เบียดเบียนไม่ว่าร้าย ไม่ประทุษร้ายผู้อื่น โดยเฉพาะบทบาทของนักบวชหรือนักการศาสนาที่เป็นหัวหน้าของชุมชน สังคมแต่ละหน่วยนั้นย่อมมีความหลากหลายทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม แต่หากถือว่าทุกคนเกิดมาเป็นมนุษย์เป็นเพื่อนร่วมโลกก็ควรที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังพระพุทธโอวาทว่า มนุสสานาม อุปการกา ขึ้นชื่อว่ามนุษย์ต้องอุปการะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

¹ ขุ.ธ. (ไทย) 25/202/95.

² ขุ.ธ. (ไทย) 25/205/96.

³ ขุ.ธ. (ไทย) 25/131-132/73.

⁴ ที .ป.า. 11/140/167 ; 267/244 ; อญ .จตุกก. 21/32/42 ; 256/335 ; อญ .อญ.ฐก. 23/114/222 ; อญ .นวก. 23/209/377.

บุคคลอาจมีความเชื่อและความเห็นแตกต่างกันได้ แต่ไม่ควรที่จะใช้ความรุนแรงประทุษร้ายซึ่งกันและกัน ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าทรงประพฤติเป็นแบบอย่างไว้ในการผูกมิตรกับศาสนาและเจ้าลัทธิทั้งหลายในสมัย พุทธกาล

2.3.2 หลักคำสอนของศาสนาอิสลามว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาสำคัญของโลกที่ศาสดามุฮัมมัด เป็นผู้ประกาศ ณ คาบสมุทรอาหรับ เมื่อต้นคริสต์ ศตวรรษที่ 7 อิสลาม เป็นคำในภาษาอาหรับ หมายถึง “การยอมจำนน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต่อเจตจำนงของพระเป็นเจ้าองค์เดียวหรือที่เรียกในภาษาอาหรับว่า อัลลอฮ์ (Allah) ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาแนวเอกเทวนิยมที่เข้มงวดผู้นับถือศาสนานี้ เรียกว่า “มุสลิม” ถือว่า นบีมุฮัมมัด เป็นนบีผู้รับคำ สอนจากพระเป็นเจ้า มุฮัมมัดเป็นนบีนบีนสุดท้ายที่สมบูรณ์แบบที่สุดในบรรดานบีนทั้งหลาย เช่น อาดัม อับราฮัม โมเสส เยชู และคนอื่นๆ คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาอิสลามคือ “อัลกุรอาน” (Quran) ซึ่งบันทึก วิวรณ์ของพระเป็นเจ้าที่เผยต่ออนบีมุฮัมมัด คำสอนและจริยวัตรของท่านนบี ซึ่งรวบรวมไว้ใน ชุมนนะห์ (Sunnah) เป็นแหล่งศรัทธาและแนวปฏิบัติสำคัญในศาสนาอิสลามด้วยเช่นกัน

คำว่า อิสลาม หมายถึง การยินยอมมอบกายและหัวใจต่อพระผู้เป็นเจ้า คำว่า อิสลาม ยังหมายถึง ศาสนาแห่งสันติและสงบสุขและคำว่า อิสลามยังหมายถึงศาสนาที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามบทบัญญัติและคำสอน อย่างเป็นขั้นตอนมีคำสอนที่ครอบคลุมองค์ความรู้ และการดำเนินชีวิตในทุกๆ ด้านอย่างเป็นระบบ ระเบียบหากเราได้พิจารณาคำสอนต่างๆ ของอิสลามย่อมประจักษ์ว่า พื้นฐานแห่งคำสอนอิสลาม คือ การ เชิญชวนให้มวลมนุษย์ทั้งหมดสู่การสร้างความผาสุกและสันติอันเที่ยงแท้และครอบคลุมทุกสิ่งในโลกนี้ และ ในโลกหน้า อัลลอฮ์ ได้ตรัสว่า

“และจงให้มีขึ้นจากพวกเจ้า ซึ่งคณะหนึ่งที่จะเชิญชวนไปสู่ความดี และใช้ให้กระทำการสิ่งที่ชอบและ ห้ามมิให้กระทำการสิ่งที่ไม่ชอบและชนเหล่านั้นแหละพวกเขาคือผู้ได้รับความสำเร็จ”⁵

“ผู้ศรัทธาทั้งหลายจงเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีเพื่ออัลลอฮ์เป็นพยานด้วยความเที่ยงธรรม และจงอย่าให้ การเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใดทำให้พวกเจ้าไม่ยุติธรรม จงยุติธรรมเถิด มันเป็นเรื่องที่ใกล้กับความยำเกรงยิ่งกว่า และพึงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำกัน”⁶

“บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเข้าอยู่ในความสันติ (เข้าอยู่ในบัญญัติแห่งอิสลาม) โดยทั่วทั้งหมด และจงอย่าตามบรรดาก้าวเดินของชัยฏอน (อย่าปฏิบัติตามคำชักจูง คำยั่วยุ และแบบอันเลวของชัยฏอน) แท้จริงมันคือศัตรูที่ชัดเจนของพวกเจ้า”⁷

อนึ่ง มีปรากฏในอัลกุรอาน “และหากมีสองฝ่ายจากบรรดาผู้ศรัทธาทะเลาะวิวาทกัน พวกเจ้าก็ จงไกล่เกลี่ยระหว่างทั้งสองฝ่าย (คือหาทางให้ทั้งสองฝ่ายยุติข้อขัดแย้งกัน และให้ประนีประนอมกันด้วย ความยุติธรรม) หากฝ่ายหนึ่งในสองฝ่ายนั้นละเมิดอีกฝ่ายหนึ่ง (หากฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับการไกล่เกลี่ยและ ยังตั้งมั่นที่ปฏิบัติตามอารมณ์ของตนแล้ว) พวกเจ้าก็จงปรามฝ่ายที่ละเมิด จนกว่าฝ่ายนั้นจะกลับสู่พระ บัญชาของอัลลอฮ์ (คือปรามฝ่ายที่ไม่ยอมรับการประนีประนอมจนกว่าจะยอมรับข้อตัดสินของอัลลอฮ์ และเลิกทั้งการกระทำที่เป็นศัตรูกับอีกฝ่ายหนึ่ง) ฉะนั้นหากฝ่ายนั้นกลับสู่พระบัญชาของอัลลอฮ์แล้ว (คือ ยุติการทะเลาะวิวาทหรือการสู้รบกันแล้ว) พวกเจ้าก็จงประนีประนอมระหว่างทั้งสองฝ่ายด้วยความ

⁵ ความหมายของซูเราะห์ อาละอิมรอน 3 : 104, หน้า, 133.

⁶ ความหมายของซูเราะห์ อัล-มาอิดะฮ์ 5 : 8, หน้า, 244.

⁷ ความหมายของซูเราะห์ อัล-บะเกาะเราะฮ์ 2 : 208, หน้า, 66.

ยุติธรรมและพวกเขาก็ให้ความเที่ยงธรรมแก่ทั้งสองฝ่ายเกิด (คือให้มีความใกล้เคียงด้วยความยุติธรรมไม่เอนเอียงไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และให้ความเป็นธรรมแก่ทั้งสองฝ่าย) แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักใคร่บรรดาผู้ที่ให้ความเที่ยงธรรม”⁸

อิสลามเป็นศาสนาแห่งธรรมชาติ กล่าวคือ ศาสนาที่ไม่ฝืนต่อสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงประทานให้มนุษย์ชาติ โดยผ่านศาสดาตามยุคตามสมัย จึงถือว่าทุกๆ ประชาชาตินั้น มีศาสดาผู้เทศนาสั่งสอน ฉะนั้น การมีหลักคำสอนว่ามุสลิมต้องศรัทธาในบรรดาศาสดาทั้งหลายถือเป็นหลักที่อิสลามได้ให้ไว้อย่างกว้างขวางที่สุด อิสลามจึงเป็นศาสนาแห่งสันติภาพและไฝหาความสงบสุข เพราะตามหลักการนี้เท่ากับสอนให้ร้ายไว้ซึ่งสันติภาพกับทุกศาสนา

ดังปรากฏในอัลกุรอาน “และจงเชื่อฟังอัลลอฮ์ และรอซูลของพระองค์เถิด และจงอย่าขัดแย้งกัน จะทำให้พวกเจ้าย่อท้อ และทำให้ความเข้มแข็งของพวกเจ้าหมดไป และจงอดทนเถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นทรงอยู่กับผู้ที่อดทนทั้งหลาย”⁹

“พวกเจ้าจงเข้าไปในนั้นด้วยความสันติ ปลอดภัย และเราได้จัดความชุ่มชื้นที่มีอยู่ในหัวอกของพวกเขา (ความชุ่มชื้นความโกรธ ความเกลียดชัง ที่มีอยู่ในโลกดุนยา) ให้กลายเป็นพี่น้องกัน โดยพำนักอยู่บนเตียงหันหน้าเข้าหากัน”¹⁰

“ในสวรรค์ นั้นพวกเขาจะไม่ได้ยินคำพูดไร้สาระและเป็นบาป เว้นแต่คำกล่าวที่ว่า ศานติ ศานติ (ในสวรรค์นั้นจะไม่ได้ยินคำพูดที่ระคายหู หรือคำพูดที่เป็นบาป เว้นแต่คำกล่าวซึ่งกันและกันที่เป็นสิริมงคลอยู่ ตลอดเวลา)”¹¹

“เขา (อิบรอฮีม) กล่าวว่า ขอความศานติ จงมีแก่ท่าน ฉันจะขอร้องโทษจากพระเจ้าของฉันให้แก่ท่าน แท้จริงพระองค์เป็นผู้เมตตากรุณาแก่ฉันมาก (อิบรอฮีมได้กล่าวตอบว่า สำหรับฉันการทำร้ายหรือการกระทำที่น่าเกลียดจากฉันจะไม่ประสบแก่ท่าน ฉันจะไม่พูดในสิ่งที่ทำให้ท่านไม่พอใจอีกต่อไป และฉันจะวิงวอนขอต่ออัลลอฮ์ให้ทรงชี้แนวทางที่ถูกต้องแก่ท่าน และทรงอภัยโทษแก่ท่าน)”¹²

อิสลามยอมรับในความแตกต่างของมนุษยชาติ แต่มีหลักเบื้องต้นว่ามนุษยชาติ มาจากบรรพบุรุษเดียวกัน การแบ่งเป็นก๊กเป็นเหล่าโดยพื้นฐานของสีผิว ภาษา ความเชื่อ มิใช่อุปสรรคที่จะให้มนุษย์อยู่ร่วมกัน ดังที่อัลลอฮ์ได้กำหนดขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ซึ่งปรากฏในอัลกุรอานว่า “โอ้ มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชาย และเพศหญิง (คือได้สร้างมาจากต้นกำเนิดเดียวกัน คือ อาดัมและฮาวา) และเราให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน (ความแตกต่างระหว่างเผ่าตระกูลและประชาชาติ หรือความแตกต่างทางภาษาคำพูดผิวพรรณ ขนบธรรมเนียม ประเพณี มิได้เป็นสาเหตุให้มีการแตกแยกเป็นศัตรูกัน แต่เพื่อให้มีการรู้จักกันปรึกษาหารือกัน และร่วมมือกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม) แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือ ผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า (คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์นั้น อัลลอฮ์เป็นผู้ทรงกำหนดนั้นก็คือผู้ที่มีเกียรติที่สุด ณ อัลลอฮ์ คือ ผู้ที่มีความยำเกรงพระองค์มากที่สุด ผู้ที่รักษาขอบเขตและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์) แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”¹³

⁸ ความหมายของซูเราะห์ อัลหุญรูด 49 :9, หน้า, 1350.

⁹ ความหมายของซูเราะห์ อัล-อัมฟาต 8 : 46, หน้า, 423.

¹⁰ ความหมายของซูเราะห์ อัลฮิจร 15 : 46-47, หน้า, 619.

¹¹ ความหมายของซูเราะห์ อัลวาเกอะฮ์ 56 : 25-26, หน้า, 1430.

¹² ความหมายของซูเราะห์ มัรยัม 19 : 47, หน้า, 728.

¹³ ความหมายของซูเราะห์ อัลหุญรูด 49 : 13, หน้า, 1352.

จะเห็นได้ว่าไม่ว่ามนุษย์จะแตกต่างทางชาติพันธุ์ สัญชาติ สีผิวและภาษา มีนัยยะที่ลึกกว่าเพียงแค่การรู้จักกันว่าเป็นการทำความรู้จักที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนคุณประโยชน์แห่งความดีงามอันสูงส่งและให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน ดังที่อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาปและเป็นศัตรูกัน และพึงกลัวเกรงอัลลอฮ์เถิด”¹⁴ และดังปรากฏในอัลกุรอานที่มุ่งเน้นการทำความคิด และการให้อภัยต่อเพื่อนมนุษย์อันได้แก่ “บรรดาผู้ศรัทธาและกระทำความดี ความผาสุกย่อมได้แก่พวกเขาและเป็นการกลับไปที่ดียิ่ง”¹⁵

“แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธา และประกอบคุณงามความดีทั้งหลายนั้น พระผู้ทรงกรุณาปราณีจะทรงโปรดปรานความรักใคร่แก่พวกเขา (คือ จำให้มีความรักขึ้นในจิตใจของปวงบ่าวที่ดีของพระองค์ อรร่อเบียฮอ กล่าววว่า พระองค์จะรักพวกเขา และให้พวกเขาเป็นที่รักใคร่ในหมู่มวลมนุษย์)”¹⁶

“เจ้าจงปรามความชั่ว ด้วยสิ่งที่ดียิ่ง (คือด้วยการอภัย และทำตัวเป็นผู้มีมรรยาทดี เพื่อดึงดูดจิตใจทำให้ศัตรูกลายเป็นมิตร และความโกรธแค้นกลายเป็นความรักใคร่)”¹⁷

“คำพูดที่ดี และการให้อภัยนั้นดียิ่งกว่าทานที่มีการก่อความเดือดร้อนติดตามทานนั้น และอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงมั่งมีผู้ทรงหนักแน่นเสมอ”¹⁸

“และแน่นอนผู้ที่อดทนและให้อภัย แท้จริงนั้นคือส่วนหนึ่งจากกิจการที่หนักแน่นมั่นคง (และสำหรับผู้ที่อดทนจากการทำร้าย และให้อภัยเพื่อพระพักตร์ของอัลลอฮ์ เพราะการอดทนและการให้อภัยนั้นเป็นกิจการที่น่าสรรเสริญ)”¹⁹

“โอ้ ศรัทธาชนทั้งหลาย พวกเจ้าจงปลีกตัวให้พ้นจากส่วนใหญ่ของการสงสัย (จงทำตัวให้ห่างไกลจากการสงสัย การไม่ซื่อสัตย์ และการนินกร้ายต่อญาติพี่น้อง และมหาชนทั่วไปที่ว่า “ส่วนใหญ่ของการสงสัย” นั้น เพื่อเป็นการระมัดระวังในทุกๆ การกระทำดังกล่าว อย่ารีบด่วนในการนึกคิดแต่จงพิจารณาและสอบสวนหาข้อเท็จจริงเสียก่อน) แท้จริงการสงสัยบางอย่างนั้นเป็นบาป และพวกเจ้าอย่าสอดแนม (คือการสืบค้นความลับของพี่น้องมุสลิม) และบางคนในหมู่พวกเจ้าย่านินทาซึ่งกันและกัน (คืออย่างกล่าวถึงความไม่ดีงามของผู้อื่นในสิ่งที่เขาไม่ชอบที่จะให้กล่าวถึงเป็นการลับหลัง) คนหนึ่งในหมู่พวกเจ้านั้นชอบที่จะกินเนื้อพี่น้องของเขาที่ตายไปแล้วกระนั้นหรือพวกเจ้าย่อมเกลียดมัน (เป็นการยกอุทาหรณ์เปรียบเทียบถึงการกินเนื้อพี่น้องของเขาที่ตายแล้วว่ามันเป็นที่น่ารังเกียจเพียงใด ดังนั้น การนินทามุสลิมด้วยกัน จึงเป็นที่น่ารังเกียจยิ่งกว่า และโทษของมันก็ร้ายแรงยิ่งกว่า) และจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์ นั้นเป็นผู้ทรงอภัยโทษผู้ทรงเมตตาเสมอ (แก่ผู้ที่มีความยำเกรงอัลลอฮ์ ตะอาลา สำนักผิดและกลับเนื้อกลับตัวเป็นการสนับสนุนให้มีการขออภัยโทษ ชอบให้มีการเสียสละและสารภาพผิด เพื่อมิให้มนุษย์หมดหวังในความเมตตาของอัลลอฮ์)”²⁰

“บรรดาผู้บริจาครทรัพย์ของพวกเขาในทางของอัลลอฮ์ (เช่นทำทานแก่คนยากจน ให้ทุนการศึกษา แก่นักเรียนที่ขัดสนช่วยเหลือครูเกี่ยวกับเงินเดือน เป็นต้น) แล้วพวกเขามีให้ติดตามสิ่งที่เขาบริจาคไป ซึ่งการรำลึกและการก่อความเดือดร้อน (เช่น ถือโอกาสใช้ผู้ที่รับบริจาคให้ทำธุรกิจให้แก่ตนฟรีๆ เป็นการ

¹⁴ ความหมายของซูเราะห์ อัลฆาอิมะฮ์ 5 : 2, หน้า, 240.

¹⁵ ความหมายของซูเราะห์ อีรเราะฮ์ 13 : 29, หน้า 591.

¹⁶ ความหมายของซูเราะห์ มัรยัม 19 : 96, หน้า, 737.

¹⁷ ความหมายของซูเราะห์ อัลมูมินูน 23 : 96, หน้า, 838.

¹⁸ ความหมายของซูเราะห์ อัลบะเกาะเราะฮ์ 2 : 263, หน้า, 90.

¹⁹ ความหมายของซูเราะห์ อัลซุรอ 42 : 43, หน้า, 1253.

²⁰ ความหมายของซูเราะห์ อัลหุญรอต 49 : 12, หน้า, 1351.

ชดเชยสิ่งที่ได้รับจากให้เขาไป เป็นต้น) ไตๆ นั้น พวกเขาจะได้รางวัลของพวกเขา ณ พระผู้เป็นเจ้าของพวกเขา และไม่มี ความกลัวใดๆ แก่พวกเขา และทั้งพวกเขาก็จะไม่เสียใจ”²¹

อิสลามได้กำหนดขอบเขตความสัมพันธ์ของประชากรมุสลิมกับศาสนาอื่น ดังปรากฏในอัลกุรอานว่า “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มีได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และพวกเจ้ามิได้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะทำความดีแก่พวกเขาและให้ความยุติธรรมแก่พวกเขาแท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้ที่มีความยุติธรรม (คืออัลลอฮ์ มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าในการที่จะกระทำความดีและให้ความยุติธรรมกับบรรดาผู้ที่มีได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และมีได้ขับไล่บรรดาสตรี และเด็กๆ ของพวกเจ้าออกจากบ้านเกิดเมืองนอน)”²² และทรงห้ามมิให้เป็นมิตรกับบรรดาผู้ที่มีได้ต่อต้านในเรื่องศาสนา ดังที่อัลลอฮ์ ได้ตรัสว่า “แต่ว่าอัลลอฮ์ ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มีได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้าและช่วยเหลือให้ขับไล่พวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะผูกมิตรกับพวกเขาและผู้ใดผูกมิตรกับพวกเขาชนเหล่านั้นพวกเขาเป็นผู้อธรรม”²³ และทรงกล่าวว่า “เนื่องจากเหตุอันนั้นแหละ เราจึงได้บัญญัติแก่วงศ์วาน อิสรออิลว่า แท้จริงผู้ใดฆ่าชีวิตหนึ่งโดยมิใช่เป็นการชดเชยอีกชีวิตหนึ่งหรือมิใช่เนื่องจากการบ่อนทำลายในแผ่นดินแล้วก็ประหนึ่งว่าเขาได้ฆ่ามนุษย์ทั้งมวล และผู้ใดไว้ชีวิตนั้นก็ประหนึ่งว่าเขาไว้ชีวิตมนุษย์ทั้งมวล และแท้จริงนั้นบรรดา รอสูล (ศาสนทูต) ของเราได้นำหลักฐานต่างๆ อันชัดเจนมายังพวกเขาแล้วได้มีจำนวนมากมายในหมู่พวกเขาเป็นผู้ฟุ่มเฟือยในแผ่นดิน (หมายถึง ทำการฆ่าฟันกันอย่างมากมาย และฝ่าฝืนบัญญัติศาสนาด้วย)”²⁴

การทำความเข้าใจในความเป็นตัวตนของผู้อื่น โดยการให้นึกคิดว่า หากเราเกิดมาในสังคมและแวดล้อมไปด้วยสภาพการณ์ที่เขาเป็นอยู่ เราจะมีความรู้สึกและปฏิบัติตนอย่างไรเมื่อเราเป็นเขา? ซึ่งแน่นอนว่า ประสบการณ์ของแต่ละคนที่เกิดมาในสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันทางด้านความเชื่อและวัฒนธรรมย่อมต้องทำให้พวกเขามีความแตกต่างกัน การที่จะปรับเปลี่ยนให้ทุกคนมีความคิดเดียวกัน มีความเชื่อเดียวกัน มีอัตลักษณ์เดียวกันทั้งหมดย่อมเป็นไปไม่ได้ แต่สิ่งที่จะทำให้คนในสังคมที่มีความแตกต่างทางด้านความเชื่อและวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ต้องอาศัยการยอมรับความเป็นตัวตนของเขาและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

อิสลามมีหลักคำสอนมากมายที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การใช้ปัญญาในการประกอบคุณงามความดี ความกตัญญู การให้อภัยการให้ทานการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่มีการแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างศาสนาเชื่อว่าทุกคนเป็นพี่น้องกัน ดังปรากฏในอัลกุรอานได้แก่

“และในแผ่นดินมีเขตแดนติดต่อกันใกล้เคียงกัน และมีสวนพฤกษา เช่น ต้นองุ่น และต้นที่มีเมล็ดและต้นอินทผลัมที่มาจากรากเดียวกัน และมีไร่รากเดียวกันได้รับแหล่งน้ำเดียวกัน และเราได้ให้บางชนิดดีเด่นกว่าอีกบางชนิดในรสชาติ (คือต้นไม้อีกบางชนิดได้รับแหล่งน้ำเดียวกัน และดินชนิดเดียวกัน แต่พืชผลที่ออกมามีชนิดและรสชาติแตกต่างกันออกไป) แท้จริงในการนั้น แน่นนอนเป็นสัญญาณสำหรับหมู่ชนผู้ใช้ปัญญา”²⁵

“และเราได้สั่งเสียมนุษย์ให้ทำดีต่อบิดามารดาของเขา มารดาของเขาได้อุ้มครรภ์เขาด้วยความเหนื่อยยาก และได้คลอดเขาด้วยความเจ็บปวด และการอุ้มครรภ์เขา และการหย่านม ในระยะเวลา

²¹ ความหมายของซูเราะห์ อัล-บะเกาะเราะฮ์ 2 : 262, หน้า, 90.

²² ความหมายของซูเราะห์ อัล-มมตะฮ์ 60 : 8, หน้า, 1483.

²³ ความหมายของซูเราะห์ อัล-มมตะฮ์ 60 : 9, หน้า, 1483.

²⁴ ความหมายของซูเราะห์ อัล-มาอิ 5 : 32, หน้า, 252.

²⁵ ความหมายของซูเราะห์ อัล-เราะฮ์ 13 : 4, หน้า, 583.

สามสิบเดือน จนกระทั่งเมื่อเขาบรรลุนิติภาวะของเขา และมีอายุถึงสี่สิบปี เขาจะกล่าววิงวอนว่า ข้าแต่พระเจ้าของข้าพระองค์ ขอพระองค์ท่านได้ทรงโปรดปรานแก่ข้าพระองค์ และบิดามารดาของข้าพระองค์ และให้ข้าพระองค์ทำความดีเพื่อให้พระองค์ท่านทรงพอพระทัย และทรงให้ความดีเกิดขึ้นในลูกหลานของข้าพระองค์”²⁶ “และจงนอบน้อมแก่ท่านทั้งสอง ซึ่งการถ่อมตนเนื่องจากความเมตตา และจงกล่าวข้าแต่พระเจ้าของฉันทรงโปรดเมตตาแก่ท่านทั้งสองเช่นที่ทั้งสองได้เลี้ยงดูฉันทันทีเมื่อเยาว์วัย (จงกระทำทุกอย่างเป็นการแสดงถึงความรักของท่านทั้งสอง เป็นต้นว่า การเอาอกเอาใจ การให้เกียรติ และยกย่องท่านทั้งสองต่อหน้าคนอื่น และขอพรดูอาอ์ให้ท่านทั้งสองอยู่เสมอ โดยขอให้อัลลอฮ์ ตะอาลา ทรงอภัยโทษและโปรดปรานและเมตตาแก่ท่านทั้งสองเสมือนกับที่ท่านทั้งสองได้เลี้ยงดูทะนุถนอมเรามาเมื่อเรายังเป็นเด็ก ๆ)”²⁷

“จงทำดีต่อผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและต่อผู้เป็นญาติที่ใกล้ชิดและเด็กกำพร้า และผู้ขัดสน และเพื่อนบ้านใกล้เคียง และเพื่อนที่ห่างไกล และเพื่อนข้างเคียง (เพื่อนที่ร่วมทางหรือร่วมงาน) และผู้เดินทาง และผู้ที่มีมือขวาของพวกเจ้าครอบครอง (หมายถึงทาส ทั้งที่เป็นทาสหญิงและทาสชาย) แท้จริงอัลลอฮ์ไม่ทรงชอบผู้ยะโส ผู้โอ้อวด”²⁸

“เป็นผู้กตัญญูต่อความโปรดปรานของพระองค์ พระองค์ทรงเลือกเขา และทรงชี้แนะทางแก่เขาสู่ทางที่เที่ยงตรง และเราได้ให้ความดี (การกล่าวถึงความดีงามต่างๆ) แก่เขาในโลกนี้และแท้จริงในปรโลกนั้น เขาจะอยู่ในหมู่คนดีๆ (คือในหมู่ ผู้ที่มีตำแหน่งสูงของคนดีๆ ทั้งหลาย) อย่างแน่นอน”²⁹

ดังนั้นสรุปได้ว่า ศาสนาอิสลาม ที่แปลว่าศาสนาแห่งความสงบสุข โดยการยอมรับการมอบตนต่อองค์อัลเลาะห์ แต่พระองค์เดียว และมีคัมภีร์อัลกุรอานและจริยวัตรของศาสดามุฮัมมัด เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตซึ่งหลักธรรมในศาสนาอิสลาม มุ่งให้มุสลิมปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมุสลิมทุกคนมีความรู้ในข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างดี มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นเอกภาพ ฉะนั้น พื้นฐานศาสนาอิสลามเห็นว่าความแตกต่างในเรื่องศาสนาระหว่างบุคคลไม่ได้เป็นอุปสรรคในการที่จะอยู่ร่วมกัน แต่เป็นการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ศาสนาอิสลามมิได้แยกวัตถุและจิตใจออกจากกันถือว่าชีวิตเป็นเอกภาพตั้งขึ้นมาเพื่อทำให้ชีวิตสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ได้สอนให้มนุษย์หนีออกจากโลกวัตถุ แต่ถือว่าการยกระดับจิตใจนั้นสามารถทำให้สำเร็จได้ โดยการอยู่ในกรอบธรรมของชีวิตที่สับสน จุดมุ่งหมายจึงอยู่ที่การสร้างดุลยภาพแห่งชีวิต คือวัตถุและจิตใจโดยการชี้ทางตรงให้มนุษย์ได้ปฏิบัติตามเพื่อสู่สันติสุขทั้งด้านชาติโลกาจิตใจและการดำรงสันติภาพระหว่างเพื่อนมนุษย์

สรุป แม้ปัจจุบันเราจะเห็นถึงปัญหาความรุนแรงกำลังแพร่กระจายไปทั่วโลก ซึ่งปัญหานี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งนำไปสู่การทำลายล้างกันเกิดขึ้น โดยมีความพยายามที่จะนำเอาศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความชอบธรรม ในการกระทำของตนอีกด้วย เช่น ความรุนแรงในอินเดียระหว่างศาสนาอิสลามกับฮินดู ความรุนแรงในอิรักระหว่างศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์กับนิกายซุนนี หรือความพยายามจะนำศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น การที่จะลดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ได้ ทุกคนในสังคมโลกต้องปฏิบัติตามแนวทางคุณธรรมในศาสนาที่ตนนับถือ

²⁶ ความหมายของซูเราะห์ อัลอะฮ์กัฟ 48 : 15, หน้า, 1309.

²⁷ ความหมายของซูเราะห์ อัลอิสรออ 17 : 24, หน้า, 667.

²⁸ ความหมายของซูเราะห์ อัน-นิซาอ 4 : 36, หน้า, 187.

²⁹ ความหมายของซูเราะห์ อันนะหล 16 : 121-122, หน้า, 657.

เพราะทุกศาสนามีหลักคำสอนที่เป็นแนวเดียวกันคือ ต้องการให้ทุกคนเป็นคนดี ทำแต่สิ่งดีงาม แสวงหาสันติสุข รักความสงบ ดังนั้นไม่ว่าใครจะนับถือศาสนาใดก็ตามสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

2.4 แนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์

หากมองดูถึงเหตุการณ์ความรุนแรงต่างๆ มากมายที่เกิดขึ้นมักอ้างถึงเรื่องของศาสนาเกิดขึ้นแทบทุกวัน ความจริงแล้วเหตุผลอาจจะเป็นทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม แต่หลายครั้งศาสนาถูกยกมาอ้างมา เป็นเหตุผลในเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น นอกจากพวกคลั่งลัทธิศาสนา สามารถยุยงให้เกิดความรุนแรงด้วยตนเอง ในอีกด้านหนึ่งผู้นับถือศาสนาทุกศาสนาเชื่อมั่นว่าศาสนาที่แท้จริงไม่สามารถสอนความรุนแรงให้แก่ศาสนิกชนของตนเองได้ แต่เป็นสันติภาพและความกลมเกลียวกัน ทุกศาสนาได้อุทิศตนเองในการสร้างมนุษย์ที่มีเสรีภาพและความยุติธรรม มิตรภาพและสันติสุข เพราะฉะนั้นในโลกที่มีหลายศาสนา เราสามารถสร้างสิ่งเหล่านี้ได้ด้วยความร่วมมือกันและการเสวนากัน บางคนมีความรู้สึกอ่อนไหวง่ายและเหตุผลหลายอย่างในการที่จะพูดถึงศาสนา มีศาสนาเป็นจำนวนมาก มีวิธีได้รับความรอดพ้นหลายทางหลายคนมีความเชื่อว่าความหลากหลายทางศาสนาเป็นสาเหตุหลักของความขัดแย้ง และเสียใจต่อการแตกแยกในความเชื่อและการปฏิบัติ และในเวลาเดียวกันก็ปรารถนาที่จะกำจัดหรือละทิ้งความหลากหลายนั้นไป (ศาสนสัมพันธ์, ม.ป.ป.)

โดยทั่วไปแล้วประชาชนยังไม่เข้าใจความหลากหลายของศาสนา ความเชื่อและการปฏิบัติ ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในปัจจุบัน การใช้ศาสนาในทางที่ผิดด้วยแรงจูงใจในการเห็นแก่ตัวได้เกิดความเสียหายมากมาย และพวกเขาไม่กล้าที่จะพูดถึงเรื่องศาสนา ในทำนองเดียวกันเรายู่กับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นโครงสร้างความแตกต่างของสังคม อันที่จริงความหลากหลายใช้เป็นเรื่องที่ต้องเสียใจและกำจัดทิ้ง แต่ต้องยินดีและส่งเสริมการแสดงออกถึงความร่ารวยและความเข้มแข็งของการทดสอบความกลมเกลียวกัน โดยวางอยู่บนฐานของการยอมรับความหลากหลายและความร่ารวยในความหลากหลายของศาสนา ซึ่งเราต้องรักษาและเคารพ ความหลากหลายที่เป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อเชิงเพราะว่าเป็นโอกาสดีสำหรับการพัฒนาที่เป็นการพัฒนาวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงระหว่างวัฒนธรรมด้วยกัน (Depuis, Jacques, 1997) แต่ละศาสนามีความเป็นเอกภาพและแสดงออกถึงการเปิดตัวของมนุษย์ต่อพระเจ้า ทุกคนต้องได้รับการเคารพ ความอดทนทางศาสนาเป็นคุณธรรมของชาวเอเชียไม่ได้หมายความว่าความไม่แตกต่างทางศาสนา ทำให้ทุกศาสนาเสมอกัน ปราศจากการปฏิเสธความมีอยู่ของความรุนแรงและความขัดแย้ง

ความหลากหลายของศาสนาและวัฒนธรรมศาสนาเป็นแหล่งแห่งความร่ารวยและพลังของความเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นแหล่งที่ยิ่งใหญ่ของแรงบันดาลใจ ศาสนาจะมีการทะนุบำรุงซึ่งกันและกันสร้างชุมชนที่แตกต่างให้สมบูรณ์และให้ความแตกต่างเปลี่ยนเป็นจุดของความเป็นหนึ่งเดียวกัน (Chia Edmund, 2001) แต่ยังมีปัญหาหลักบางประการที่มนุษย์ยังเข้าไม่ถึงแก่น เช่น กฎระเบียบ และ หลักการทางเทววิทยา คำตอบที่สร้างความเข้าใจผิดและเป็นอุปสรรค เช่น การเข้าใจความแตกต่างของศาสนาได้อย่างไร เหมือนกันหรือต่างกัน เท้าเทียมกันหรือเหนือกว่ากัน หรือมีลำดับชั้นศาสนา หรือ มีความเป็นเอกภาพในบางอย่างที่ศาสนาอื่นไม่มี เมื่อมีหลายศาสนามนุษย์จะรอดได้อย่างไร มีคำถามด้านเทววิทยาในการเข้าถึงคำตอบด้วยวิธีที่หลากหลาย มีการพูดคุยหรืออภิปรายกันได้หลาย เช่น ปราบกฏการณ์ ปรัชญา รหัสธรรมล้ำลึก เสรีนิยม และความเชื่อดั้งเดิม เป็นต้น (Depuis, Jacques, 1997)

2.4.1 ความหมาย

ศาสนสัมพันธ์ เป็นคำที่เรามักได้ยินและได้ใช้ในการสร้างความเข้าใจและความร่วมมืออันดีกับพี่น้องศาสนาและนิกายอื่นๆ ซึ่งที่จริงแต่ละคำมีความหมายในตัว แต่จะใช้ในโอกาสใด ซึ่งสามารถอธิบายความแตกต่างได้ ดังนี้

ศาสนสัมพันธ์ เป็นคำทางการบ่งบอกถึงกระบวนการและเป้าหมาย เป็นการระบุเฉพาะเจาะจงว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและลัทธินิกายต่างๆ ไม่รวมถึงลัทธิการเมือง วิทยาศาสตร์หรือทางโลก เป็นคำที่สะท้อนถึงความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันระหว่างศาสนาต่างๆ ว่ามีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ต้องการความสามัคคี มิได้มุ่งหมายเพื่อผสมผสานลัทธิคำสอน (ชูศักดิ์ สิริสุทธิ, 2544) นอกจากนี้ บาทหลวงพิชิต ศรีอ่อน ได้อธิบายศาสนสัมพันธ์ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอันเกิดจากความเคารพนับถือบุคลิกของอีกฝ่ายหนึ่ง ในฐานะที่เคยสนิทสัมพันธ์กันมาก่อน เพื่อให้เกิดสามัคคีธรรมอันใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้น และลึกซึ้งมากกว่า และเพื่อผลประโยชน์ของกันและกัน จึงกล่าวได้ว่า ศาสนสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อ การเสวนา รวมทั้งความสัมพันธ์ทางบวกและสร้างสรรค์ระหว่างศาสนาแบบบุคคลต่อบุคคล และแบบหมู่คณะต่อหมู่คณะของผู้ที่มีความเชื่อต่างกัน เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยกระทำไปในบรรยากาศของความเคารพต่อความจริงและอิสรภาพรวมทั้งการเป็นพยานยืนยันและการออกค้นหาความเชื่อในศาสนาของตน (ศาสนสัมพันธ์, ม.ป.ป.)

2.4.2 ทำไมต้องทำศาสนสัมพันธ์

คำถามแรกสำหรับคนที่ต้องมาทำศาสนสัมพันธ์กัน ซึ่งคำตอบอาจจะมีหลายประการหลายทรรศนะ ซึ่งแต่ละประเด็นอาจจะมี ความจำเป็นและสำคัญมากน้อยตามสถานการณ์จริงของแต่ละบุคคลตามสภาพแวดล้อม การทำศาสนสัมพันธ์เป็นเรื่องของพระศาสนจักรสากลที่เกี่ยวข้องกับโลก ไม่ใช่เฉพาะทวีปใดทวีปหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะว่าโลกและสถานการณ์เปลี่ยนไป จึงทำให้พระศาสนจักร ปรับปรุงแนวคิดแนวปฏิบัติเพื่อให้ศาสนาสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อโลก ต่อศาสนา และต่อศาสนิกของแต่ละศาสนาอย่างแท้จริง การที่ไม่มีการทำศาสนสัมพันธ์ในอดีต ได้แสดงผลร้ายให้เห็นมากมายในหลายพื้นที่ การนับถือศาสนาแบบมุ่งปฏิบัติไม่ได้สนใจศาสนาอื่นไม่ร่วมมือกันขาดความเข้าใจอันดีต่อกันเกิดอคติและการดูหมิ่นดูแคลนคนอื่น สุดท้ายนำไปสู่การทะเลาะวิวาท แทนที่ศาสนาจะเป็นเครื่องมือในการสร้างความรักความสามัคคีกลับเป็นสาเหตุของการทำลายล้างกัน ดังนั้น สาเหตุหลักที่ต้องมีการทำศาสนสัมพันธ์ประกอบไปด้วย (ศาสนสัมพันธ์, ม.ป.ป.)

1) มีการศึกษาศาสนาเพิ่มขึ้น เดิมนักการศาสนาได้ศึกษาเฉพาะศาสนาของตนเท่านั้น บางศาสนามีข้อห้ามไม่ให้ศาสนิกชนอื่นไปศึกษาศาสนานิกายอื่นถือเป็นเรื่องผิดหนัก จึงไม่รู้ว่าคนอื่นเขาเชื่อถืออะไร ความไม่รู้กลายเป็นความเียง โดยที่มองว่าศาสนาของตนเองนั้นดีที่สุดในที่สุด การที่จะบอกว่าอะไรดีที่สุดในที่สุดนั้น อย่างน้อยต้องมีการเปรียบเทียบระหว่าง 3 สิ่ง เพราะถ้าไม่มีการเปรียบเทียบเราเพียงแต่เชื่อว่าของเราดีที่สุดในที่สุด แต่สำหรับศาสนาแล้วแม้จะมีการเปรียบเทียบ แต่ถ้ามีความเชื่อลึกซึ้งแล้วก็ยากที่อยากจะเห็นข้อดีของศาสนาที่เราไม่นับถือ นั่น เพราะฉะนั้นนักวิชาการต่างก็เริ่มศึกษาศาสนาต่างๆ อย่างละเอียดแล้วมาเปรียบเทียบกันก็เป็นที่ทำให้เกิดความเข้าใจศาสนาอื่นมากขึ้น

2) แรงผลักดันจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ถอดรหัสธรรมชาติมากมาย ทำให้เรามีความเข้าใจโลกจักรวาล มนุษย์และธรรมชาติมากขึ้น ความเชื่อในอดีตหลายอย่างเป็นความเชื่อที่มงาย สิ่งที่เคยเชียวไว้ในพระคัมภีร์หลายอย่างไม่สามารถเข้าใจได้ตามตัวอักษร

วิทยาศาสตร์ กระตุ้นให้ศาสนาปรับวิธีการใหม่ แต่อย่างไรก็ตามวิทยาศาสตร์ไม่สามารถแทนที่ศาสนาได้ เพราะเป็นคนละระดับ วิธีการวิทยาศาสตร์จะใช้ได้กับวัตถุเท่านั้น เป็นวิธีการที่จำกัดขอบเขตในตัวเอง แต่ประสบการณ์ทางศาสนา ความเชื่อ เรื่องของจิตวิญญาณเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ เราต้องอาศัยความเชื่อ หรือวิธีการทางจิต จึงสามารถรับรู้ได้ว่าวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไปมากแค่ไหน เราไม่สามารถจับเอาตัวบุญ ตัวบาปมาพิสูจน์หรือชั่งน้ำหนักได้ วิทยาศาสตร์ได้สร้างสถานการณ์ ทำให้ศาสนาเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อ พิธีกรรม การอุทิศตน ประเพณี สิ่งเหล่านี้ที่เป็นที่ยอมรับของคนในอดีต แต่วิทยาศาสตร์ทำให้ คนกลับวิจารณ์ในเรื่องต้องห้าม มีการทดสอบและประเมินคุณค่าใหม่ มองอีกแง่หนึ่งวิทยาศาสตร์ได้มา ปลดปล่อยให้พ้นจากศาสนาแบบงมงาย จากสิ่งต้องห้ามและภาระหนักในการถือความเชื่อ บางครั้ง ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ก็ส่งเสริมหรือช่วยให้ศาสนาเข้มแข็ง มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เช่นการ พิสูจน์เห็นการณ์อัศจรรย์ต่างๆ ในขั้นตอนการแต่งตั้งนักบุญ หรือเหตุการณ์การประจักษ์ของแม่พระในที่ ต่างๆ เพราะวิทยาศาสตร์เองไม่สามารถให้คำตอบได้เหลืออย่างเดียวคืออัศจรรย์ วิทยาศาสตร์ ยิ่งก้าวไกล ก็ยิ่งพบกับความมหัศจรรย์ของธรรมชาติมากขึ้น

3) การพบปะทางความเชื่อเพิ่มขึ้น ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีด้านการสื่อสารและ โทรคมนาคม ทำให้โลกนี้เล็กลงมนุษย์สามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็วไปมาหาสู่กันได้ง่ายขึ้น การทำ ธุรกิจการเรียนรู้ ผู้คนมาดูมาเห็นสิ่งแปลกใหม่ โดยเฉพาะวัฒนธรรมและศาสนาในที่ต่างๆ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความเคารพ การเรียนรู้วิถีปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวทางศาสนาสัมพันธ์เบื้องต้น เช่น การเข้าชม สถานที่สำคัญต่างๆ ของแต่ละชาติก็มีระเบียบข้อปฏิบัติ เช่น การแต่งกายสุภาพ การถอดรองเท้า การถอด หมวก ฯลฯ

4) การอพยพย้ายถิ่นฐานและงานมิชชันนารี การเคลื่อนย้าย อพยพเพื่อการประกอบ อาชีพเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนสัมพันธ์ เพราะการไปอยู่ในที่อื่นไม่ใช่เฉพาะแต่การทำมาหากิน เท่านั้น แต่เป็นการนำศาสนาและวัฒนธรรมไปด้วย ซึ่งจะเห็นว่าชุมชนที่คนต่างชาตรวมกันหลาย ครอบครัวก็จะเริ่มมีวัฒนธรรมเฉพาะเข้ามาแทรก เริ่มมีศาสนาและความเชื่อเกิดขึ้นไม่ช้าก็มีสถานนมัสการ โบสถ์ วัด มัสยิดเกิดขึ้นทั่วไป เมื่อคนเห็นสิ่งเหล่านี้ต่างก็มีคำถามเกิดขึ้น สิ่งนั้นคืออะไร เขาทำอะไร ทำไม ต้องทำอย่างนั้น โดยเฉพาะบรรดามิชชันนารี ที่ต้องการเรียนรู้กลุ่มชนต่างๆ ในที่ที่พวกเขาไปทำงาน

5) กระแสนิยมโลกและการไม่นับถือพระเจ้า ปัญหาสังคมที่สำคัญในปัจจุบันคือการขาด ศีลธรรม จริยธรรม ยุคของการแข่งขันสะสมสิ่งของของโลก ศาสนาแทบจะไร้ความหมาย เพราะสังคม เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การไหลบ่าของแนวคิดของตะวันตก ได้เข้ามาครอบงำสังคมทางตะวันออก แม้กระทั่งสังคมอนุรักษนิยมของอินเดียมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ในประเทศจีนเช่นเดียวกัน และ ประเทศมุสลิมด้วย แรงจูงใจทางศาสนาลดน้อยลง ผู้นำทางศาสนาต่างเห็นสัญญาณแห่งกาลเวลาที่ คน เริ่มเข้าวัดน้อยลง โดยเฉพาะเยาวชนจึงมองไปถึงอนาคตว่า ศาสนาจะมีที่อยู่ในสังคมอีกต่อไปหรือไม่ จึงทำให้ต้องมีการกอบกู้ วัฒนธรรม และมีแนวทางปฏิบัติอย่างมีแบบแผน และทิศทางเพื่อสอดคล้องกับ สถานการณ์ปัจจุบัน

6) การล่มสลายของระบบอาณานิคมและการเกิดใหม่ของประเทศในเอเชียและแอฟริกา ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ประเทศต่างๆ ได้รับเอกราชและเสรีภาพ ได้ทำการฟื้นฟูศาสนาและวัฒนธรรม ดั้งเดิมของชาติ มีการพยายามอนุรักษ์เอกลักษณ์ของชาติในระหว่างที่ประเทศเป็นอาณานิคมอยู่นั้น ได้รับการกดขี่ด้านศาสนาและวัฒนธรรมจากประเทศมหาอำนาจที่ปกครองอยู่ ศาสนาจึงไม่อาจทำหน้าที่ของตน เต็มความสามารถแต่ก็ได้สูญไป

7) ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเพราะศาสนา หากเราพิจารณาสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันนี้ มีสาเหตุหลักอยู่สองอย่างคือ เชื้อชาติและศาสนา ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา จนถึงวันนี้ มีคนที่เสียชีวิต จากความขัดแย้งระหว่างชนเผ่าและศาสนามีจำนวนนับไม่ถ้วน แม้ว่าสังคมจะมีความเจริญก้าวหน้ามากมายแล้วก็ตาม ก็ยังมีอีกหลายสังคมที่ไม่ยอมเปิดตาเปิดใจรับรู้อะไร ยึดมั่นในความคิดของตนเอง ศาสนสัมพันธ์จึงเป็นวิธีที่เหมาะสมในการที่จะสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน สร้างสันติภาพและคลี่คลายปัญหาหนักกลายเป็นเบาได้

2.4.3 วัตถุประสงค์ของศาสนสัมพันธ์

1) เอาความโง่เขลาในความเข้าใจผิดเกี่ยวกับความเชื่อการปฏิบัติ การวิจารณ์ การตัดสิน หรือเรื่องราวของความเชื่อออกไป

2) เพื่อทำงานร่วมกันตามเป้าหมายของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสิทธิ สังคม เศรษฐกิจ ความยุติธรรม และสันติภาพในชุมชนและประเทศชาติที่เกี่ยวข้อง

3) เพื่อนำผลของความเชื่อในมุมมองต่างๆ ปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากความไม่มีขีดจำกัดของมนุษย์

นอกจากนี้ ดร.ลิเลียน ซีกัล ได้สรุปวัตถุประสงค์ของการเสวนาว่า 1) ขจัดอคติซึ่งสร้างความตึงเครียดระหว่างสมาชิกที่แตกต่างทางศาสนา วัฒนธรรมและแนวคิด 2) ก้าวหน้าในความเข้าใจศาสนาและแนวคิดโดยการเรียน เสวนา และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางศาสนา 3) ส่งเสริมความร่ำรวยในความแตกต่างทางแนวคิดและศาสนา 4) ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างและความธรรมดาระหว่างการพัฒนาส่วนตัวกับการเปลี่ยนแปลง และ 5) ส่งเสริมความสัมพันธ์และความวางใจระหว่างคนที่แตกต่างทางศาสนาและแนวคิด (Sigal Lilian, 2000)

2.4.4 หลักการทำศาสนสัมพันธ์

หลักการทำศาสนสัมพันธ์สรุปได้ด้วยคำว่า "หนึ่งเดียวในความแตกต่าง" (Unity in Diversity) คือ เคารพ จริ่งใจ เท่าเทียมกัน (Ignatius 2009) ซึ่ง นายกชศักดิ์ สิริสุทธิ ได้เสนอแนะและอธิบายในรายละเอียดว่า การทำศาสนสัมพันธ์ที่ดีต้องมีการเตรียมตัวล่วงหน้า จำเป็นต้องรู้หลักการที่ถูกต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ดี จึงทำให้งานศาสนสัมพันธ์เจริญก้าวหน้าและเกิดผลดีแก่ทุกคน โดยมีหลักสามขั้นตอน ดังนี้ (ศาสนสัมพันธ์, ม.ป.ป.)

- ขั้นเตรียมก่อนการเสวนาขั้นนี้แบ่งย่อยได้อีกเป็นสองขั้นตอนได้แก่ 1) เตรียมใจ หมายถึงการเตรียมใจ ด้วยการมีความเข้าใจที่ถูกต้องว่า คริสต์ศาสนจักรสอน และส่งเสริมให้ทำศาสนสัมพันธ์อย่างไร ด้วยการศึกษาค้นคว้าพื้นฐานจากพระคัมภีร์ และคำสอนของคริสต์ศาสนจักรคาทอลิก รวมทั้งศึกษาแบบฉบับของผู้นำคริสตศาสนจักร ทั้งกระบวนการ วิธีการและเป้าหมาย รวมถึงการเรียนรู้หลักคำสอน ขนบธรรมเนียม ประเพณีของศาสนาอื่นด้วย 2) เตรียมความพร้อมภายนอก หมายถึง การเตรียมพร้อมด้านบุคลิกภาพ คุณสมบัติภายนอก และบุคลิกพื้นฐาน การแต่งกาย มารยาทในการให้เกียรติคู่สนทนา ปฏิบัติตามธรรมเนียม มีการนัดล่วงหน้า กำหนดเวลาตามนัด รวมทั้งเตรียมหัวข้อหลากหลายในการเสวนา

- ข้อปฏิบัติระหว่างเสวนา สิ่งที่ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ ได้แก่ 1) การมีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักกาลเทศะ รู้จักพูด ฟัง ถาม แสดงความสนใจ 2) ปฏิบัติตามมารยาทไทยและสมบัติผู้ดี 3) ถือตามธรรมเนียมของศาสนานั้นๆ เช่น การใช้ภาษา หรือการเรียกชื่อเฉพาะต่างๆ ของศาสนานั้น 4) ไม่แสดงความประหลาดใจหรือกริยาอุหมั่นในสิ่งที่แตกต่างความเชื่อที่ตนปฏิบัติ 5) สำนึกอยู่เสมอว่า มีอะไรอีกมากมายที่เรายังไม่รู้ทั้ง

ในศาสนาของตนและของศาสนาอื่น 6) อธิบายหลักธรรมตามความจริงไม่ควรคล้อยตามความคิดเห็นของ คู่เสวนา เพื่อเอาใจหรือหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง แต่อธิบายความจริงเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันที่แตกต่างกัน 7) การ เริ่มต้นสนทนา ควรเริ่มจากสิ่งที่เหมือนกันก่อน ซึ่งมีเป็นส่วนใหญ่ของศาสนา แต่จะแตกต่างกันในส่วนน้อย และคงจะได้แบ่งปันในเมื่อมีความคุ้นเคยหรือมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว และ 8) รู้จักยอมรับด้วยความ สุภาพว่า เราไม่มีความรู้ เราไม่เข้าใจหลายเรื่อง และต้องขอเวลากลับไปศึกษาเพิ่มเติม อย่างกล้าอธิบายออกไป อย่างผิดๆ หรือเดาเอา เพราะจะสร้างความเข้าใจผิดๆ แก่คู่เสวนา

- ข้อปฏิบัติหลังการเสวนา ได้แก่ 1) กลับมาไตร่ตรองสิ่งที่ได้รับได้ยินได้ฟัง ได้เห็นเพิ่มเติม 2) กลับแสวงหาความรู้เพิ่มเติมของศาสนาตัวเองที่ยังไม่รู้ และ 3) แบ่งปันความรู้ ความเข้าใจให้แก่เพื่อน พี่น้องด้วยใจกว้าง

2.4.5 สารของศาสนสัมพันธ์

ความสำคัญและจำเป็นเริ่มต้นที่เราจะต้องจำกัดปัจจัยที่กำหนดในการอภิปรายศาสนสัมพันธ์ สามารถจำกัดความในการอธิบายสั้นๆ ดังนี้ (ศาสนสัมพันธ์, ม.ป.ป.)

- 1) ศาสนสัมพันธ์ไม่เหมือนกับการเรียนรู้หลายศาสนาและเปรียบเทียบกัน ถึงแม้ว่า ระเบียบกฎเกณฑ์ที่มีความสำคัญและมีประโยชน์
- 2) ไม่ใช่การโต้เถียง หรือ บาลิ ไม่มีการถกเถียงกันเพื่อเอาแพ้เอาชนะ
- 3) ไม่ใช่คนหนึ่งมาพยายามพิสูจน์ตัวเองว่าถูกต้องและคนอื่นผิด
- 4) ต้องปราศจากแนวคิดอำนาจนิยม (แนวคิดที่ว่าตนเป็นใหญ่เสมอ)
- 6) ต้องไม่ถือพวกถือเคร่ง (fundamentalism) พวกขวาจัด สิ่งที่ตนเชื่อและนับถืออยู่นี้ เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้จากคนอื่น
- 7) ไม่มีเป้าหมายในการเปลี่ยนความเชื่อของคู่สนทนา
- 8) ไม่ใช่เป็นแค่การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดต่างๆ ไป หรือข้อมูลทางศาสนา
- 9) ไม่ใช่ครั้งเดียวแล้วเลิก
- 10) ไม่ใช่เป็นการผสมศาสนา เอาสิ่งที่ดีมารวมกัน เป็นหนึ่งเดียวกัน
- 11) ไม่ใช่เป็นการทำให้ศาสนาตีเหมือนกันหรือเท่ากัน
- 12) เราปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้นับถือศาสนาอื่นมีสิทธิในการแบ่งปันศาสนาของเขาต่อคนอื่น

2.4.6 หลักการพื้นฐานในการทำศาสนสัมพันธ์

1) เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ถ้าเราปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไม่ใช่เป็นพี่น้องมนุษย์ทุกคนถูกสร้างมา ตามภาพลักษณ์ของพระเจ้า มนุษย์สัมพันธ์กับพระเจ้าและกับเพื่อนมนุษย์ เป็นความอิสระที่ขึ้นอยู่กับ แต่ละบุคคล

2) ศักดิ์ศรีและอิสรภาพของมนุษย์ (สำคัญที่สุด) มนุษย์ในปัจจุบันได้มีความสำนึกในเรื่องศักดิ์ศรี มากขึ้นแสดงออกอย่างเต็มที่ในการตัดสินใจและรับผิดชอบในเสรีภาพในการกระทำของตนเอง ไม่ควร กัดดันและข่มขู่ด้วยมาตรการต่างๆ แต่ด้วยแรงบันดาลใจและหน้าที่ในเวลาเดียวกันพวกเขาต้องการ ข้อจำกัดทางกฎหมาย ในการป้องกัน ปกครอง สิทธิของแต่ละคนในสังคม ความต้องการเสรีภาพในสังคม นี้เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำที่มีชีวิตจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีภาพในการปฏิบัติศาสนาในสังคม

ความต้องการในแต่ละสถานที่และกาลเวลา จะอย่างไรก็ตามมนุษย์ก็มีสิ่งที่ตรงกัน คือ มุ่งแสวงหาสิ่งที่ดีสำหรับตนเองเพียงแต่เครื่องมือที่ใช้อาจแตกต่างกันตามสภาพเท่านั้น ศาสนาก็เช่นเดียวกันจะว่าใครดีกว่าใครไม่ได้ เพราะต่างก็เป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้เพื่อบรรลุจุดหมายเดียวกันคือความดีสูงสุด 3) ทางด้านสังคม ทุกศาสนาต้องช่วยเสริมสร้างสังคมให้ดีขึ้น เพราะศาสนาคือวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งของสังคม ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าศาสนาเป็นเพียงปรากฏการณ์อย่างหนึ่งทางสังคม ซึ่งจะต้องขึ้นกับสังคมและอยู่ใต้อาณัติของสังคม แต่หมายความว่าศาสนาต้องพูดจาภาษามนุษย์ ต้องอยู่กับมนุษย์และอยู่เพื่อมนุษย์ ทุกศาสนาพึงร่วมมือกันเพื่อสร้างสรรค์สังคมโดยรวมพลังกันแทนที่จะต่างคนต่างทำหรือบางทีทำสิ่งที่ขัดแย้งกัน 4) ทางด้านศาสนา ธรรมชาติของคนเรามักจะมีปมข้อง คือถือว่าตัวดีกว่าคนอื่นนอกจากเข้าประเด็นที่กล่าวในข้อ 2 แล้ว ยังมีข้อคิดอีกว่าเราจะรู้ว่าศาสนาของเราดีกว่าของคนอื่นนั้น เราจำเป็นต้องรู้จักทั้งศาสนาของเราและศาสนาของคนอื่นอย่างดี จึงจะสามารถเปรียบเทียบกันได้ แต่ถ้าคนหนึ่งรู้ศาสนาของคนอื่นอย่างดีแล้ว จะเลิกคิดถึงปมข้องของตนทันที แต่จะเกิดความคิดใหม่ว่า ความดี ความจริง ไม่มีใครสามารถผูกขาดได้ แต่เป็นสมบัติของส่วนรวม ยิ่งกว่านั้นการรู้จักศาสนาอื่นอย่างดีนั้นยังทำให้รู้จักศาสนาของตัวเองดีขึ้นด้วย และ 5) ทางเทววิทยา ศาสนาเจริญและพัฒนาโดยอาศัยความสัมพันธ์ เหมือนมนุษย์แต่ละคนเจริญและพัฒนาโดยอาศัยความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ศาสนาจะอยู่เฉยๆ ไม่ได้ ต้องเปี่ยมด้วยพลังต้องพัฒนาก้าวหน้าอยู่เสมอ สู่สุวิภาวะโดยพบปะสัมพันธ์กับศาสนาอื่นๆ ที่แม้จะมีอะไรที่แตกต่างกัน แต่ก็มีอะไรที่จะแบ่งปันเพื่อความเจริญก้าวหน้าของกันและกัน ไม่มีศาสนาใดครบถ้วนสมบูรณ์ไม่ต้องพัฒนาอีกแล้ว

สำหรับในมุมมองของผู้นับถือศาสนามีอยู่ 4 ประการ คือ 1) คิดว่าศาสนาแตกต่างกัน จนไม่มีทางสัมพันธ์กันได้ เมื่อเชื่อว่าศาสนาของตัวเองจริงศาสนาอื่นก็ต้องเท็จ ศาสนาของตัวเองดี ศาสนาอื่นก็ต้องไม่ดี ผลตามมาก็คือการไม่ผ่อนปรนการดูถูกเหยียดหยามศาสนาอื่น 2) ศาสนาเหมือนกันทุกศาสนา ไม่มีอะไรแตกต่างกัน เอกลักษณ์ของแต่ละศาสนาจะหายไป กลายเป็นศาสนารวม ใครจะนับถือศาสนาใด หรือนับถือก็ศาสนาก็มีค่าเท่ากันเป็นการเข้าใจคำว่า “ศาสนาไหนๆ ก็ดี ทั้งนั้น” อย่างไม่ถูกต้อง คำว่า “ดีทั้งนั้น” ไม่ได้หมายความว่าต้องเหมือนกัน แต่อาจจะดีคนละอย่าง 3) แต่ละศาสนาต่างเดินไปคนละทาง แต่ไปบรรจบกันที่จุดหมายปลายทางยอมรับว่าศาสนาแตกต่างกัน คือเดินคนละทางและเหมือนกัน คือมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน แต่ไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กันในโลกนี้จะไปสัมพันธ์กันในโลกหน้า 4) แต่ละศาสนามีทั้งสิ่งที่เหมือนและแตกต่างกัน แต่มีความกลมเกลียวกัน ทำให้เกิดมิติใหม่ที่สวยงามและหลากหลายโดยอาศัยเอกลักษณ์ของแต่ละศาสนา เปรียบเสมือนเพชรงามหลายชนิดมาประดับเรือนแหวนหรือสร้อยเส้นเดียวกันช่วยเพิ่มคุณค่าและความงามยิ่งขึ้น นี่คือการทำของศาสนสัมพันธ์ที่ถูกต้องและควรสนับสนุน

การเข้าถึงศาสนาอื่นนั้นยากยิ่ง และแทบจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ การตัดสินศาสนาอื่นนั้นจะต้องเข้าถึงศาสนานั้นจริงๆ ซึ่งมีใช่เพียงเรียนรู้ทางด้านสติปัญญาเท่านั้น แต่หมายถึงต้องมีประสบการณ์ด้วยตนเองจึงจะเรียกว่าเข้าถึงศาสนานั้นจริงๆ ซึ่งในทางปฏิบัติ เรามีอาจทำได้เช่นนั้นจริงๆ ศาสนามีใช่เป็นเรื่องของตำรา แต่เป็นเรื่องของประสบการณ์ เราแต่ละคนจึงมีความจำกัดเอามากๆ ทางที่ดีก็คืออย่าตัดสินใครเลยจะดีกว่า ดังนั้นในเบื้องต้นจึงควรศึกษาและทำความเข้าใจในหลักการคำสอนของศาสนาโดยการวางใจเป็นกลางค้นหาแก่นแห่งคำสอนของศาสนาต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและชัดเจนก็สามารถเกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันได้ (อุทัย สติมัน, 2559) ฉะนั้น หลักศาสนสัมพันธ์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวิจัยครั้งนี้ และเป็นเหมือนกุญแจสำคัญที่จะสามารถไขข้อสงสัยต่างๆ ในประเด็น การปฏิบัติงาน

ของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้กับสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา

2.5 วัฒนธรรมและประเพณีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในอดีตเป็นจังหวัดที่มีความสงบและสันติสุข มีความสมานสามัคคีระหว่างพี่น้องชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม มีการดำเนินชีวิตที่เป็นปกติ ไปมาหาสู่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และมีความเข้าใจอันดีต่อกันเรื่อยมา เนื่องจากอยู่ในพื้นที่เดียวกันมายาวนาน หากจะมีความแตกต่างกันบ้างก็ในด้านการใช้ภาษา และการนับถือศาสนาที่ต่างคนต่างปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนไม่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน และด้านภาษานั้น คนไทยพุทธจะใช้ภาษาไทยถิ่นใต้เป็นภาษาพูด และชาวไทยมุสลิมใช้ภาษายาวี เป็นภาษาพูดในกลุ่มของตน ความแตกต่างกันของคนไทยสองวัฒนธรรม และความแตกต่างทางเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมที่กล่าวมานี้ เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาในด้านความสัมพันธ์กันในเวลาต่อมา นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องกระบวนการการก่อการร้ายต่างๆ ซึ่งเรียกร่องผลประโยชน์ กลายเป็นการต่อสู้ที่ยืดเยื้อยาวนานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นปัญหาที่รัฐบาลทุกสมัยต้องขบคิดวิธีการแก้ปัญหาและแสวงหาหนทางเพื่อยุติสถานการณ์ความไม่เข้าใจเหล่านี้ โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบได้ดำเนินการตามยุทธวิธีต่างๆ แต่ก็ยังไม่มีความเห็นว่าจะสงบลง แต่อย่างไรก็ตามภาคใต้นั้นมีลักษณะทางสังคมที่แตกต่างไปจากภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “พื้นที่พิเศษ” เพราะรูปแบบการใช้ชีวิตของคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ประกอบด้วยชาวไทยมุสลิม ดำเนินชีวิตไปตามหลักคำสอนแห่งศาสนาอิสลามเป็นสิ่งสำคัญ เสน่ห์สำคัญที่มาจากสามจังหวัดชายแดนใต้ คือ การผสมผสานวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปัจจุบันยังมีการผสมผสาน 3 วัฒนธรรม 2 ศาสนาหลัก คือ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม แม้สถานการณ์ความไม่สงบยังคงเกิดอย่างต่อเนื่อง แต่วิถีชีวิตวัฒนธรรม และประเพณีของคนที่นี่ยังคงดำเนินต่อไป ความแตกต่างของวัฒนธรรมไม่ใช่อุปสรรคของการอยู่ร่วมกัน แต่ปัญหาอยู่ที่คนบางกลุ่มพยายามดึงความแตกต่างให้กลายเป็นการแตกแยก (พวงพยอม คำมุง, 2557)

2.5.1 ประเพณีของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ

1) ประเพณีชิงเปรต การชิงเปรตเป็นประเพณีเนื่องในเทศกาลเดือนสิบของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ โดยจัดในวัดทุกวัด ในวันแรม 14 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ เดือน 10 โดยทำร้านจัดสำหรับอาหารคาวหวานไปวางเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้เปรตชน (ปู่ ย่า ตา ยาย และบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้ว) ร้านที่วางอาหารเรียกว่า “ร้านเปรต” สร้างไว้กลางวัด ยกเสาสูง 4 เสาบ้าง เสาเดี่ยวบ้าง และนิยมจัดทำร้านเปรต 2 ร้าน โดยแบ่งออกเป็นร้านเสาสูง สำหรับคนหนุ่มที่มีกำลังวังชาในการปีนป่าย ส่วนอีกร้านเป็นเสาเตี้ยสูงประมาณสะเอว สำหรับให้เด็กและผู้หญิง ได้แย่งชิงเพื่อความสนุกสนาน บนร้านเปรตจะมีสายสิญจน์วงล้อมไว้รอบ และต่อยาวไปจนถึงที่พระสงฆ์นั่งประกอบพิธีกรรม เมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว จะมีผู้ตระขึงให้สัญญาณ บรรดาผู้มาร่วมทำบุญ ก็จะเข้าไปรุมแย่งสิ่งของอาหารคาวหวานที่อยู่บนร้านเปรตอย่างสนุกสนาน ซึ่งเรียกกันว่า ชิงเปรต

2) ประเพณีบังสุกุลบัว คือ การทำบุญระลึกถึงญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และนำกระดูกมาบรรจุไว้ในบัว (ที่บรรจุอัฐิ) ประจำหมู่บ้านในแต่ละวัดหรือบัวประจำตระกูล มีชั้นระหว่างเดือน 5 แรม 1 ค่ำของทุกปีเป็นต้นไป ถือเป็นประเพณีของหมู่บ้าน ตำบล โดยเมื่อถึงวันบังสุกุลบัว ญาติพี่น้อง

ลูกหลาน ที่ไปประกอบอาชีพหรือไปอยู่ต่างถิ่น จะพร้อมใจกันกลับบ้าน เพื่อทำบุญในวันนี้ และจะมีการ ทำความสะอาดตกแต่งบ้าน บางที่เรียกประเพณีนี้ว่า ทำบุญรดน้ำบัว

3) ลาซัง เป็นประเพณีประจำปีของชาวไทยพุทธ แถวอำเภอตากใบ จะเรียกว่า ลัมซัง กินขนมจีน ประเพณีเกิดขึ้นเนื่องจากความเชื่อเรื่องทีนา เรื่องแม่โพสพ โดยเชื่อว่าถ้าจัดทำพิธีนี้แล้ว จะทำ ให้น้ำข้าวปีต่อไปนั้นงอกงามให้ผลผลิตสูง เพราะชาวนารู้คุณค่าที่นา และแม่โพสพ หลังจากที่เก็บเกี่ยว ข้าวเสร็จแล้ว ผู้นำชุมชนก็จะกำหนดวันลัมซังพร้อมนิมนต์พระจากวัดใกล้ๆ 3-5 รูป เพื่อทำพิธีทางศาสนา หลังเสร็จพิธีแล้ว ชาวบ้านจะนำขนมจีนมาถวายพระ เมื่อพระฉันเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้มาร่วมงานก็จะร่วม รับประทานอาหารคือขนมจีนร่วมกัน ในภาคบ่ายจะมีกิจกรรมการเล่นต่างๆ เป็นการสนุกสนาน เช่น ซักกะเย่อ แอ้ชิงรุ ชนวัว (ปัจจุบันไม่ค่อยจัดแล้ว) ตีไก่ เล่นไพ่ เล่นลูกกอล์ฟ (ลูกเต๋า) เล่นโป ในบาง ตำบลของอำเภอตากใบ เช่น พร่อน เกาะสะท้อน โฆษิต จะจัดเป็นเทศกาลประจำปี มีภาพยนตร์ หนังสืง และการแสดงอื่นๆ ในภาคกลางคืนด้วย

4) ประเพณีลากพระหรือชักพระ ซึ่งจะกระทำกันหลังจากวันมหาปวารณา หรือวันออก พรรษา 1 วัน คือ ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 พุทธศาสนิกชนจะพร้อมใจกันอาราธนาพระพุทธรูปขึ้น ประดิษฐานบนบุษบกที่วางอยู่เหนือรถหรือล้อเลื่อน แล้วแห่แหนชักลากไปตามถนน ซึ่งจะไปรวมกัน ณ จุดที่นัดหมาย อาจจะเป็นวัดใดวัดหนึ่ง หรือสถานที่ที่ผู้จัดงานกำหนดไว้ รถหรือล้อเลื่อนนั้น ชาวบ้านมัก เรียกว่า เรือพระ ปกติจะตกแต่งเป็นรูปเรือ โดยใช้คนลากเชือกเป็น 2 สาย บนเรือพระจะมีคนตีโพน การตีโพนนั้น เพื่อปลุกใจให้ชาวบ้านกระตือรือร้นมาร่วมพิธีลากพระ และเรียกให้ชาวบ้านที่อยู่แนวถนนได้มาร่วมพิธี เท่าที่มีเวลา อาจจะมีเพียงช่วงระยะทาง 10-20 เมตร และร่วมทำบุญตามศรัทธา เมื่อเรือพระแต่ละลำ เดินทางไปถึงจุดนัดหมายก็จะมีพิธีกรรมและกิจกรรม โดยชาวบ้านจะนำอาหารถวายพระสงฆ์ที่มาพร้อมกับเรือพระ หรือพระสงฆ์ที่ชาวบ้านนิมนต์มาเพื่อร่วมงานลากพระ เมื่อพระฉันเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้าน ก็จะร่วมกันรับประทานอาหาร และร่วมกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน และความสามัคคี กิจกรรมที่จัดในงานประเพณีลากพระ ได้แก่ การประกวดเรือพระ การแข่งขันตีโพน หรือกลองใหญ่ การแข่งขันซัดต้ม และการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน (กิตติศักดิ์ พรหมเดช, ม.ป.ป.)

2.5.2 ประเพณีของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม (มุสลิม)

1) มาแกบูล๊ะ (งานแต่งงาน) “มาแกบูล๊ะ” เป็นภาษาท้องถิ่นแปลว่า “กินเหนียว” ประเพณีการกินเหนียวของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม จะใช้ในหลายโอกาส เช่น แต่งงาน และเข้า สุกหนัต คำว่า “กินเหนียว” มิใช่ว่าเจ้าของจะบริการอาหารเฉพาะข้าวเหนียวเท่านั้น แต่เป็นการเลี้ยง อาหารธรรมดาทั่วไปนั่นเอง

2) การเข้าสู่หนัต เป็นหลักการของศาสนาอิสลาม อันเกี่ยวเนื่องกับเรื่องความสะอาด คือ การขลิบผิวหนังหุ้มส่วนปลายอวัยวะเพศชายหรือเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า “มาโซะยารี” ซึ่งจะทำแก่ เด็กชายที่มีอายุระหว่าง 2-10 ปี ส่วนการจัดเลี้ยงอาหารในวันเข้าสู่หนัตถือว่าเป็นประเพณีอย่างหนึ่ง

3) วันฮารีรายอ มีอยู่ 2 วัน คือ 1) วันอีดิลฟิตรี หรือที่เรียกว่า วันฮารีรายอ ปอซอ เป็น วันเฉลิมฉลองเนื่องจากการสิ้นสุดการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน เป็นการกลับเข้าสู่สภาพเดิมคือ สภาพที่ไม่ต้องอดอาหาร ไม่ต้องอดน้ำ ฯลฯ อีกต่อไป ซึ่งตรงกับวันที่หนึ่งของเดือนเซาวาล เป็นเดือนที่ 10 ทาง จันทรคติ และทางราชการกำหนดให้เป็นวันหยุดราชการใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยกเว้นสงขลา) 1 วัน และ 2) วันอีดิลอฎฎฮา หรือที่เรียกว่า วันฮารีรายอหัจญ์ หมายถึงวันเฉลิมฉลองเนื่องในวันเชือดสัตว์

พลีเป็นทานบริจาคอาหารแก่คนยากจนและประชาชนทั่วไป ตรงกับวันที่ 10 ของเดือนซุลฮิจญะ เป็นเวลาเดียวกับที่ประกอบพิธีหัจญ์ ณ นครเมกกะของมุสลิมทั่วโลก ดังนั้นชาวไทยมุสลิมจึงนิยมเรียกวันตรุษนี้ว่า วันอีดใหญ่หรือวันรายอหัจญ์ และทางราชการกำหนดให้เป็นวันหยุดราชการใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยกเว้นสงขลา) 1 วัน

4) วันอาซุรอ “อาซุรอ” เป็นภาษาอาหรับ หมายถึง วันที่ 10 ของเดือนมูฮัรรอ ซึ่งเป็นเดือนทางศักราชอิสลาม ในสมัยท่านนบีนุส ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่สร้างความเสียหายแก่ทรัพย์สินไร่นาของประชาชนทั่วไป ทำให้เกิดการขาดอาหารบริโภค จึงประกาศให้ผู้ที่มีสิ่งของที่เหลือพอจะรับประทานได้ให้เอามากองรวมกัน เนื่องจากต่างคนต่างมีของคนละอย่างไม่เหมือนกัน ท่านนบีนุส ให้เอาของเหล่านั้นมา กวนเข้าด้วยกัน สวากของท่านก็ได้รับประทานอาหารโดยทั่วกันและเหมือนกัน ในสมัยท่านนบีมุฮัมมัดได้เกิดเหตุการณ์ทำนองเดียวกันขณะที่กองทหารของท่านกลับจากการรบที่เมืองบาดร์ ปรากฏว่าทหารมีอาหารไม่พอกิน ท่านนบีมุฮัมมัด จึงใช้วิธีการของท่านนบีนุส โดยให้ทุกคนเอาข้าวของที่รับประทานได้มากวนเข้าด้วยกัน แล้วแบ่งกันรับประทานในหมู่ทหาร (กิตติศักดิ์ พรหมเดช, ม.ป.ป)

สรุป อย่างไรก็ตามศาสนาที่แตกต่างกันและวัฒนธรรมที่หลากหลายในสังคมนี้มักจะถูกนำมาเป็นข้ออ้างและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง โดยเฉพาะในประเด็นหลักการทางศาสนา กับความเชื่อดั้งเดิมของคนในพื้นที่ที่มีประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นก่อนที่ศาสนาจะเข้ามา สิ่งเหล่านี้เกิดจากการซ้อนทับที่ไม่เคยสนิทกัน นอกจากนี้ ประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีความแตกต่างจากประชาชนในภูมิภาคอื่นของประเทศ ทั้งชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากหลักการและที่มาของวัฒนธรรม อันประกอบด้วยวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงได้ และเปลี่ยนแปลงไม่ได้ในพื้นที่ ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนสำหรับการแก้ไขปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐจึงไม่อาจแก้ไขปัญหาด้วยความมั่นคงอย่างเดียวได้ แต่ต้องอาศัยนโยบายด้านการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาพื้นที่ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ ประเพณี วัฒนธรรม นับเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐต้องให้ต้องเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

2.6 ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้กับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา เพื่อการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นหน่วยงานหลักที่คอยขับเคลื่อนนโยบายด้านการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลา และสตูล ภายใต้พระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553 ลงวันที่ 30 ธันวาคม 2553 กำหนดให้ ศอ.บต.เป็นส่วนราชการรูปแบบเฉพาะที่ไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงหรือทบวงมีฐานะเป็นนิติบุคคลขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี และมีหน่วยงานระดับกระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ สนับสนุนการดำเนินงานทั้งปวงให้บรรลุผล โดยน้อมนำยุทธศาสตร์ พระราชทานรัชกาลที่ 9 “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และหลักรัฐประศาสน์นโยบายของรัชกาลที่ 6 ซึ่งวางไว้ สำหรับปฏิบัติราชการพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อการบริหารงานและการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นไปตามความต้องการของประชาชนและที่สำคัญนโยบายต่างๆ ต้องมีความสอดคล้องกับบริบทสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย

บทบาทและหน้าที่ของ คอ.บต. ยึดตามมาตรา 9 แห่ง พระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัด ชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553 ที่กำหนดให้ คอ.บต. มีหน้าที่ 3 ส่วน (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดน ภาคใต้, 2557) ดังนี้

ส่วนที่ 1 การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ มาตรา 9

(1) ถึง (5) คือ (1) จัดทำ “ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้” ให้สอดคล้องกับนโยบาย การบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้สภาที่ปรึกษาการบริหารและการพัฒนาจังหวัด ชายแดนภาคใต้พิจารณาให้ความเห็นก่อนเสนอ กพต. ให้ความเห็นชอบ (2) จัดทำแผนปฏิบัติการที่จะ ดำเนินการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (3) “เสนอแนะและบูรณาการ แผนงาน และโครงการในด้านการพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรมและ หน่วยงานอื่นของรัฐ” ที่ดำเนินการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติการ (4) ดำเนินการ ตามแผนงานและโครงการต่อเนื่องจากแผนงานและโครงการที่หน่วยงานของรัฐไม่อาจดำเนินการต่อไปได้ ซึ่งหากไม่ดำเนินการจะส่งผลเสียต่อการแก้ไขปัญหาตามยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และ (5) กำกับ เร่งรัด และติดตามการปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐฝ่ายพลเรือนให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติการ

ส่วนที่ 2 หน้าที่ที่ คอ.บต. ต้องดำเนินการ มาตรา 9 (6) – (16) วรรคหนึ่ง และวรรคสอง

คือ (6) คຸ້ມครองสิทธิเสรีภาพและอำนาจอบายความเป็นธรรมแก่ประชาชน โดยการรับเรื่องราวร้องทุกข์ให้ ความช่วยเหลือ และประสานการปฏิบัติกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งตรวจสอบและแก้ไขปัญหา พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ (7) ให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับความเสียหายและ ผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐอันสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ตามระเบียบที่ กพต. กำหนด ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิประโยชน์จากผู้นั้นได้รับจากกฎหมายอื่น (8) เสนอแนะมาตรการสร้างขวัญและกำลังใจสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อ คณะรัฐมนตรี (9) เสนอแนะหรือแนะนำต่อหน่วยงานของรัฐเกี่ยวกับลักษณะอันพึงประสงค์ของเจ้าหน้าที่ ของรัฐซึ่งจะส่งให้ไปปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งดำเนินการให้มีการพัฒนาเจ้าหน้าที่ของ รัฐฝ่ายพลเรือน ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และบูรณาการการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงาน ของรัฐฝ่ายพลเรือนเพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของประชาชน (10) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาใน จังหวัดชายแดนภาคใต้ (11) ส่งเสริม สนับสนุน อำนาจอบายความสะดวกและแก้ไขปัญหาแก่คนไทยในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ที่เดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ ราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย (12) ส่งเสริมและสนับสนุนการ จัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (13) ประชาสัมพันธ์นโยบาย และการดำเนินงานของ คอ.บต. และ รัฐบาล รวมทั้งเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีแก่ คนไทยทั้งในและต่างประเทศ (14) ร่วมมือกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ ความเข้าใจอันดีและประสานงานในโครงการ ความร่วมมือ ความช่วยเหลือ และการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้กับต่างประเทศ ทั้งนี้ ภายใต้กรอบนโยบายของรัฐบาลหรือมติคณะรัฐมนตรี รวมทั้ง แนวทางหรือนโยบายที่กระทรวงการต่างประเทศได้กำหนดไว้ (15) ส่งเสริมแนวคิดด้านพหุวัฒนธรรมใน ฐานะที่เป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมแห่งชาติรวมถึงการลดการผูกขาดทางวัฒนธรรมหรือการขจัด การเลือกปฏิบัติทางวัฒนธรรมโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและ กฎหมาย และ (16) ปฏิบัติการอื่นตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของ คอ.บต. หรือตามที่ คณะรัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรีมอบหมายในการดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่ง คอ.บต. อาจ

วางระเบียบเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่าง คอ.บต. กับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ตาม (1) ให้ใช้ได้เป็นเวลาสามปีแผนปฏิบัติการตามที่จะ ดำเนินการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อ คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบแล้ว ให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนงานและโครงการ และให้ สำนักงบประมาณจัดสรรงบประมาณให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติการนั้น

ส่วนที่ 3 การเชื่อมโยงระหว่างยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้กับ ยุทธศาสตร์ของ กอ.รมน. ตามมาตรา 9 (16) วรรคสาม ที่บัญญัติไว้ว่าในการจัดทำแผนปฏิบัติการตาม (2) คือจัดทำแผนปฏิบัติการที่จะดำเนินการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ด้านการ พัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้ คอ.บต. หรือกับหัวหน้าหน่วยงานที่กำกับดูแลยุทธศาสตร์ด้านความ มั่นคงด้วย เพื่อให้แผนปฏิบัติการดังกล่าวสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการด้านความมั่นคงตามกฎหมายว่า ด้วย การรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร

เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ คอ.บต. ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยน้อมนำยุทธศาสตร์ พระราชทานรัชกาลที่ 9 “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และหลักรัฐประศาสน์นโยบายของรัชกาลที่ 6 ซึ่งวางไว้ สำหรับปฏิบัติราชการ และมีประเด็นยุทธศาสตร์ย่อยทั้งสิ้น 9 ยุทธศาสตร์ ดังนี้ (ศูนย์อำนวยการ บริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2557)

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาการบริหารด้วยการมีส่วนร่วมและบูรณาการแก้ไขปัญหาพื้นที่ พิเศษ

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้าน ชุมชน ในการร่วมสร้างสันติสุข

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างพื้นที่และสภาพแวดล้อมเพื่อแสวงหาทางออกจากความขัดแย้ง โดยสันติวิธี

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การส่งเสริมการศึกษา ศาสนา ภาษา ศิลปะ พหุวัฒนธรรม และ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5 การเพิ่มประสิทธิภาพการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ การคุ้มครองและส่งเสริม สิทธิมนุษยชน การอำนวยความสะดวก การบังคับใช้กฎหมายการส่งเสริมนำหลักศาสนาหรือยุติธรรม ชุมชนในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งการเยียวยาและฟื้นฟูผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์รุนแรง

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 6 การเสริมสร้างความเชื่อมั่นและเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจ ให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ วิถีชีวิตและความต้องการของประชาชน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 7 การพัฒนาสังคม คุณภาพชีวิต การท่องเที่ยว กีฬาและผู้ด้อยโอกาส

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 8 การสื่อสารสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 9 การเสริมสร้างความร่วมมือกับต่างประเทศ และการเตรียมความพร้อม เข้าสู่ประชาคมอาเซียน

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยขออธิบายรายละเอียดเฉพาะประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การส่งเสริม การศึกษา ศาสนา ภาษา ศิลปะ พหุวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับประเด็น ที่ศึกษา โดยเป้าหมายหลักของยุทธศาสตร์ คือ ประชาชนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง เป็นคนดี มีคุณธรรม ด้วยการปฏิบัติตามหลักศาสนา มีศักยภาพด้านภาษาอย่างหลากหลาย มีความภาคภูมิใจใน อัตลักษณ์วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ (1) เพื่อเสริมสร้างคุณภาพ

ประชาชนด้วยการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต (2) เพื่อพัฒนาศักยภาพประชาชนอย่างหลากหลาย ทั้งภาษาไทย ภาษาอาหรับ ภาษามลายู และภาษาต่างประเทศที่สำคัญ (3) เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้ครอบคลุมทุกพื้นที่และอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างมีความสุข ซึ่งทั้ง 3 วัตถุประสงค์จะใช้กลยุทธ์สำหรับใช้ดำเนินงาน คือ (1) ส่งเสริมการเรียนรู้และกิจกรรมทางศาสนาพระพุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นๆ เพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมการเรียนรู้สันติศึกษา ตลอดจนส่งเสริมบทบาทขององค์กรทางศาสนา มีส่วนร่วมในการสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นไทยอัตลักษณ์ วัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างสันติสุขในพื้นที่ (2) ฟื้นฟูอนุรักษ์รักษาและเผยแพร่อัตลักษณ์ทางภาษา ศิลปวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมกิจกรรมเยาวชนให้เป็นพลังสร้างสรรค์พหุวัฒนธรรม (3) พัฒนาศักยภาพการใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษามลายู ภาษาอาหรับ และภาษาต่างประเทศที่สำคัญ (4) สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและบูรณาการทุกภาคส่วนในการพัฒนาทางการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต เชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก

ปัจจุบันภารกิจงานของ ศอ.บต. ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา จะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักประสานนโยบายการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งในปีงบประมาณ พ.ศ.2560 สำนักฯ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ศาสนา เพื่อการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในวงเงินจำนวนสามสิบล้านบาท เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา และเปิดพื้นที่ให้หน่วยงานองค์กรต่างๆ ผู้นำทุกฝ่ายและประชาชนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมมากขึ้น อันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความหวาดระแวงที่มีต่อกันให้เกิดเป็นรูปธรรม ส่วนการสนับสนุนและการส่งเสริมกิจกรรมศาสนาและวัฒนธรรมที่กำหนดแผนปฏิบัติการ เป้าหมายการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ 2560 มีรายละเอียดกิจกรรมดังนี้

- 1) กิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา (วันวิสาขบูชา/วันมาฆบูชา/วันอาสาฬหบูชา/วันเข้าพรรษา ออกพรรษา/วันพระ/วันสำคัญทางศาสนา ฯลฯ)
- 2) กิจกรรมการจัดงานเมาลิดสัมพันธ์ ประจำปีอิญเราะห์ศักราช 1438
- 3) กิจกรรมสนับสนุนประเพณีลอยกระทงจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 4) กิจกรรมการจัดประชุมหารือเพื่อขับเคลื่อนการปฏิบัติงานด้านศาสนาและวัฒนธรรม
- 5) กิจกรรมแถลงข่าวพิธีพระราชทานผ้าห่มพระประธานในพระอุโบสถ
- 6) กิจกรรมจัดซื้อชุดฮารีรายอแก่เด็กกำพร้า
- 7) กิจกรรมเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้พหุวัฒนธรรม ประจำปี 2560
- 8) กิจกรรมจัดงานประเพณีซึกพระและงานมหรหรรรมสินค้าชุมชน
- 9) กิจกรรมจัดงานเนื่องในเทศกาลวันฮารีรายออิดีลฟิตรี
- 10) กิจกรรมส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมชาวไทยเชื้อสายจีน
- 11) กิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งสังคมพหุวัฒนธรรม “เราต่าง...เข้าใจ”
- 12) กิจกรรมพัฒนาศักยภาพและศึกษาเรียนรู้พื้นที่ต่างวัฒนธรรมแก่ผู้นำศาสนาอิสลามที่มีผลการปฏิบัติงานดีเด่นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
- 13) กิจกรรมส่งเสริมคนดีไปปฏิบัติธรรมในประเทศอินเดีย

14) กิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น และเผยแพร่มรดกทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

15) การสนับสนุนกิจกรรมในเดือนรอมฎอนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

เนื่องจาก คอ.บต. เป็นหน่วยงานระดับนโยบายในพื้นที่ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมและศาสนา ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการสนับสนุนงบประมาณแก่หน่วยงานองค์กรในพื้นที่มากกว่า คอ.บต. เป็นผู้จัดกิจกรรมเอง จากการสอบถามผู้อำนวยการส่วนที่รับผิดชอบงานวัฒนธรรมและศาสนา ทราบว่า คอ.บต.จะเป็นหน่วยที่คอยสนับสนุนงบประมาณแก่หน่วยงานองค์กรในพื้นที่ ทาง คอ.บต.จะเป็นผู้ดำเนินการสนับสนุนงบประมาณตามความสอดคล้องของแผนงานและความต้องการของคนในพื้นที่ และอาจจะมีส่วนร่วมในกระบวนการหรือพิธีเปิดกิจกรรมนั้นๆ ไป สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ผอ.สำนักฯ ก็จะมอบให้เจ้าหน้าที่ไทยพุทธรับผิดชอบและเข้าไปร่วมกิจกรรมด้วย ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามก็มอบให้เจ้าหน้าที่มุสลิมรับผิดชอบและเข้าไปร่วมกิจกรรม อาจมีบางกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่ทุกคนต้องเข้าไปร่วมเนื่องด้วยเหตุผลจำเป็นและปัจจัยหลายๆ อย่าง แต่โดยหลักแล้วการทำงานด้านวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเรื่องละเอียด จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจซึ่งกันและกันทั้งผู้บริหารและปฏิบัติ นอกจากกิจกรรมที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติงานแล้ว คอ.บต. ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งอาจจะจัดในหน่วยงานในบางครั้ง ส่วนใหญ่กิจกรรมในลักษณะเช่นนี้มักเกิดจากความต้องการของผู้บริหาร หรือเกี่ยวพันกับภารกิจงานของสำนักอื่นๆ เช่น กิจกรรมพิธีมาฆะบูชา รดน้ำศพ ที่กลายเป็นภารกิจงานสำคัญของสำนักการให้ความช่วยเหลือเยียวยา เหล่านี้เป็นต้น

สรุป จะเห็นได้ว่าภารกิจงานที่เกี่ยวกับการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ถือเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งสำหรับการดำเนินงานของ คอ.บต. ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอยู่ร่วมกันของคนที่มีความแตกต่างในสังคม พหุวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นความเข้าใจกันในระหว่างศาสนาที่ต่างคนต่างมีความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป แต่ทั้งนี้ยุทธศาสตร์ของ คอ.บต. ก็มีส่วนสำคัญในการให้เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา และสิทธิทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน หากการอยู่ร่วมกันของเจ้าหน้าที่ที่มีความแตกต่างขาดซึ่งการเรียนรู้ การเข้าใจซึ่งกันและกัน การยอมรับความแตกต่างของเพื่อนร่วมงาน ก็อาจจะนำมาซึ่งความขัดแย้งในองค์กรได้ และถ้าไม่มีแนวทางการแก้ไขปัญหาละเลย ความขัดแย้งดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้น คอ.บต. จึงเป็นหน่วยงานหลักด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ประชาชนให้ความหวังและไว้วางใจที่จะสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ในพื้นที่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาจากสถานการณ์ความไม่สงบที่ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่างๆ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ให้กลับมาเป็นสังคมสันติสุขเหมือนอย่างที่เคยเป็นอีกครั้ง

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ครองชัย หัตถา (2551) ศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรม ความหลากหลาย คุณค่าและการสร้างความเข้าใจกรณีศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มที่ใช้ความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ นำประเด็นประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และศาสนา มาเป็นประเด็นขัดแย้งให้เกิดการต่อสู้กับรัฐ การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาแบบมีส่วนร่วม โดยมีกระบวนการหลายขั้นตอน ผลการศึกษาพบว่า การแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับคำว่า สังคมพหุวัฒนธรรม

โดยที่จะต้องเข้าใจสังคมทั้งหมดของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีกลุ่มคนมีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ศาสนา ภาษา โดยจำเพาะไปที่กลุ่มคนที่เป็นมลายูมุสลิมว่าไม่สามารถหลอมรวมหรือกลมกลืน ในบางเรื่องของวัฒนธรรมอื่นได้ และหากมีการจัดกิจกรรมในเชิงย้อนรอยอารยธรรม จำเป็นต้องมีความ เข้าใจและอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมโดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ในพื้นที่โบราณสถานต่างวัฒนธรรม ฉะนั้นควร ทบทวนประวัติศาสตร์ให้เข้าใจตรงกันชัดเจนเชิง “ความจริงของท้องถิ่น” โดยเฉพาะจังหวัดชายแดน ภาคใต้มีประวัติศาสตร์ที่ไม่ชัดเจนอยู่หลายประเด็น ระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์ชาติ ประวัติศาสตร์ชาติจะต้องเปิดกว้างและยอมรับว่าประเทศไทยมีหลากหลายชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้มีชาติพันธุ์มลายูอาศัยและเป็นชนกลุ่มใหญ่ พร้อมทั้ง การพัฒนาบูรณะเมืองโบราณ รัฐควรจัดสรรงบประมาณและควรดำเนินการเข้าไปบูรณะเมืองโบราณ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดคำกล่าวหาว่า รัฐเป็นผู้เลือกปฏิบัติ ในขณะที่งานวิจัยของ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2549) ได้ศึกษา แนวทางด้านนโยบายในการแก้ไขปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยชี้ให้เห็นว่า ความหลากหลาย ทางวัฒนธรรมควรให้ใช้ทฤษฎีดอกไม้หลากสีของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่งมีความเชื่อว่าความแตกต่าง ทางด้านเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมสามารถอาศัยร่วมกันได้ภายใต้รัฐธรรมนูญ และรัฐควรต้องสร้าง ความเข้าใจและสร้างทัศนคติที่ดีต่อชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการออกระเบียบ ข้อบังคับ และวิธีการปฏิบัติราชการที่เหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากผลงานวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปได้ว่า สาเหตุปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนหนึ่งมาจากความไม่เข้าใจในอัตลักษณ์ของ ชาวมลายูมุสลิมที่พยายามรักษาอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมอิสลาม ซึ่งรัฐพยายามที่จะสร้าง นโยบายผสมกลมกลืนอัตลักษณ์มลายูมุสลิมมาตั้งแต่อดีต แต่สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่จังหวัด ชายแดนภาคใต้กลับรู้สึกตรงกันข้ามกับรัฐ และมองว่าอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมไม่ใช่ปัญหาในการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติ เป็นการบูรณาการทางวัฒนธรรมพร้อมที่จะยอมรับและเรียนรู้ในความแตกต่างทาง วัฒนธรรม สำหรับแนวทางการในการแก้ปัญหาบนฐานคิดบริบทความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้น สรุป ได้ว่า รัฐควรส่งเสริมนโยบายสร้างความเข้าใจในเรื่องสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ส่งเสริมในเรื่อง อัตลักษณ์และความเป็นชุมชนท้องถิ่น และเมื่อมีการออกระเบียบหรือกฎข้อบังคับการส่งเสริมในเรื่อง ดังกล่าวควรออกคำสั่งในหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

2.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นับถือต่างศาสนา

นันทยา พิมลศิริพล (อ้างถึงใน แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง, 2549) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวจีน กับชุมชนมุสลิมในจังหวัดปัตตานี กรณีศึกษาสุสานลิ้มก่อเหนียว พ.ศ.2501-2533 ผู้วิจัยศึกษาผ่านความเชื่อ ตำนาน พิธีกรรม ที่มีผลต่อสุสานเจ้าแม่ลิ้มก่อเหนียวช่วงปี พ.ศ.2501-2533 จากการศึกษาพบว่า ชาวจีน และมาเลย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาวมุสลิมเชื้อสายจีนที่เกิดจากการแต่งงานระหว่าง ชาวจีนและชาวมลายู มีวิถีชีวิตแบบชาวมุสลิมและมีทัศนคติที่ดีต่อชาวจีน ในขณะที่ รัตติยา สาและ (2544) ศึกษาการปฏิสัมพันธ์ของศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ผลการศึกษาพบว่า มิติ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวไทยพุทธในปัจจุบัน มีสิ่งที่ทำให้ผู้คนทั้งสองศาสนาอยู่ ร่วมกันได้นั้นก็คือ อำนาจระบบพึ่งพิงกันในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเกลอ เป็นเครือญาติ นายจ้าง-ลูกจ้าง ครู-ศิษย์ และความเป็นผู้นำและเป็นผู้ตามทั้งในระบบและนอกระบบ ด้วยเงื่อนไขของความจำเป็นทางด้านปัจจัยต่างๆ เพื่อการดำรงชีพ สอดคล้องกับ แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง (2546) ที่ศึกษาการ

ดำรงอยู่และการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนมุสลิมภายใต้พหุวัฒนธรรมเมืองสงขลา ผลการศึกษาพบว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอื่นๆ เช่น ชาวไทยพุทธ ส่วนหนึ่งเกิดจากการเป็นเครือญาติกันที่สืบทอดมาจากรุ่นปู่ย่าตายาย เมื่อมีการจัดกิจกรรมทางศาสนา ชาวไทยพุทธจะเข้ามาช่วยเหลือกัน นอกจากนี้การปฏิสัมพันธ์ทางการค้าพบมากกว่าที่สุด เนื่องจากชาวไทยพุทธจะไปจับจ่ายซื้อของที่ร้านค้าของชาวมุสลิม

จากงานวิจัยที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นับถือต่างศาสนา สรุปได้ว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นับถือศาสนาอิสลามกับผู้นับถือศาสนาอื่นๆ เป็นไปในทางบวก กล่าวคือ เป็นการปฏิสัมพันธ์แบบรวมขอม ซึ่งมีลักษณะการพึ่งพา การช่วยเหลือและการเคารพซึ่งกันและกัน ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ เมื่อผู้นับถือศาสนาอิสลามกับผู้นับถือศาสนาอื่นได้ประสบความสำเร็จระหว่างกัน มักจะหาทางออกด้วยแนวทางสันติ

2.7.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีความแตกต่างด้านวัฒนธรรม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางวัฒนธรรมพบว่า งานวิจัยของ ลดาวัลย์ แก้วสีนวล (2554) ที่ได้ศึกษา การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมกรณีศึกษาชาวไทยพุทธและชาวมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส) ได้ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะการสื่อสารของชาวไทยพุทธและชาวมุสลิมในพื้นที่ที่มีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนทุกประเภท และสื่อที่เป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือที่สุดคือ สื่อบุคคล โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนา โดยเหตุผลที่มีการสื่อสารระหว่างกันได้แก่ ความสัมพันธ์ทางด้านเครือญาติ ความเป็นครูกับศิษย์ ความเป็นเพื่อน ความเป็นผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา และการร่วมธุรกิจกัน ส่วนเหตุผลที่ไม่สื่อสารกัน ได้แก่ ความแตกต่างด้านภาษา ทัศนคติและความเชื่อที่แตกต่างกัน ผลการวิจัยยังพบว่า สื่อบุคคลมีอิทธิพลในด้านการให้ข่าวสาร ความรู้ แต่ไม่มีผลต่อการสร้างความร่วมมือ ส่วนสื่อมวลชนมีอิทธิพลด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ แต่ไม่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมหรือประเพณีพบว่าทั้งชาวไทยพุทธและชาวมุสลิมจะไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของกันและกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขวัญชัย เชื้อเมืองพาน (2551) ที่พบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ แบบอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่สามัญ คือ การให้ความหมายที่ตรงกันต่อพื้นที่ เพราะเมื่อเกิดการให้ความหมายที่ตรงกันแล้วจะส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่นั้นๆ ไปในทิศทางเดียวกัน นำไปสู่การกำหนดแนวทางในการสร้างกฎของพื้นที่ และการใช้พื้นที่ร่วมกันในชุมชน ดังนั้นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงให้เกิดความสัมพันธ์ แบบอยู่ร่วมกันคือ การสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีของคนในชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกัน เปิดโอกาสให้สามารถกำหนดความหมายของพื้นที่ร่วมกัน ทั้งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ รวมถึงการกำหนดแนวทางในการมีส่วนร่วมของการใช้พื้นที่จากทุกส่วน เพื่อนำไปสู่การเกิดขึ้นของการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน ทั้งนี้งานวิจัยของ สุรียันต์ สุวรรณราช (2550) ได้เน้นย้ำผ่านการวิจัยในเรื่องปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธมุสลิมในจังหวัดสตูล พบว่า ชาวไทยพุทธ มุสลิม และชาวจีนเป็นชนกลุ่มน้อยที่ได้อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน ทำมาหากินร่วมกันพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน จึงไม่เกิดความขัดแย้งเพราะเหตุ ต่างชาติพันธุ์ ศาสนา ค่านิยม ประเพณี และธรรมเนียมปฏิบัติ การประกอบอาชีพที่เหมือนกันมีวิถีทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเดียวกัน จึงไม่เกิดช่องว่างทางชนชั้นในชุมชนไม่มีการกดขี่ ขูดรีดประชาชนในชุมชน จึงไม่มีความขัดแย้งและการปกครองของผู้นำแต่ละชุมชน ที่มาจากความยินยอมของประชาชน

ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการคัดเลือกผู้นำชุมชนตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันโดยยึดหลักการเป็นตัวแทนของชุมชนส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงกติกากฎระเบียบในการปกครอง จึงไม่มีการต่อต้านหรือขัดขวางสันติภาพจึงเกิดขึ้น กลายเป็นปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของสองกลุ่มวัฒนธรรม เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ธนาภรณ์ ไกล่ชิด และคณะ (2554) ที่พบว่ากระบวนการทางสังคมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนภูฏานมีการพบปะและร่วมทำกิจกรรมด้วยกันอยู่เสมอ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา นอกจากประชากรในชุมชนจะมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว ยังมีการปฏิสัมพันธ์อันดีกับชุมชนใกล้เคียง ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านศาสนา แต่ก็ยังคงติดต่อช่วยเหลือกันอยู่เสมอ สังคมโดยภาพรวมของชุมชนภูฏานประชากรในชุมชนมีความรัก ความสามัคคีปรองดองกันจึงทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสงบสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุโรยา วานี และคณะ (2556) ที่ได้ศึกษา การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์จังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า ทูตทางทรัพยากรธรรมชาติ ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ระบบการปกครองที่มีความยุติธรรม ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการสื่อสารภาษาเดียวกัน เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ตำบลทรายขาว ชุมชนทรายขาวนำแนวคิดสมานฉันท์มาปรับใช้เป็นแนวทางการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิมในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยใช้วิธีการประนีประนอม การชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจ และการร่วมมือกันของทุกฝ่ายซึ่งเป็นวิธีการที่ดีและให้ผลอย่างยั่งยืน

ในขณะที่งานวิจัยของ วิโรจ นาคชาตรี (2553) ที่ได้ศึกษา หลักการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นตามคำสอนของพระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม พบว่า ถ้าบุคคลศึกษาศาสนาและมีความรู้ในคำสอนทางศาสนาที่ถูกต้องย่อมไม่มีการแบ่งแยกเรื่องดินแดน เชื้อชาติ วัฒนธรรม แม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ผู้เป็นศาสนิกชนก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ดังนั้น ผู้เป็นศาสนิกชนจึงจำเป็นต้องร่วมมือสนับสนุนแบ่งปันความรู้และประสบการณ์แก่กันและกัน เพื่อสันติภาพและความสุขที่แท้จริงของมนุษยชาติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากกร) (2547) ที่ชี้ให้เห็นว่า การนำหลักคิดในทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการแย่งชิงน้ำสู่การแบ่งปันน้ำ และจากการยึดมั่นในความเป็นอัตลักษณ์ไปสู่การสลายและทำลายความเป็นอัตลักษณ์ มีการร่วมมือกันในการหาทางออกให้ในประเด็นความขัดแย้ง นอกจากนั้นประชาชนได้นำหลักคิดทางพระพุทธศาสนาเข้าไปผสมผสานกับพิธีกรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน เพื่อสร้างจิตสำนึกมองเห็นคุณค่าของผืนป่า และลุ่มน้ำและมีหน้าที่ที่ต้องทั้งในการกระทำที่ไม่ทำลายป่า อันเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อป่าต้นน้ำและลุ่มน้ำ ซึ่งทำให้ความขัดแย้งในประเด็นของชาติพันธุ์ได้ดำเนินไปสู่จุด “สมดุล” อย่างสันติ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ พรอุษา ประสงค์ วรรณะ (2556) ที่พบว่าประชาชนในพื้นที่มี 3 กลุ่มนับถือพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ซึ่งต่างศาสนาต่างก็มีความรักความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกันต่างช่วยกันพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนมีแต่สันติสุข หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชุมชนโดยการยึดสถาบัน 3 สถาบันเป็นหลัก คือ 1) สถาบันชาติ ทุกคนถือสำนึกว่าเป็นคนในชาติเดียวกัน คือชาติใดทุกคนนับเนื่องแต่บรรพบุรุษว่าเกิดตายในผืนแผ่นดินไทยอย่างน้อยจะต้องไม่คิดทำลายประเทศไทย แต่จะต้องทดแทนประเทศชาติด้วยการทำหน้าที่พลเมืองด้วยสุจริต ซื่อสัตย์ และเที่ยงธรรม เคารพกฎหมายและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี 2) สถาบันศาสนา แม้จะนับถือศาสนาต่างกัน แต่เมื่อสำนึกว่าเป็นชาติเดียวกันอยู่บนผืนแผ่นดินเดียวกันยึดมั่นในหลักศาสนาที่มีหลักการเดียวกันว่าทำความดีมีความรักความเมตตาในเพื่อนบ้านและเพื่อนมนุษย์

ไม่เบียดเบียนกัน เอื้อเพื่อเอื้อแก่กันและกันทุกคนมีหน้าที่ และปฏิบัติ ตามหลักศาสนา เคารพสิทธิหน้าที่ ของกันและกัน สังคมก็สงบสุขหากมีปัญหาที่ไม่ยอมให้ไปถึงขั้นบาดหมางทะเลาะวิวาทกัน ต่างหันหน้าเข้าหากัน ปรีกษาหาทางออกร่วมกัน ตกลงกันด้วยดี เพราะหลักคำสอนแต่ละศาสนาสอนให้รักมีความสามัคคีปรองดองกันอยู่แล้ว ประการสำคัญการร่วมกิจกรรมของชุมชนด้วยกัน ทำให้ทุกคนมีความรักสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมีความจริงใจต่อกัน ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของศาสนาแต่ละศาสนาอยู่แล้ว สังคมนี้อาจเป็นต้นแบบของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้า และ 3) สำนักในพระมหากษัตริย์พระมหากษัตริย์ไทยทรงทศพิธราชธรรมแม้จะทรงเป็นพุทธมามกะ แต่ก็ทรงดำรงพระสถานภาพเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกพระอุปถัมภ์บำรุงทุกศาสนาและนับแต่อดีตทรงนำประชาชนออกปกป้องเมืองจากอริราชศัตรู ทรงทำนุบำรุงประเทศชาติ และพระพุทธรักษาทรงปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้มีความสุข ความเจริญทรงนำพาประเทศชาติให้พ้นภาวะวิกฤติ ประเทศชาติยังยืนมาจนตราบทุกวันนี้ หากประชาชนทุกหมู่เหล่ามีความจงรักภักดี สำนักในพระมหากษัตริย์คุณ ดังเช่นชุมชนในแขวงวัดกัลยาณ์ สังคมก็จะมีแต่ความสุข เพราะนอกจากทุกคนจะสำนักในชาติ ศาสนาของตนที่นับถือแล้ว ก็ยังมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจไทยทั้งชาติให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักศาสนาของทุกศาสนาทุกอย่างทุกประการ สอดคล้องกับงานของ อุทัย สติมัน (2559) ที่ได้ชี้ให้เห็นอีกว่าแนวคิดเรื่อง ศาสนสัมพันธ์เป็นการผสานทัศนคติทางศาสนาของประชาคมอาเซียนเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดการแตกแยกต่างความคิดความเชื่อในประเด็นทางศาสนาโดยการทำศาสนสัมพันธ์ ในหลักคำสอนให้เป็นหลักจริยธรรมสากลโดยยึดหลักสันติภาพ เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ดังนั้นจากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีความแตกต่างต่างวัฒนธรรม ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้พบว่า การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมคือควรมีการสื่อสารระหว่างกัน มีการสร้างกฎในพื้นที่ ผู้นำที่มีความยุติธรรม ในขณะที่งานวิจัยบางส่วนใช้วิธีการตามหลักคำสอนของศาสนาในการกำหนดการดำเนินชีวิตในสังคมเพื่อให้เกิดความสันติสุข

อย่างไรก็ตามผลงานวิจัยที่ผ่านมายังขาดการศึกษาในเรื่องของสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่อาจจะมียุทธศาสตร์บางประการในข้อจำกัดของการใช้สิทธิทางวัฒนธรรมเพราะข้อเท็จจริงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่บางครั้งก็กลับไปละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรมโดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น กรณีเจ้าหน้าที่พุทธไม่ถอดรองเท้าเข้าไปในมัสยิด กรณีเจ้าหน้าที่มุสลิมเข้าร่วมพิธีรดน้ำศพหรือพิธีฌาปนกิจศพ และกรณีอื่นๆ เป็นต้น ดังนั้น การวิจัยสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมต่อการปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถือเป็นประเด็นปัญหาหนึ่งที่มีความสำคัญที่ต้องเร่งสร้างเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ คือ การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ที่ยึดถือศาสนาอื่นๆ โดยยึดจิตตารมณ์ความรัก ความเป็นพี่น้องกันเป็นหลักเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน รับรู้คุณค่าที่มีในศาสนาของกันและกัน และร่วมมือกันสร้างสรรค์ภราดรภาพและสันติภาพให้เกิดในสังคมแห่งนี้

บทที่ 3

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้กับสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามแนวทางเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Approach) ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

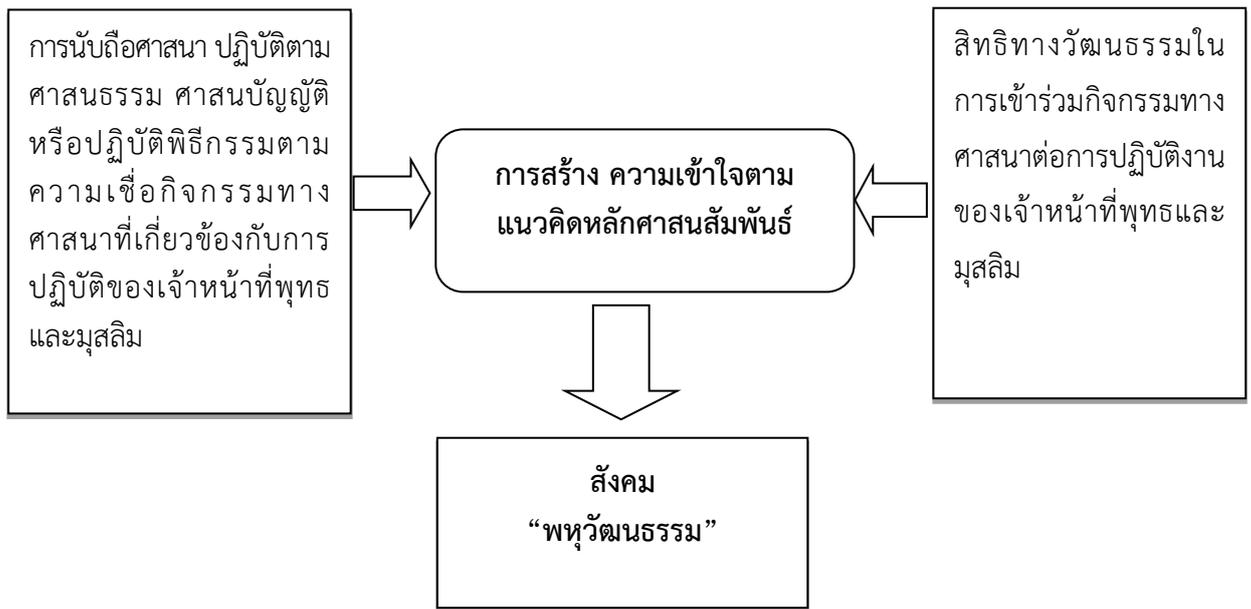
- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย
- 3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.4 เครื่องมือในการวิจัย
- 3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยดำเนินการเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม และผู้รู้ทางศาสนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้พร้อมทั้งเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และสรุปพร้อมเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการบรรยายเชิงพรรณนา

3.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิดพหุวัฒนธรรมที่พยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่ออาศัยอยู่ในสังคมเดียวกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงจำเป็นต้องรู้จักแนวทางการในการอยู่ร่วมกันของผู้คนภายใต้พหุวัฒนธรรม เพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นไปอย่างปกติสุขและสงบสุข พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันภายในสังคมที่มีกลุ่มคนที่หลากหลาย ซึ่งทักษะการเข้าใจในสถานการณ์ต่างๆ ที่หลากหลาย กฎกติกาต่างๆ ในสังคม ทักษะการรู้จักและเข้าใจผู้อื่นอย่างถ่องแท้ ทั้งนี้เพื่อสร้างความสัมพันธ์แก่กลุ่มคนในสังคมไปในทางที่ดี ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยพยายามที่จะหาคำตอบในประเด็นการนับถือศาสนา ปฏิบัติตาม ศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมเป็นอย่างไร และประเด็นสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมเป็นอย่างไร ซึ่งทั้งสองประเด็นนี้สามารถสร้าง ความเข้าใจตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์อย่างไร และ แนวทาง มาตรการ การสร้างเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคมอย่างไร ภายใต้สังคม “พหุวัฒนธรรม”

3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.3.1 ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ เจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมที่ทำงานในศูนย์อำนวยการบริหาร จังหวัดชายแดนภาคใต้ และผู้รู้ทางศาสนา

3.3.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมที่ทำงานในศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้มีตำแหน่งเป็นข้าราชการ พนักงานราชการ ลูกจ้าง และผู้รู้ทางศาสนา จำนวน 34 คน ประกอบด้วยสัดส่วน ดังนี้ 1) ข้าราชการ จำนวน 10 คน 2) พนักงานราชการ จำนวน 10 คน 3) ลูกจ้างประจำ/โครงการ จำนวน 10 คน และ 4) ผู้รู้ทางศาสนาพุทธและอิสลาม 4 คน ซึ่งการได้มาของกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์

3.4 เครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีนักวิจัยเป็นเครื่องมือหลักในการทำวิจัยและใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อสอบถามข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างในประเด็นที่ศึกษา ซึ่งได้กำหนดแนวทางการสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ประเด็นคำถามเกี่ยวข้องกับความรู้ ความเข้าใจรับบทความเหมือนและความแตกต่างกัน ของการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมทั้งกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธ และมุสลิม

ส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวข้องกับสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม มีอะไรบ้าง และมีกิจกรรมทางศาสนาใดบ้างที่ยังเป็นปัญหาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ต่อสิทธิทางวัฒนธรรม

ส่วนที่ 3 ประเด็นคำถามถึงข้อเสนอแนะ เพื่อกำหนดแนวทาง มาตรการในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างที่ต้องสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. การออกแบบเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาศึกษา
2. ประสานงานติดต่อกับกลุ่มเป้าหมายที่เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยแก่กลุ่มตัวอย่างได้เข้าใจตรงกัน และนัดวันลงพื้นที่สัมภาษณ์
3. ลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในประเด็นที่ศึกษา ที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ 60 ถนนสุขยางค์ ตำบลสะเตง อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่เป็นการพูดคุยแบบธรรมชาติ เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้ให้ข้อมูลอย่างครบถ้วน และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม
4. ผู้วิจัยทำการจดประเด็นการให้ข้อมูลที่สำคัญ และบันทึกเสียงเพื่อนำมาสรุปผลการศึกษา

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม มาตีความและนำมาเสนอเป็นลายลักษณ์อักษร พร้อมกับเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะดำเนินการพร้อมไปกับการเก็บรวบรวมแต่ละครั้ง และหลังการเก็บข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์แล้วจะนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และสรุปพร้อมเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการบรรยายและการพรรณนา

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้กับสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม 2) เพื่อศึกษาสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม และ 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการสร้างการสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” คณะผู้วิจัยขอเสนอผลการศึกษิตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในประเด็นความรู้ความเข้าใจต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ทั้งพุทธและมุสลิมจะมีความรู้ความเข้าใจต่อเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตนเองและระหว่างทั้งสองศาสนา ค่อนข้างน้อย และมีความเข้าใจในหลักการศาสนาอย่างไม่ถ่องแท้ จนบางครั้งไปกระทบต่อการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตของเจ้าหน้าที่ในองค์กร โดยสาเหตุของการที่มึความรู้ค่อนข้างน้อย และมีความเข้าใจอย่างไม่ถ่องแท้ นั้นมาจากปัจจัย ดังนี้

1) **พื้นฐานความรู้ด้านศาสนาของ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ส่วนใหญ่น้อย กอปรกับการนับถือศาสนา การปฏิบัติยังสับสนระหว่างหลักการศาสนากับประเพณีวัฒนธรรม กล่าวคือ การนับถือศาสนา หรือการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของเจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ทั้งพุทธและมุสลิม นั้น เกิดจากการผสมผสานระหว่างคำสอนของศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ แม้ความรู้นั้นจะถูกถ่ายทอดผ่านผู้รู้ทางศาสนาก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถจะยืนยันได้ว่าความรู้ความเข้าใจในศาสนาของคนๆ หนึ่งนั้น เป็นความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักการที่แท้จริง เมื่อไม่สามารถแยกแยะระหว่างสิ่งที่เป็นหลักคำสอนของศาสนากับประเพณีวัฒนธรรม ประกอบกับด้วยระยะเวลาที่ถูกถ่ายทอดกันมานานจากรุ่นสู่รุ่น หลักการอาจจะถูกบิดเบือนเพื่อผลประโยชน์ เพราะมนุษย์มักจะเอาหลักการศาสนาบางส่วนเพื่อมาสนองความต้องการของตนเอง ซึ่งส่งผลให้คนรุ่นหลังโดยเฉพาะคนทำงานหน่วยงานราชการหรือเอกชนที่ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีพื้นฐานด้านศาสนาเกิดความสับสนระหว่างหลักการศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม ทำให้การปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติไม่สามารถเข้าใจและ**

เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้ อย่างกรณีการละหมาดของคนมุสลิมที่เป็นเพียงแค่ว่าละหมาดตามคนอื่น ไม่ได้เข้าใจถึงแก่นแท้ของหลักการละหมาดว่าคืออะไรและมีเป้าหมายอะไร เช่นเดียวกับไทยพุทธที่มีการปฏิบัติพิธีกรรมของศาสนาเยอะมากแต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ถูกสืบทอดปฏิบัติกันมา มากกว่าหลักการที่มาจากศาสนา

“...ต้องเข้าใจบริบทที่เห็นว่า การนับถือศาสนาและการยึดหลักศาสนาของคนที่นี่มันไม่ใช่เป็นไปตามหลักคำสอนทั้งหมด แต่เป็นการผสมระหว่างวิถีชีวิต วัฒนธรรม กับหลักศาสนา...ถ้าคนพุทธพระไตรปิฎก อิสลามก็พระคัมภีร์อัลกุรอาน...มนุษย์มักจะเอาหลักการศาสนาบางส่วนเพื่อมาสนองความต้องการของตนเอง หรือบิดเบือนหลักการเพื่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น...และต้นเหตุที่ใหญ่ก็คือเมื่อผู้รู้ทางศาสนา นำความรู้แบบนี้ไปเผยแพร่ มันไม่ทำให้สังคมวุ่นวายหรือ” (ข้าราชการ)

“...ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าคนที่นี่เขาปฏิบัติธรรมค่อนข้างจะตามประเพณีมากกว่าเข้าใจว่านั่นคือหลักการศาสนา วันนี้คุณละหมาด แต่รู้หรือไม่ว่า การละหมาดตามหลักการจริงๆ คืออะไร มีเป้าหมายอะไร แต่วันนี้คุณละหมาดเพราะเห็นคนอื่นละหมาดก็เลยละหมาดตาม คนพุทธก็เหมือนกัน พิธีกรรมศาสนาเยอะมากเพราะเกิดจากประเพณีวัฒนธรรมที่คนเฒ่าคนแก่เขาปฏิบัติกันมา” (ข้าราชการ)

2) **เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ความแตกต่างทางความเชื่อ และการปฏิบัติของทั้งสองศาสนา** กล่าวคือ แม้ภายใต้สังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน การดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของหน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจบริบทสังคมที่นี้ โดย ศอ.บต.เองก็ได้เน้นนำยุทธศาสตร์พระราชทานของรัชกาลที่ 9 “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นแนวทางในการปฏิบัติ แต่กลับพบว่า เจ้าหน้าที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา ต่างคนต่างทำในสิ่งที่ตนเองนับถือโดยไม่สนใจว่าเพื่อนร่วมงานที่นับถือศาสนาต่างกันจะมีความเชื่ออย่างไร มีข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างไรบ้าง ซึ่งทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันในหลายๆ เรื่องๆ เช่น กรณีการเข้าไปร่วมแต่งงาน “นิกะฮ์” งานศพ บางคนสำหรับเจ้าหน้าที่ที่นับถือศาสนาพุทธก็มองว่า การเข้าร่วมในพิธีกลัวเขา (คนมุสลิม) ไม่ให้คนพุทธเข้าไป ส่วนเจ้าหน้าที่ที่เป็นมุสลิมพอถูกเชิญไปร่วมงานแต่งงานเพื่อนคนพุทธส่วนใหญ่ มักจะปฏิเสธ เช่นเดียวกันกับงานศพที่ เจ้าหน้าที่มุสลิมจะเข้าร่วมเฉพาะบางส่วนของงานเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติต่อกันของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมในเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อเป็นไปด้วยความระมัดระวังและพยายามเข้าใจว่าเป็นหลักปฏิบัติทางศาสนาของแต่ละคน แม้ว่าข้อเท็จจริงของคำว่า “เข้าใจ” ยังมีข้อสงสัยและต้องการคำอธิบายอีกมากมายก็ตาม ทั้งนี้การปฏิบัติต่อกันที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นไปเพราะทุกคนกลัวว่าจะไปกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของแต่ละคน นอกจากนี้การไม่ให้ความสำคัญในการเรียนรู้ความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา อันนำมาซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกที่ไม่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในองค์กรและสังคม แม้ว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นเกิดจากไม่รู้ความรู้ก็ตาม

“...ปกติเราก็ปฏิบัติตามความเชื่อของเรา เคยเข้าไปร่วมแต่งงาน“นิกะฮ์” ของเพื่อนร่วมงานที่บ้าน แต่แค่ไปทานอาหารที่เขาเลี้ยงเท่านั้น ไม่เคยรู้ว่าตอนพิธีแต่งงานเขาจัดอย่างไรบ้าง เพราะกลัวเขาไม่ให้คนพุทธเข้าไป... เช่นเดียวกันทำไมคนมุสลิมพอเราชวนไปงานแต่งงานเพื่อนคนพุทธส่วนใหญ่ เขาจะปฏิเสธ แต่มีเพื่อนบางคนก็ไป ที่ คอ.บต. ก็เหมือนกันพอคนพุทธจัดกิจกรรมคนมุสลิมก็ไม่เข้าร่วมส่วนใหญ่นะ” (พนักงานราชการ)

“...เป็นเจ้าหน้าที่ คอ.บต. เพิ่งเข้ามาทำงานใหม่ เดิมทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ พอดีคุณยายไม่สบายก็เลยกลับมาทำงานที่นี่ ก็...ชอบพากับข้าวมากินที่ทำงาน พอดีวันนั้นแม่ทำข้าวผัดหมู...พอเปิดกินที่ทำงาน รู้สึกได้เลยว่าเพื่อนร่วมงานมุสลิมที่นั่งกินข้าวด้วยกัน ถามว่าเนื้อหมูหรือ สักพักก็ลุกไปนั่งที่อื่น...รู้แล้วว่ามุสลิมไม่กินหมู แต่พฤติกรรมแบบนี้ทำให้รู้สึกว่าไม่ใช่ทานอย่างเดียวแล้ว ก็...อยากจะทราบเหมือนกันว่าทำไม เพื่อเราจะได้ปฏิบัติถูก...ถ้าเขาบอกว่าเข้าไปไม่ได้ เราก็เข้าใจนะว่ามันเป็นหลักปฏิบัติของเขา แต่บางครั้งก็อยากจะได้อธิบายเหมือนกันว่าทำไมถึงเข้าไม่ได้... (ลูกจ้าง คอ.บต.)

“...เคยลงพื้นที่งานศพของคนพุทธที่เสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้...แค่ไปช่วยยกพวงหรีด แต่คนที่ทำหน้าที่วางพวงหรีดนั้น เป็น ผอ.สำนัก เป็นคนพุทธ...ก็ออกไปรอข้างนอก เพราะคิดว่าเราน่าจะเข้าไปนั่งด้วยไม่ได้เพราะเป็นพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ” (ลูกจ้าง คอ.บต.)

3) เจ้าหน้าที่ คอ.บต. บางคนเติบโตมาในสังคมวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว ทำให้มีมุมมองต่อการอยู่ร่วมกันในองค์ที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมค่อนข้างแคบ กล่าวคือ ความรู้ความเข้าใจต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตาม ศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของแต่ละคนนั้น จะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลเป็นหลัก เนื่องจากพื้นฐานประสบการณ์ชีวิตของเจ้าหน้าที่แต่ละคนไม่เหมือนกัน และมองว่าประสบการณ์ชีวิตมีส่วนสำคัญที่จะทำให้คนสามารถเข้าใจการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายได้ สำหรับเจ้าหน้าที่บางคนเติบโตท่ามกลางวัฒนธรรมเชิงเดี่ยวถูกสอนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจของศาสนาตนเองเท่านั้น หรือบางครั้งก็ถูกปลูกฝังให้มีความรู้สึกกว่าวัฒนธรรมของตนดีที่สุดส่วนของคนอื่นนั้นไม่ดี ซึ่งการมีประสบการณ์ชีวิตในวัฒนธรรมเชิงเดี่ยวนี้อาจจะมีโน้ตทัศน์ที่ไม่กว้างมากนัก เมื่อต้องเข้าไปอยู่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมหลากหลายก็จะทำให้เกิดมีความเข้าใจในการร่วมกันภายใต้พหุวัฒนธรรมค่อนข้างยาก แต่สำหรับหลายๆ คนที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตและความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม อาจมีมุมมองที่เปิดกว้างกว่า แม้ว่าพื้นฐานด้านความรู้ทางศาสนาอาจจะน้อย แต่ประสบการณ์เหล่านี้จะสอนให้เขาได้เข้าใจถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตาม ศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของกันและกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้แม้ว่าจะนับถือศาสนาพุทธหรืออิสลามก็ตาม

“...วิถีชีวิตของมุสลิมแถวกรุงเทพฯ กับมุสลิมที่นั่นมันถึงแตกต่างกัน
ถูกไหม?...” (ข้าราชการ)

“เมื่อพูดถึงสิทธิทางวัฒนธรรม ต้องมองที่ตัวบุคคลเป็นหลัก เนื่องจาก
ความเข้าใจ และประสบการณ์ชีวิตในแต่ละคนไม่เหมือนกัน เช่น สำหรับ
บางคนที่มีมองว่า “มุสลิมต้องพูดภาษายาวีได้ ถ้าพูดภาษายาวีไม่ได้ก็ไม่ใช้
มุสลิม” (ข้าราชการ)

“ความเข้าใจและประสบการณ์ในการใช้ชีวิตที่เติบโตในสังคมของแต่ละ
คนแตกต่างกันไปบางคนเติบโตท่ามกลางวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว อาจจะมี
มโนทัศน์ที่ไม่กว้างมากนัก แต่สำหรับหลายๆ คนที่ผ่านประสบการณ์ชีวิต
และความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม อาจมีมุมมองที่เปิด
กว้างกว่า ฉะนั้นเสรีภาพในการปฏิบัติทางศาสนาก็เช่นเดียวกัน คือขึ้นอยู่กับ
กับความเข้าใจในแต่ละคนว่ามีมากน้อยแค่ไหน” (ลูกจ้าง คอ.บต.)

ประเด็นที่ 2 สิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของ เจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประเด็นสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อ
การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยสามารถสรุปได้
3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง การดำเนินงานของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับ
สิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการ
บริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม พบว่า เนื่องจาก คอ.บต. เป็นหน่วยงานระดับนโยบายในพื้นที่
กิจกรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรม และศาสนา ส่วนใหญ่จะเป็นการสนับสนุนงบประมาณแก่หน่วยงานและ
องค์กรในพื้นที่มากกว่า คอ.บต. เป็นผู้จัดกิจกรรมเอง หรือมีบางกิจกรรมที่ คอ.บต. อาจจะไปมีส่วนร่วมใน
กระบวนการหรือพิธีเปิดกิจกรรมตามโอกาส ซึ่งกิจกรรมที่สนับสนุนและมีส่วนร่วมนั้นมีทั้งกิจกรรมทางศาสนา
พุทธและอิสลาม สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ผอ.สำนักฯ ก็จะมีมอบให้เจ้าหน้าที่ไทยพุทธรับผิดชอบ
และเข้าไปร่วมกิจกรรมด้วย ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามก็มอบให้เจ้าหน้าที่มุสลิมรับผิดชอบและเข้า
ไปร่วมกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดประเด็นเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรมตามมา แต่อย่างไรก็ตามอาจจะมีบางกิจกรรมที่
เจ้าหน้าที่ทุกคนต้องเข้าไปร่วมเนื่องด้วยเหตุผลจำเป็นและปัจจัยหลายๆ อย่าง แต่ทุกคนเข้าใจว่ากำลังปฏิบัติตาม
หน้าที่ นอกจากกิจกรรมที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติงานแล้ว คอ.บต. ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
ซึ่งอาจจะจัดในหน่วยงานในบางครั้ง ส่วนใหญ่กิจกรรมในลักษณะเช่นนี้มักเกิดจากความต้องการของผู้บริหาร
หรือเกี่ยวข้องกับภารกิจงานของสำนักอื่นๆ โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนาพิธีมาปนกิจศพ รดน้ำศพ ที่กลายเป็น
ภารกิจงานสำคัญอย่างหนึ่งของ คอ.บต. โดยมีสำนักการให้ความช่วยเหลือเยียวยารับผิดชอบงานด้านการ
ดูแลเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อมีประชาชน
หรือเจ้าหน้าที่รัฐเสียชีวิต จะต้องมีการจัดงานศพตามประเพณีของแต่ละศาสนา ซึ่งในการดำเนินงาน
คอ.บต. ได้จัดเจ้าหน้าที่เยียวยาเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรมงานศพ การเยี่ยมบ้านให้กำลังใจแก่
ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต เป็นต้น

“...ศอ.บต. จะเป็นหน่วยที่คอยสนับสนุนงบประมาณแก่หน่วยงานองค์กรในพื้นที่ ตามความสอดคล้องของแผนงานและความต้องการของคนในพื้นที่ อาจจะมี ส่วนร่วมในกระบวนการหรือพิธีเปิดกิจกรรมบ้าง สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนาพุทธ ผอ.สำนักฯ ก็จะมีมอบให้เจ้าหน้าที่ไทยพุทธรับผิดชอบตั้งแต่ขั้นตอน ของการเขียนโครงการ รวมถึงการเข้าไปร่วมกิจกรรมด้วย ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง กับศาสนาอิสลามก็มอบให้เจ้าหน้าที่มุสลิมรับผิดชอบ เพราะไม่อยากให้มีปัญหา ตามมา แต่อาจมีบางกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่ทุกคนต้องเข้าไปร่วมเนื่องด้วยเหตุผล จำเป็นและปัจจัยหลายๆ อย่าง ...การทำงานด้านวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัด ชายแดนภาคใต้เป็นเรื่องละเอียดจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจซึ่งกันและกันทั้ง ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ...นอกจากกิจกรรมที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติงานแล้ว ศอ.บต. ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งอาจจะจัดในหน่วยงานใน บางครั้งส่วนใหญ่กิจกรรมในลักษณะเช่นนี้มักจะเกิดจากความต้องการของ ผู้บริหาร หรือเกี่ยวข้องกับภารกิจงานของสำนักอื่นๆ เช่น กิจกรรมพิธีฮัจญ์ กิจการ รตน้ำศพ ที่กลายเป็นภารกิจงานสำคัญของสำนักการให้ความช่วยเหลือ เยียวยา เหล่านี้เป็นต้น...” (ข้าราชการ)

“...งานของเรา...เมื่อมีเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ไหน ประชาชนถูกยิง ถูกระเบิด หรือถูกทำร้ายอะไรก็แล้วแต่ อันเป็นผลทำให้เกิดการเสียชีวิต หรือ บาดเจ็บเกิด ทีมเยียวยา ศอ.บต. จะลงพื้นที่ทันทีภายใต้หลักการ ทำงานของเลขาธิการ ศอ.บต. ที่ว่า “พื้นที่ ทั่วถึง เท่าเทียม...” (ข้าราชการ)

สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในแต่ละครั้ง เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. มองว่า ทุกคนมีเสรีภาพต่อการแสดงออกทางวัฒนธรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ ไม่ใช่ของตนเอง ทั้งนี้การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ของตนเองนั้น เจ้าหน้าที่จะทำการบ้านมา เป็นอย่างดี เช่น การพาข้าราชการไปเยี่ยมให้กำลังใจแก่ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต การไม่เข้าร่วมในช่วงที่ทำพิธีกรรม ทางศาสนา โดยใช้วิธีการยืนอยู่ห่างๆ บริเวณรอบนอก กล่าวคือ ทำที่สามารถกระทำได้ อย่างกรณีไปงาน ศพของมุสลิม ก็พาข้าราชการไป เพื่อที่ญาติๆ จะได้นำไปใช้ในการจัดเลี้ยงอาหารแก่คนที่มาร่วมไว้อาลัย เช่นเดียวกับกับคนมุสลิม การไปพิธีงานศพของไทยพุทธ ในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่มุสลิม ก็ทำเฉพาะในสิ่งที่ เราทำได้ เช่น เมื่อมีพิธีสวดมนต์ ก็จะออกไปอยู่ข้างนอกบริเวณที่เขาทำพิธี หรือถ้าต้องรับหน้าที่เฝ้าศพหรือรด ในนามของผู้บริหารไปวางในพิธี ก็ยกไปวางไปที่เขาจัดให้ แต่ไม่ได้กราบหรือกระทำการใดๆ ที่มากกว่านั้น เพราะให้ถือเป็นมารยาทในสังคมที่ควรปฏิบัติ

“...มีทั้งงานศพของไทยพุทธและมุสลิมที่ไป ก็ไม่มีปัญหาอะไร ฉันก็ทำ เท่าที่ฉันทำได้ อย่างเป็นทางการของมุสลิม ฉันก็พาข้าราชการ 1 กระสอบ ไป เพื่อที่ญาติๆ จะได้นำไปใช้ในการจัดเลี้ยงอาหารแก่คนที่มาร่วมไว้อาลัย หรือถ้าเป็นกรณีเจ้าหน้าที่รัฐมุสลิมเสียชีวิต ซึ่งจะมีพิธีมอบดิน พระราชทาน ทีมเราต้องไปทำพิธีที่ “กุโบร์” (สุสาน) ฉันก็ไม่เข้าไปข้างใน เข้าใจว่าบริบทมุสลิมที่นี้เป็นแบบนี้...” (ข้าราชการ)

“...ตอนไปพิธีงานศพของไทยพุทธ ในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่มุสลิม เราก็ ทำเฉพาะในสิ่งที่เราทำได้ เช่น เมื่อมีพิธีสวดมนต์ แบบเนี้ยะ เราก็จะ

ออกไปอยู่ข้างนอกบริเวณที่เขาทำพิธี...หรือถ้าต้องรับหน้าที่เอาพวงหรีด
ในนามของผู้บริหารไปวางในพิธี ก็ยกไปวางไปที่เขาจัดให้ แต่ไม่ได้กราบ
หรือกระทำการใดๆ ที่มากกว่านั้น...” (ลูกจ้าง คอ.บต.)

“บางกรณีในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีตำแหน่งทางราชการสูงๆ และได้ถูก
เชิญให้เป็นประธานเปิดพิธีทางวัฒนธรรม ที่มีพิธีกรรมทางศาสนา
ซึ่งปฏิเสธอาจมีผลต่อตำแหน่ง หรือด้วยความเกรงใจผู้เชิญ ก็ควรหา
วิธีการที่เหมาะสม อาจจะทำให้รองประธาน หรือผู้ช่วยที่มีความเข้าใจและ
นับถือศาสนาด้วยตัวเองไปแทนได้” (พนักงานราชการ)

ประเด็นที่สอง สิ่งที่ยังเป็นปัญหาในด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา
ต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม
พบว่า นอกจากเจ้าหน้าที่ คอ.บต. ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม
ของทั้งสองศาสนาแล้ว ยังพบว่า การปฏิสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ คอ.บต. ในองค์กร ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการ
ปฏิบัติงานหรือการดำเนินชีวิตร่วมกันกับเพื่อนร่วมงานในองค์กร ยังขาดการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจ
กันในเรื่องของความแตกต่างทางความเชื่อและการปฏิบัติของทั้งสองศาสนาด้วย “ประเด็นกิจกรรมใดบ้าง
ที่สามารถเข้าร่วมได้และไม่ได้” อย่างกรณีงานศพของ เจ้าหน้าที่มุสลิม ในงานพิธีรับดินพระราชทานที่ต้อง
เอาดินไปวางที่หลุมฝังศพของผู้เสียชีวิตใน “กูเปอร์” (สุสาน) พิธีจะจัดขึ้นในบริเวณกูเปอร์ ซึ่งเจ้าหน้าที่พุทธไม่
สามารถเข้าไปได้ เพราะเขา (คนมุสลิม) บอกว่า “เข้าไม่ได้” ในขณะที่เจ้าหน้าที่พุทธเองก็เกิดข้อสงสัยว่า
สาเหตุใดถึงเข้าไปในบริเวณนั้นไม่ได้ แม้จะพอเข้าใจว่านั่นเป็นหลักปฏิบัติของมุสลิม เช่นเดียวกับกรณีของ
การเข้าร่วมงานครบรอบวันปิยะมหาราช เจ้าหน้าที่มุสลิมไม่ค่อยมาร่วมงาน ทั้งที่มุสลิมบางคนก็สามารถ
เข้าร่วมในงานได้ หรือบางคนเข้าไปรับประทานอาหารร้านของคนไทยพุทธได้ แต่บางคนภาชนะจะทาน
ร่วมกันยังไม่ได้เลย สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่สร้างความไม่เข้าใจระหว่างกัน

“...ตอนเข้าไปงานศพของพี่น้องมุสลิม ในงานพิธีรับดินพระราชทาน ที่
ต้องเอาดินไปวางที่หลุมฝังศพของผู้เสียชีวิตใน “กูเปอร์” (สุสาน) พิธีจะจัดขึ้น
ในบริเวณกูเปอร์ ซึ่งผมก็ไม่เข้าไป เพราะเขาบอกว่า “เข้าไม่ได้” แต่ก็ไม่รู้
เหมือนกันว่าสาเหตุใดถึงเข้าไปในบริเวณนั้นไม่ได้...เข้าใจว่าเป็นหลัก
ปฏิบัติของมุสลิมเขา...” (ลูกจ้าง คอ.บต.)

“...เคยมีเจ้าหน้าที่ไทยพุทธถามว่า ทำไมในงานครบรอบวันปิยะมหาราช
เจ้าหน้าที่มุสลิมไม่ค่อยมาร่วมงาน ทั้งที่มุสลิมบางคนก็สามารถ
เข้าร่วมในงานได้...เช่นเดียวกันมุสลิมบางคนเข้าไปรับประทานอาหาร
ร้านของคนไทยพุทธได้ แต่บางคนแม้บางภาชนะจะทานร่วมกันยัง
ไม่ได้เลย...” (ลูกจ้าง คอ.บต.)

นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่ล่อแหลมในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา จนทำให้เจ้าหน้าที่บางคนเกิด
คำถามที่ว่า ทำไมคนไทยพุทธสามารถช่วยเหลือคนไทยมุสลิมได้ แต่ในขณะเดียวกันคนไทยมุสลิมไม่ได้เข้าไป
ช่วยเหลือคนไทยพุทธ ในการปฏิบัติทางวัฒนธรรม เช่น การจัดงานเลี้ยงอาหารต่างๆ จึงเกิดทำให้มี
ความรู้สึกว่าอีกฝ่ายเห็นแก่ตัว ในขณะที่ “เราช่วยเขา เขาไม่ช่วยเรา” ความรู้สึกดังกล่าวมักเกิดจาก
พฤติกรรมที่แสดงออกของเจ้าหน้าที่มุสลิมบางคนที่ยังมีมุมมองที่แคบอยู่ ถึงแม้แนวทางการปฏิบัติได้ถูก
ชี้แจงด้วยองค์กรศาสนาแล้วก็ตาม

“ประเด็นที่ล่อแหลมในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา บางคนจึงเกิดคำถามที่ว่า ทำไมคนไทยพุทธสามารถช่วยเหลือคนไทยมุสลิมได้ แต่ในขณะเดียวกันคนไทยมุสลิมไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือคนไทยพุทธ ในการปฏิบัติทางวัฒนธรรม เช่นการจัดงานเลี้ยงอาหารต่างๆ จึงเกิดประเด็นที่ว่า “เราช่วยเขา เขาไม่ช่วยเรา” สิ่งเหล่านี้ต้องมีการอธิบายและเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความเข้าใจทั้งสองฝ่าย เพราะมุสลิมเอง การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นที่สิ่งทีสนับสนุน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน แต่สำหรับบางคนก็ยังมีมุมมองที่แคบอยู่ ทั้งนี้สำหรับคนมุสลิมในหลายๆ ประเด็นได้มีการฟัตวา (วินิจฉัย) จากท่านจุฬาราชมนตรีแห่งประเทศไทยว่าสามารถปฏิบัติได้มากน้อยแค่ไหน เช่น การเข้าร่วมพิธีงานศพ เราในฐานะมุสลิมที่อยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมสามารถเข้าร่วมในงานศพของคนต่างศาสนิกได้ แต่ไม่สามารถร่วมพิธีปฏิบัติทางศาสนาได้ ด้วยหลักศาสนาอิสลามที่ได้การกำหนดไว้” (พนักงานราชการ)

เช่นเดียวกันในกรณีเจ้าหน้าที่ที่ไม่ใช่มุสลิมสามารถเข้ามัสยิดได้หรือไม่ ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่หรือกรณีอื่น ซึ่งกลายเป็นข้อสงสัยของเจ้าหน้าที่พุทธว่าเป็นเพราะอะไรถึงไม่สามารถเข้าไปในมัสยิดได้ ทั้งที่ประเทศมุสลิมเองก็มีมัสยิดสำหรับคนต่างศาสนิกเข้าไปเที่ยวชมสถาปัตยกรรมได้ และจากการสอบถามผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม พบว่า ในข้อเท็จจริงของประเด็นนี้ ตามหลักการศาสนาที่แท้จริงนั้นเป็นการห้ามเฉพาะมัสยิดหะรอม (มัสยิดในมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย) เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้เป็นที่อนุญาตเฉพาะมุสลิมเท่านั้น สำหรับมัสยิดในพื้นที่อื่นๆ หากคนต่างศาสนิกขอเข้าเยี่ยมชมเพื่อการเรียนรู้ก็เป็นที่ยอมรับ อย่างไรก็ตามหากมองในภาพรวมต่อประเด็นที่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ด้วยกันมองว่าไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องการเมืองแทรกมาด้วย เพราะส่วนหนึ่งของปัญหาที่ไม่เข้าใจกันในพื้นที่นั้น มักจะเกิดจากการเมืองมาเกี่ยวข้องด้วยเสมอโดยกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่มได้บิดเบือนหลักการศาสนาและการอ้างวัฒนธรรมเชิงประวัติศาสตร์มาเกี่ยวข้องและมีการเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์อันเป็นที่นิยมของเจ้าหน้าที่ในการบริโภคข้อมูลข่าวสาร ในขณะที่พื้นฐานความรู้ทางศาสนาของเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มีน้อย และการนับถือหลักศาสนาหรือการปฏิบัติจะเป็นการปฏิบัติตามบรรพบุรุษมากกว่าหลักคำสอนศาสนาที่แท้จริง อีกทั้งเจ้าหน้าที่บางคนที่อยู่ในหน่วยงาน ศอ.บต. เต็มโตในรูปแบบชุมชนที่มีวัฒนธรรมเชิงเดียว จึงง่ายต่อการตกเป็นเหยื่อของกลุ่มผลประโยชน์ในพื้นที่ ฉะนั้นสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีการอธิบายและเรียนรู้ซึ่งกันและเพื่อสร้างความเข้าใจทั้งสองฝ่าย

“ในกรณีที่คนไม่ใช่มุสลิมสามารถเข้ามัสยิดได้หรือไม่? การห้ามศาสนิกอื่นที่ไม่ใช่มุสลิมเข้าไม่ได้ นั่น ซึ่งเป็นการห้ามเฉพาะมัสยิดหะรอม (มัสยิดในมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย) เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้เป็นที่อนุญาตเฉพาะมุสลิมเท่านั้น สำหรับมัสยิดในพื้นที่อื่นๆ หากคนต่างศาสนิกขอเข้าเยี่ยมชมเพื่อการเรียนรู้ก็เป็นที่ยอมรับ เพราะศาสนาอิสลามเองก็เป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างต่างศาสนา วัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรกระทำหรือการปฏิบัติ

ว่ามีกับเจตนารมณ์ (เนียะต์) แบบไหน หากมีเจตนารมณ์ที่ดีก็เป็นการส่งเสริมให้กระทำ แต่หากเจตนารมณ์ไม่ดี ก็ไม่เป็นที่อนุญาต” (ผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม)

“สำหรับประเด็นที่เกิดความไม่เข้าใจระหว่างกันนั้น มองว่าไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือวัฒนธรรม แต่เป็นเรื่องการเมืองมากกว่า เนื่องจากปัญหาที่ไม่เข้าใจกันในพื้นที่บ้านเรานั้น มักจะเกิดจากการเมืองมาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ” (ผู้รู้ทางศาสนาพุทธ)

ประเด็นที่สาม ขอบเขตของสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมตามกรอบของศาสนา พบว่า ขอบเขตของสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธตามกรอบศาสนาไม่มีปรากฏหลักฐานตามคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าห้ามมิให้คนพุทธเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของศาสนาอื่น และเช่นเดียวกันสำหรับคนต่างศาสนาสามารถเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมของพุทธ เป็นที่อนุญาตโดยไม่มีข้อยกเว้น เพราะศาสนาอิสลามคือสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคนอยู่แล้ว

“...ในสิทธิวัฒนธรรมทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่มีหลักคำสอนใดในศาสนาพุทธที่ห้ามหรือบังคับไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา...” (ผู้รู้ทางศาสนาพุทธ)

“...กิจกรรมทุกกิจกรรมของคนไทยพุทธ เป็นที่อนุญาตสำหรับให้คนต่างศาสนาเข้าร่วม โดยไม่มีข้อยกเว้น เพราะสังคมพุทธเดิมก็อยู่กับคนต่างศาสนาอยู่แล้ว เช่น ในอินเดีย เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ศาสนาใดสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้...” (ผู้รู้ทางศาสนาพุทธ)

สำหรับเจ้าหน้าที่ คอ.บต.ที่เป็นคนมุสลิมในประเด็นการเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาก็ควรอยู่นอกพิธี คือไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมศาสนา การเข้าร่วมสังสรรค์ทางสังคมที่ไม่เกี่ยวข้องกับความเชื่อก็สามารถกระทำและเป็นการส่งเสริมเพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันได้อีกด้วย ศาสนาอิสลามไม่มีการบังคับไม่ว่ากรณีใดก็ตามทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของตนเอง ทั้งนี้หากมองด้วยหลักการของอิสลามพบว่าบางกรณีสามารถยืดหยุ่นได้ และในบางกรณีก็ไม่สามารถยืดหยุ่น

“เสรีภาพในการนับถือศาสนาในแต่ละศาสนาสามารถกระทำอย่างเสรีและได้ให้เกียรติระหว่างกันอยู่เสมอมา สำหรับคนมุสลิมในประเด็นสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาก็ควรอยู่นอกพิธี คือ ไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมศาสนา” (ลูกจ้าง คอ.บต.)

“การเข้าร่วมสังสรรค์ทางสังคมที่ไม่เกี่ยวข้องกับความเชื่อก็สามารถกระทำและเป็นการส่งเสริมเพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันได้อีกด้วย” (พนักงานราชการ)

“ศาสนาอิสลามไม่มีการบังคับไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของตนเอง ทั้งนี้หากมองด้วยหลักการของอิสลามพบว่า บางกรณีสามารถยืดหยุ่นได้ และในบางกรณีก็ไม่สามารถยืดหยุ่น”
(ผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม)

กรณีกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนาตามหลักการอิสลามไม่สามารถยืดหยุ่น เนื่องจาก ด้วยหลักการของอิสลามของการเข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนิกอื่น ไม่เป็นที่อนุญาต เว้นแต่ด้วยความจำเป็นถึงขั้นต้องเสียชีวิต (ความจำเป็นขั้นสูงสุด) ซึ่งความจำเป็นในที่นี้ไม่สามารถบอกได้ว่ามีขอบเขตขนาดไหน แต่เจ้าตัวหรือผู้กระทำเองจะรู้ดีที่สุดว่ามีความจำเป็นขนาดไหน และหากมีความเป็นจำถึงขั้นของการต้องเสียชีวิตก็เป็นที่ยอนุญาตเช่นกัน แต่ต้องเข้าใจว่า ด้วยหลักการอิสลามแล้วไม่อนุญาต นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการมุสลิมที่เป็นส่วนน้อยที่มองว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นพิธีกรรมของศาสนิกอื่นสามารถเข้าร่วมได้ เพราะมองว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในสังคม เช่น การเข้าในพิธีการวางเพลิงศพ ทั้งนี้ นักวิชาการมุสลิมส่วนใหญ่ไม่ยอมรับในการปฏิบัติเหล่านั้น อย่างไรก็ตามความคิดเห็นหรือมุมมองของผู้นำทางศาสนาอิสลามหรือนักวิชาการมุสลิมนั้น เป็นแค่ทัศนะหนึ่งที่ทุกคนจะนำไปใช้หรือไม่ก็ได้ หากเป็นข้อเสนอที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐ ควรยึดทัศนะที่ถูกข้อเสนอจากองค์กรสูงสุดด้านศาสนาอิสลามอย่างสำนักจุฬาราชมนตรี ทั้งนี้ขึ้นเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องหลักการศาสนาตามมา

“ประเด็นในการเข้าร่วมในกิจกรรมของคนต่างศาสนาพบว่า มุสลิมสามารถเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ได้ แต่ต้องไม่ใช่กิจกรรมทางพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจาก ด้วยหลักการของอิสลามของการเข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนิกอื่น ไม่เป็นที่อนุญาต เว้นแต่ด้วยความจำเป็นถึงขั้นต้องเสียชีวิต (ความจำเป็นขั้นสูงสุด) ซึ่งความจำเป็นในที่นี้ไม่สามารถบอกได้ว่ามีขอบเขตขนาดไหน แต่เจ้าตัวหรือผู้กระทำเองจะรู้ดีที่สุดว่ามีความจำเป็นขนาดไหน และหากมีความเป็นจำถึงขั้นของการต้องเสียชีวิตก็เป็นที่ยอนุญาตเช่นกัน แต่ต้องเข้าใจว่า ด้วยหลักการอิสลามแล้วไม่อนุญาต”
(ผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม)

“...มีนักวิชาการมุสลิมที่เป็นส่วนน้อยที่มองว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางพิธีกรรมของศาสนิกอื่น สามารถเข้าร่วมได้ เพราะมองว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในสังคม เช่น การเข้าในพิธีการวางเพลิงศพ ทั้งนี้นักวิชาการมุสลิมส่วนใหญ่ไม่ยอมรับในการปฏิบัติเหล่านั้น” (ผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม)

“...สำหรับแนวทางของหน่วยงานของรัฐที่จะดำเนินเกี่ยวกับข้อขัดแย้งหรือข้อสงสัยในประเด็นศาสนาอิสลามนั้น ควรยึดตามทัศนะที่ประกาศออกมาโดยสำนักจุฬาราชมนตรี เพราะถือเป็นหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรสูงสุดด้านศาสนาอิสลาม...” (ผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม)

ประเด็นที่ 3 เสนอแนะแนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรม ระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยา ปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม”

จากการสัมภาษณ์ในประเด็นนี้ พบว่า ปัจจุบันการดำเนินชีวิตในหน่วยงานของ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ยังมีหลายเรื่องที่ต่างคนต่างไม่เข้าใจกัน เมื่อต้องมาอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันแล้ว บางครั้งด้วยความไม่รู้ และไม่เข้าใจกัน พฤติกรรมที่แสดงออกในการใช้ชีวิตร่วมกันในองค์กร อาจจะไปกระทบต่อสิทธิทาง วัฒนธรรมของเพื่อนร่วมงานที่มีความแตกต่างกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จนทำให้เพื่อนร่วมงานมีความรู้สึกที่ไม่ดี บางครั้งมองว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นการไม่ให้เกิดเกียรติกัน หรืออาจจะมองว่าเป็นพฤติกรรมที่แสดงให้ เห็นถึงการเห็นแก่ตัวจนเกิดความไม่เข้าใจระหว่างกัน ในขณะที่การสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกันนั้น กลับกลายเป็นประเด็นที่เป็นปัญหาในด้านสิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่ ศอ.บต. แม้ว่าปัญหาด้านสิทธิ ทางวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ดูเหมือนจะเป็นปัญหาเล็กๆ ที่เกิดจากตัวบุคคลเป็นหลักแต่การสร้าง ความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างกัน ถือเป็นเรื่องสำคัญของการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม หากปัญหาไม่ได้มีแนวทางการป้องกันและการแก้ไข อาจส่งผลทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ ด้วยกันได้

“...ที่เห็นอยู่ตอนนี้การใช้ชีวิตในหน่วยงานของเจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ทั้งพุทธ และมุสลิม ยังมีหลายเรื่องที่ต่างคนต่างไม่เข้าใจกัน ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง ภาชนะในการใส่อาหารร่วมกันของเจ้าหน้าที่ที่อาจจะมีส่วนผสมของ อาหารที่เจ้าหน้าที่มุสลิมไม่สามารถกินได้...การกระทำโดยความไม่รู้ มัน ทำให้เพื่อนร่วมงานด้วยกันรู้สึกไม่ให้เกิดเกียรติกัน หรืออาหารที่เป็น ประเพณีของเจ้าหน้าที่มุสลิม พามากินที่ทำงาน แต่เจ้าหน้าที่พุทธไม่ สามารถกินได้...แบบเนี่ยะ...มันจะเป็นการมองว่าเห็นแก่ตัวมาก ไม่แบ่ง กันเลย...แต่บางคนก็เข้าใจนะ ทั้งหมดเกิดจากความไม่รู้ของเจ้าหน้าที่ และ ไม่ถูกอธิบายให้เข้าใจในสิ่งนั้น...(พนักงานราชการ)

จากปัญหาข้างต้น กลุ่มตัวอย่างจึงได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทาง มาตรการ ถึงการสร้างความเข้าใจ ถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยา ปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” ดังนี้

1. เพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน และความเข้าใจที่ชัดเจน ควรให้ผู้รู้ทางศาสนาที่มีประสบการณ์ เข้าใจในบริบทพื้นที่มาช่วยจัดหลักสูตร บรรยายอบรมสิทธิทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา เพื่อสื่อสารให้ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ได้เข้าใจถึงความแตกต่างกับการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม พร้อมทั้งคนทำงาน ต้องมีการปรับทัศนคติภายในองค์กร อาจจะใช้วิธีการอบรม และการศึกษาเรียนรู้พื้นที่อื่นๆ ที่มีการดำรง อยู่ซึ่งความเป็นพหุวัฒนธรรมมาเป็นต้นแบบ เพราะการเปิดมุมมองใหม่ๆ อาจจะทำให้เข้าใจกันได้ ใน หลายๆ มิติ และที่สำคัญควรมีการปลูกฝังคำสอนที่ถูกต้องตั้งแต่เด็กๆ ในเรื่องดังกล่าวซึ่งสามารถสร้าง ความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

“...ต้องเชิญผู้รู้ทางศาสนาที่มีหัวใจที่ทันสมัยหน่อยมาช่วยจัดหลักสูตรหรือ มาบรรยายในหัวข้อที่จัดอบรม...ผู้รู้บางท่านในพื้นที่ยังมีความคิดที่แคบ หมายถึง ผู้รู้ทางศาสนาอิสลามและพุทธแหละ คนพวกนี้จะสอนแต่ข้อดี

ของศาสนาตนเองมากไปหน่อย โดยไม่ได้มองว่าบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มันมีหลายองค์ประกอบที่เข้ามาเกี่ยวข้องในศาสนา... นอกจากเรียนรู้ด้วยตนเองแล้ว ต้องถามผู้รู้ด้วย ถ้าบอกว่าให้บรรยายสิทธิทางวัฒนธรรมเป็นอย่างไร คิดว่าเขาคงจะบอกสิทธิในศาสนาของตนเองซะมากกว่า... ฉะนั้นผู้รู้ต้องกว้างในเรื่องละเอียดอ่อนแบบนี้” (ข้าราชการ)

“การปรับทัศนคติภายในองค์กรในการทำเป็นหลัก อาจจะใช้วิธีการอบรม การศึกษาเรียนรู้พื้นที่อื่นๆ ที่การดำรงอยู่ซึ่งความเป็นพหุวัฒนธรรม เพราะการเปิดมุมมองใหม่ๆ อาจจะทำให้เข้าใจกันได้ ในหลายๆ มิติ นอกจากนี้การปลูกฝังคำสอนที่ถูกต้องตั้งแต่เด็กๆ สามารถสร้างความเข้าใจได้เป็นอย่างดี” (พนักงานราชการ)

2. ควรจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แก่เจ้าหน้าที่ที่จะมาปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งข้าราชการ พนักงานราชการ และลูกจ้าง ในด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อต่างๆ และการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลาย ซึ่งเดิมจะมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่อยู่แล้ว แต่หลักสูตรที่จัดอบรมนั้น ไม่ได้พูดถึงสิทธิทางวัฒนธรรมมากนัก ประกอบกับที่ผ่านมการจัดอบรมจะมีการจัดเฉพาะในกลุ่มข้าราชการเท่านั้น ในส่วนของผู้ปฏิบัติที่เป็นลูกจ้างยังไม่มี ดังนั้นควรมีการจัดอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจในสิทธิทางวัฒนธรรมในแต่ละศาสนา พร้อมทั้งควรให้มีการอบรมที่ครอบคลุมผู้ปฏิบัติงานทุกคน เพราะการให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่เป็นแนวทางของการสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันในองค์กรได้เป็นอย่างดีหากมีรูปแบบที่ชัดเจน

“การจัดอบรมแก่เจ้าหน้าที่ที่จะมาปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในด้านความรู้เกี่ยวกับความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อ เพราะ ศอ.บต. จะเป็นหน่วยงานที่คอยรับนโยบายด้านการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเป็นหน่วยงานหลักในพื้นที่ที่ประชาชนให้ความไว้วางใจ บุคลากรของหน่วยงานที่เป็นข้าราชการจะมาจากทุกกระทรวง เพื่อมาช่วยราชการในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และจะมีการสับเปลี่ยนอยู่ตลอดตั้งแต่ระดับผู้บริหารถึงระดับผู้ปฏิบัติ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เป็นลูกจ้างก็มีคนเข้าคานออกเกือบทุกปี... เดิมก็มีการจัดอบรมให้ความรู้อยู่แล้ว แต่ไม่แน่ใจว่า หลักสูตรที่จัดอบรมนั้น มีการพูดถึงสิทธิทางวัฒนธรรมกันด้วยหรือไม่ และผ่านมการจัดอบรมจะมีการจัดเฉพาะในกลุ่มข้าราชการเท่านั้น ผู้ปฏิบัติที่เป็นลูกจ้างยังไม่เคยเห็น...(ลูกจ้าง ศอ.บต.)”

“...การจัดอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ถือเป็นแนวทางการสร้างความเข้าใจการอยู่ร่วมกันได้ดีมากถ้ามันมีแนวทางและรูปแบบค่อนข้างชัดเจน เพราะคู่มือที่ผ่านมายังไม่ค่อยประสบความสำเร็จมากนัก และไม่อาจจะใช้ระยะเวลาสองสามชั่วโมงได้ เพราะขณะผู้รู้เองเรียนมาสวมสิทธิ์ก็ยังไม่รู้

ทั้งหมด การใช้เวลาในการเรียนรู้มีความสำคัญ...ถ้าเราออกแบบได้ดีจะ
ถือเป็นการดีมากเลย...” (ผู้รู้ทางศาสนาพุทธ)

3. เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ต้องตระหนักและให้ความสำคัญถึงการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาในการทำงานร่วมกันในองค์กร โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนทนา อธิบายถึงความแตกต่างของแต่ละศาสนา เพื่อให้การยอมรับและเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งใน ศอ.บต. มีเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิม ดังนั้น คงจะหนีไม่พ้นในเรื่องของความแตกต่างในการดำเนินชีวิตในองค์กร แต่วันนี้ ดูเหมือนเจ้าหน้าที่แต่ละคนกำลังเอาคำว่า “แสงจตุรรม สวงจตุรรม” ไปใช้ในทางที่ผิดวัตถุประสงค์ของมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “แสงจตุรรม” ทั้งที่มีความแตกต่างอยู่ แต่กลับไม่พูดถึงและไม่เรียนรู้ความแตกต่างระหว่างกัน จนทำให้บางครั้งการใช้ชีวิตร่วมกันของคนต่างองค์กรมีปัญหาในเรื่องของความแตกต่างทางศาสนาไปด้วย ฉะนั้น แนวทางที่ดีในการสร้างความเข้าใจระหว่างกันคือ ทั้งสองหันมาพูดคุยกัน การให้สิทธิที่เท่าเทียมกัน และที่สำคัญคือ การยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้จะทำให้ทุกคนสามารถอยู่ในสังคมท่ามกลางวัฒนธรรมที่หลากหลายอยู่ได้อย่างเข้าใจกันเป็นอย่างดี

“...หลักการอิสลามได้สอนให้มนุษย์ทุกคนรู้จักและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพราะโดยพื้นฐานความเป็นมาของมนุษย์นั้น จะมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แต่เป้าหมายที่พระเจ้าสร้างให้มนุษย์มีความแตกต่างกันนั้น เพื่อให้เขาได้มารู้จักกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังที่พระองค์ได้กล่าวว่า “โอ้ มนุษย์ชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าเป็นกลุ่มชน และเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ก็เพื่อที่พวกเจ้าจะได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน...” (ผู้รู้ศาสนาอิสลาม)

“...ชาวพุทธอาจจะไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม เพราะเราถือว่าในลัทธิวัฒนธรรมทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่มีหลักคำสอนใดในศาสนาพุทธที่ห้ามหรือบังคับไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา...แต่เราปฏิเสธไม่ได้ว่าเมื่อคนต่างศาสนาอยู่ร่วมกันแล้ว จำเป็นต้องเรียนรู้วัฒนธรรมของคนอื่นบ้าง ซึ่งเห็นด้วยกับกระบวนการสานเสวนาร่วมกัน ยิ่งในพื้นที่สามจังหวัด เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการขาดการสื่อสารระหว่างกัน จำเป็นที่เจ้าหน้าที่ต้องให้ความสำคัญในการเข้าใจและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน...หากไม่มีการสนทนาเพื่อเข้าใจกันเลยอนาคตอาจจะเกิดความขัดแย้งภายในองค์กรเลยก็ว่าได้...” (ผู้รู้ทางศาสนาพุทธ)

“...ใน ศอ.บต. มีอยู่หลายสำนัก แต่ละสำนักก็มีเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิม ดังนั้นเราจะหนีไม่พ้นในเรื่องของความแตกต่างในการดำเนินชีวิตในองค์กรของเรา แต่วันนี้ เรากำลังเอาคำว่า “แสงจตุรรม สวงจตุรรม” ไปใช้ในทางที่ผิดวัตถุประสงค์ของมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “แสงจตุรรม” ทั้งที่เรานั้นมีความแตกต่างอยู่ แต่เรากลับไม่พูดถึงและไม่เรียนรู้ความแตกต่างของเรา จนทำให้บางครั้งการใช้ชีวิตร่วมกันของคนต่างศาสนาในองค์กรมีปัญหาในเรื่องของความแตกต่างทางศาสนา หรืออะไรก็แล้วแต่ ทั้งนี้ เพราะเราไม่มีการเรียนรู้ถึงความแตกต่างนั้น” (พนักงานราชการ)

“แนวทางที่ดีในการสร้างความเข้าใจระหว่างกันคือ ทั้งสองหันมาพูดคุยกัน การให้สิทธิที่เท่าเทียมกัน และที่สำคัญคือ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้จะทำให้เราในฐานะที่อยู่ในสังคมท่ามกลางทางวัฒนธรรมที่หลากหลายอยู่อย่างเข้าใจกันเป็นอย่างดี” (พนักงานราชการ)

“...การให้เกียรติซึ่งกันและกันในพิธีกรรมของแต่ละศาสนามีความสำคัญไม่ว่าเพื่อนร่วมงานเราจะนับถือศาสนาใดก็ตาม หลักการอิสลามได้สอนว่า “และโดยแน่นอน เราได้ให้เกียรติแก่ ลูกหลานของอาดัม (มนุษย์ทั้งหมด) และยังได้ปรากฏคำสอนในวจนะ (แบบอย่างของศาสดา) เมื่อครั้งหนึ่งปรากฏว่าในขณะที่ขบวนแห่ศพของชายชาวยิวได้ผ่านมา ท่านศาสดา มุฮัมมัด (คือลา) ได้ยืนขึ้นเพื่อให้เกียรติแก่ศพนั้น อัครสาวกท่านหนึ่งจึงได้กล่าวกับท่านศาสดาว่า “ศพที่ผ่านไปนั้นเป็นศพของชาย ชาวยิว!” ท่านศาสดาจึงได้ตอบไปว่า “ชาวยิวไม่ใช่มนุษย์ ดอกหรือ!” และท่านศาสดายังได้กำชับแก่อัครสาวกว่าเมื่อพวกท่านเห็นศพผ่านมา ก็จงยืนขึ้นเถอะ...” (ผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม)

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้กับสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา คณะผู้วิจัยสามารถสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

เสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม พบว่า

ความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิม ต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของตนเองและระหว่างทั้งสองศาสนา ค่อนข้างน้อย และมีความเข้าใจในหลักการศาสนาอย่างไม่ถ่องแท้ อันเนื่องมาจากปัจจัย ดังนี้

1) พื้นฐานความรู้ด้านศาสนาของ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ส่วนใหญ่น้อย กอปรกับการนับถือศาสนา การปฏิบัติยังสับสนระหว่างหลักการศาสนากับประเพณีวัฒนธรรมเนื่องจากว่าบริบทการนับถือศาสนา หรือการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของเจ้าหน้าที่นั้น เกิดจากการผสมผสานระหว่างคำสอนของศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ การถูกถ่ายทอดกันมานานจากรุ่นสู่รุ่น หลักการอาจจะถูกบิดเบือนเพื่อผลประโยชน์และสนองความต้องการของบุคคล ส่งผลให้คนรุ่นหลังเกิดความสับสนระหว่างหลักการศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม จึงทำให้การปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติไม่สามารถเข้าใจและเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้

2) เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ความแตกต่างของทั้งสองศาสนา แม้สังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน การดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของหน่วยงานภาครัฐก็ได้มีมนายยุทธศาสตร์พระราชทานของรัชกาลที่ 9 “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นแนวทางในการปฏิบัติ แต่กลับพบว่า เจ้าหน้าที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา จนเกิดความไม่เข้าใจกันในหลายๆ เรื่อง บางครั้งก็นำมาซึ่งพฤติกรรมการแสดงออกที่ไม่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในองค์กรและสังคมด้วย อย่างไรก็ตามการปฏิบัติต่อกันของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมในเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อเป็นไปด้วยความระมัดระวังและพยายามเข้าใจว่าเป็นหลักปฏิบัติทางศาสนาของแต่ละคน แม้จะมีข้อสงสัยและต้องการคำอธิบายอีกมากมายก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกระทบต่อเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของแต่ละคน

3) เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. บางคนเติบโตมาในสังคมวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว ทำให้มีมุมมองต่อการอยู่ร่วมกันในองค์กรที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมค่อนข้างแคบ ประสบการณ์ชีวิตจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้เจ้าหน้าที่สามารถเข้าใจการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายได้ เพราะคนที่เติบโตท่ามกลาง

วัฒนธรรมเชิงเตียวมักจะถูกสอนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจของศาสนาตนเองเท่านั้น มักจะมีโน้ตศน์ที่ไม่กว้างมากนัก และอยู่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมหลากหลายค่อนข้างยาก สำหรับคนที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตในสังคมที่มีความหลากหลายจะมีมุมมองที่เปิดกว้างกว่า แม้ว่าพื้นฐานด้านความรู้ทางศาสนาอาจจะมีน้อย แต่ประสบการณ์เหล่านี้จะสอนให้เขาได้เข้าใจถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตาม ศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของกันและกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้แม้ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม

**สิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์
อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม พบว่า**

การดำเนินงานของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการแบ่งงานและหน้าที่ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ตามความเหมาะสม โดยกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ก็จะมอบให้เจ้าหน้าที่ไทยพุทธรับผิดชอบและดำเนินการ ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามก็มอบให้เจ้าหน้าที่มุสลิมรับผิดชอบและดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดประเด็นเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรมตามมา แต่อย่างไรก็ตามอาจจะมีบางกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่ทุกคนต้องเข้าไปร่วมเนื่องด้วยเหตุผลจำเป็นและปัจจัยหลายๆ อย่าง ในส่วนกิจกรรมทางศาสนาพิธีมาบกิจศพ รดน้ำศพ ถือเป็นภารกิจงานสำคัญอย่างหนึ่งของ ศอ.บต. เมื่อมีประชาชนหรือเจ้าหน้าที่รัฐเสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบก็จะต้องมีการจัดงานศพตามประเพณีของแต่ละศาสนา ซึ่ง ศอ.บต. ได้จัดเจ้าหน้าที่เยียวยาเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรมงานศพ การเยี่ยมบ้านให้กำลังใจแก่ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต เป็นต้น สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในแต่ละครั้ง เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. มองว่า ทุกคนมีเสรีภาพต่อการแสดงออกทางวัฒนธรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ของตนเอง ทั้งนี้การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ของตนเองนั้น เจ้าหน้าที่จะทำการบ้านมาเป็นอย่างดี เช่น การพาข่าวสารไปเยี่ยมให้กำลังใจแก่ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต การไม่เข้าร่วมในช่วงที่ทำพิธีกรรมทางศาสนา โดยใช้วิธีการยืนอยู่ห่างๆ บริเวณรอบนอก กล่าวคือทำที่สามารถกระทำได้

ส่วนประเด็นที่ยังเป็นปัญหาในด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ การไม่สื่อสารให้เพื่อนร่วมงานต่างศาสนิกได้เข้าใจในประเด็นกิจกรรมใดบ้างที่สามารถเข้าร่วมได้ จนเกิดคำถามในใจมากมาย สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่สร้างความไม่เข้าใจระหว่างกัน และต้องมีการอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่ล่อแหลมในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา จนเกิดคำถามที่ว่า ทำไมคนไทยพุทธสามารถช่วยเหลือคนไทยมุสลิมได้ แต่ในขณะที่เดียวกันคนไทยมุสลิมไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือคนไทยพุทธ ในการปฏิบัติทางวัฒนธรรม จึงเกิดทำให้มีความรู้สึกอีกฝ่ายเห็นแก่ตัว แต่ความรู้สึกดังกล่าวมักจะเกิดจากพฤติกรรมที่แสดงออกของเจ้าหน้าที่มุสลิมบางคนที่ยังมีมุมมองที่แคบอยู่ ถึงแม้แนวทางการปฏิบัติได้ถูกชี้แจงด้วยองค์กรศาสนาแล้วก็ตาม เช่นเดียวกับกรณีเจ้าหน้าที่ที่ไม่ใช่มุสลิมสามารถเข้ามัสยิดได้หรือไม่ ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่หรือกรณีอื่น ซึ่งตามหลักการศาสนาที่แท้จริงนั้นเป็นการห้ามเฉพาะมัสยิดหะรอม (มัสยิดในมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย) เนื่องจาก พื้นที่แห่งนี้เป็นที่อนุญาตเฉพาะมุสลิมเท่านั้น สำหรับมัสยิดในพื้นที่อื่นๆ หากคนต่างศาสนิกขอเข้าเยี่ยมชมเพื่อการเรียนรู้ก็เป็นที่อนุญาต อย่างไรก็ตาม หากมองในภาพรวมต่อประเด็นที่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ด้วยกัน มองว่าไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องการเมืองแทรกมาด้วย โดยกลุ่ม

ผลประโยชน์บางกลุ่มได้บิดเบือนหลักการศาสนาและการอ้างวัฒนธรรมเชิงประวัติศาสตร์มาเกี่ยวข้อง และมีการเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์อันเป็นที่นิยมของเจ้าหน้าที่ในการบริโภค ข้อมูลข่าวสาร ในขณะที่พื้นฐานความรู้ทางศาสนาของเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มีน้อย และการนับถือหลัก ศาสนาหรือการปฏิบัติจะเป็นการปฏิบัติตามบรรพบุรุษมากกว่าหลักคำสอนศาสนาที่แท้จริง อีกทั้ง เจ้าหน้าที่บางคนที่อยู่ในหน่วยงาน ศอ.บต. เด็บโตในสังคมที่เป็นรูปแบบวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว จึงง่ายต่อการ ตกเป็นเหยื่อของกลุ่มผลประโยชน์ ฉะนั้น สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีการอธิบายและเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อ สร้างความเข้าใจทั้งสองฝ่าย

สำหรับขอบเขตของสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของ เจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมตามกรอบของศาสนา การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของ เจ้าหน้าที่พุทธตามกรอบศาสนาไม่มีปรากฏหลักฐานตามคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าห้ามมิให้คนพุทธ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของศาสนาอื่น และเช่นเดียวกันสำหรับคนต่างศาสนาสามารถเข้าร่วมกิจกรรม หรือพิธีกรรมของพุทธ เป็นที่อนุญาตโดยไม่มีข้อยกเว้น เพราะการนับถือศาสนาคือสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคน แต่สำหรับคนมุสลิมในการเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาก็ควรอยู่ นอกพิธี คือไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมศาสนาหรือความเชื่อ ก็ สามารถเข้าร่วมได้ ศาสนาอิสลามไม่มีการบังคับไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือ ศาสนาของตนเอง ทั้งนี้หากมองด้วยหลักการของอิสลามพบว่าบางกรณีสามารถยืดหยุ่นได้ และในบาง กรณีก็ไม่สามารถยืดหยุ่นอย่างกรณีกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนา ไม่เป็นที่อนุญาต เว้นแต่ด้วยความ จำเป็นถึงขั้นต้องเสียชีวิต (ความจำเป็นขั้นสูงสุด) ก็เป็นที่อนุญาตเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการมุสลิม ที่เป็นส่วนน้อยที่มองว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นพิธีกรรมของศาสนาอื่น สามารถเข้าร่วมได้ เพราะมองว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีในสังคม อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นหรือมุมมองของ ผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม เป็นแค่ทัศนะหนึ่งที่ทุกคนจะนำไปใช้หรือไม่ก็ได้ หากเป็นข้อเสนอที่จะนำไปใช้เป็น แนวทางในการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐ ควรยึดทัศนะที่ถูกเสนอจากองค์กรสูงสุดด้านศาสนา อิสลามอย่างสำนักจุฬาราชมนตรี ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องหลักการศาสนาตามมา

เสนอแนะแนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองศาสนา ตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” พบว่า

ปัจจุบันการดำเนินชีวิตในหน่วยงานของ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ยังมีหลายเรื่องที่ต่างคนต่างไม่เข้าใจกัน เมื่อต้องมาอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันแล้ว บางครั้งด้วยความไม่รู้และไม่เข้าใจกัน พฤติกรรมที่แสดงออก ในการใช้ชีวิตร่วมกันในองค์กร อาจจะไปกระทบต่อสิทธิทางวัฒนธรรมของเพื่อนร่วมงานที่มีความแตกต่างกัน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จนทำให้เพื่อนร่วมงานมีความรู้สึกที่ไม่ดี บางครั้งมองว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นการ ไม่ให้เกียรติกัน หรืออาจจะมองว่าเป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการเห็นแก่ตัวจนเกิดความไม่เข้าใจ ระหว่างกัน ในขณะที่การสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกันนั้นกลับกลายเป็นประเด็นที่เป็นปัญหาใน ด้านสิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่ ศอ.บต. แม้ว่าปัญหาด้านสิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ดูเหมือนจะเป็นปัญหาเล็กๆ ที่เกิดจากตัวบุคคลเป็นหลัก แต่การสร้างความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างกัน ถือเป็นเรื่องสำคัญของการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม หากปัญหาไม่ได้มีแนวทางการป้องกันและ การแก้ไข อาจจะส่งผลทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ด้วยกันได้ ดังนั้น ข้อเสนอแนะแนวทาง

มาตรการถึงการสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนา
สัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” ดังนี้

1. เพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน และความเข้าใจที่ชัดเจน ควรให้ผู้รู้ทางศาสนาที่มีประสบการณ์
เข้าใจในบริบทพื้นที่มาช่วยจัดหลักสูตร บรรยายอบรมสิทธิทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา พร้อมทั้ง
คนทำงาน ต้องมีการปรับทัศนคติภายในองค์กร อาจจะใช้วิธีการอบรม และการศึกษาเรียนรู้พื้นที่อื่นๆ ที่มี
การดำรงอยู่ซึ่งความเป็นพหุวัฒนธรรมมาเป็นต้นแบบ เพราะการเปิดมุมมองใหม่ๆ อาจจะทำให้สร้างความ
เข้าใจกันได้หลายๆ มิติ และที่สำคัญควรมีการปลูกฝังคำสอนที่ถูกต้องตั้งแต่เด็กๆ ในเรื่องดังกล่าว
ซึ่งสามารถสร้างความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

2. ควรจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มี
รูปแบบที่ชัดเจน แก่เจ้าหน้าที่ที่จะมาปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในด้านการให้ความรู้
เกี่ยวกับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อต่างๆ และการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มี
ความหลากหลาย เพราะการให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่เป็นแนวทางของการสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน
ในองค์กรได้เป็นอย่างดี

3. เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ต้องตระหนักและให้ความสำคัญถึงการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาในการ
ทำงานร่วมกันในองค์กร โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนทนา อธิบายถึงความแตกต่างของแต่ละศาสนา
เพื่อให้เกิดการยอมรับและเข้าใจซึ่งกันและกัน เพราะดูเหมือนเจ้าหน้าที่แต่ละคนไม่เรียนรู้ความแตกต่าง
ระหว่างกัน จนทำให้บางครั้งการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในองค์กรมีปัญหาในเรื่องของความแตกต่างทาง
ศาสนาไปด้วย ฉะนั้น การที่ทั้งสองหันมาพูดคุยกัน การให้สิทธิที่เท่าเทียมกัน และที่สำคัญคือ การ
ยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้จะทำให้ทุกคนสามารถอยู่ในสังคมท่ามกลางวัฒนธรรมที่
หลากหลายได้อย่างเข้าใจกัน

**สรุปกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตของเจ้าหน้าที่ศูนย์
อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิม กรณีกิจกรรมใดบางที่สามารถทำได้และ
ไม่ได้ เพื่อการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง พบว่า กิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานและการ
ดำเนินชีวิตของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้**

1) กรณีการเข้าไปร่วมแต่งงาน ตามหลักการอิสลามอนุญาตให้คนต่างศาสนิกเข้าร่วมงานแต่งงานได้
นอกจากไม่มีตัวหลักฐานกล่าวถึงการห้ามแล้ว อิสลามส่งเสริมให้ญาติๆ คนรู้จักมาร่วมเป็นสักขีพยานแก่
เจ้าบ่าวเจ้าสาวในวันแต่งงานด้วย ส่วนกรณีมุสลิมเข้าร่วมงานแต่งงานของคนพุทธ ถือเป็นสิ่งที่อนุญาต
หากแต่ต้องพิจารณาเรื่องอาหารที่เตรียมสำหรับจัดเลี้ยงเท่านั้น

2) กรณีรับประทานอาหารร้านของคนไทยพุทธ หรือใช้ภาชนะร่วมกันนั้น สำหรับศาสนาพุทธ
อาจจะไม่มีปัญหา แต่ในส่วนของมุสลิมในกรณีนี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน เพราะมุสลิมถือหลักการว่า
“ฮาลาล” คือ สิ่งที่ไม่อนุมัติตามหลักศาสนาอิสลาม กล่าวคือ อาหารหรือภาชนะใส่อาหารนั้นต้องสะอาดจะ
ไม่ปะปนกับสิ่งที่ศาสนาไม่อนุมัติ ฉะนั้น การวางตัวของมุสลิม การมีกาลเทศะ และการให้เกียรติจึงเป็น
สิ่งสำคัญในกรณีนี้

3) กรณีการทำบุญช่วยเหลือคนต่างศาสนา ตามหลักการอิสลามเป็นสิ่งที่ส่งเสริมอย่างยิ่ง เว้นแต่
บางครั้งหรือบางเรื่องอาจจะต้องพิจารณาเงินที่ทำบุญนั้นนำไปใช้เพื่อพิธีกรรมทางศาสนา แต่ทั้งนี้ขึ้น
ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ให้ด้วยเช่นกัน

4) กรณีงานศพของเจ้าหน้าที่หรือคนไทยพุทธ ตามหลักการศาสนาพุทธแล้วไม่มีข้อห้ามใดๆ ที่คนต่างศาสนาจะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาพุทธ แต่สำหรับคนมุสลิมแล้วกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาก็ควรอยู่นอกพิธี คือไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมศาสนาหรือความเชื่อก็สามารถเข้าร่วมได้ ฉะนั้นแนวทางการปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่มุสลิม กรณีงานศพ ควรพิจารณาถึงพิธีกรรมและทำเฉพาะในสิ่งที่เราทำได้ เช่น เมื่อมีพิธีสวดมนต์ก็จะออกไปอยู่ข้างนอกบริเวณที่เขาทำพิธี หรือถ้าต้องรับหน้าที่เอาพวงหรีดในนามของผู้บริหารไปวางในพิธี ก็ยกไปวางไปที่เขาจัดให้ แต่ไม่ได้กราบหรือกระทำการใดๆ ที่มากกว่านั้น เพราะให้ถือเป็นมารยาทในสังคมที่ควรปฏิบัติ

5) กรณีงานศพของพี่น้องมุสลิมในงานพิธีรับดินพระราชทานที่ต้องเอาดินไปวางที่หลุมฝังศพของผู้เสียใน “กุโบร์” (สุสาน) พิธีจะจัดขึ้นในบริเวณกุโบร์ ซึ่งเจ้าหน้าที่พุทธไม่สามารถเข้าไปได้หรือไม่ คำตอบในประเด็นนี้ ตามหลักการอิสลามไม่มีตัวบทหลักฐานชัดเจนที่ห้ามไม่ใช่คนต่างศาสนิกเข้าไปในบริเวณ “กุโบร์” เพราะตามหลักการอิสลามแล้วบริเวณที่หลักการศาสนามีข้อจำกัดสำหรับคนต่างศาสนิกเฉพาะบริเวณมัสยิดหะรอมเท่านั้น อย่างไรก็ตามสิ่งที่ควรปฏิบัติต่อกรณีงานศพของมุสลิม คือ การนำข้าวสารไปเยี่ยมให้กำลังใจแก่ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต หากเป็นกรณีงานพิธีรับดินพระราชทาน ควรขออนุญาตผู้นำชุมชนก่อนจะถือเป็นการในเกียรติที่ดียิ่ง

6) กรณีของการเข้าร่วมงานครบรอบวันปิยมหาราช เจ้าหน้าที่มุสลิมไม่ค่อยมาร่วมงาน ทั้งที่มุสลิมบางคนก็สามารถเข้าร่วมในงานได้ ตามหลักการศาสนาพุทธแล้วไม่มีข้อห้ามใดๆ ที่คนต่างศาสนาจะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาพุทธ แต่สำหรับคนมุสลิมแล้วกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาก็ควรอยู่นอกพิธี คือไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมศาสนาหรือความเชื่อก็สามารถเข้าร่วมได้ ศาสนาอิสลามไม่มีการบังคับไม่ว่ากรณีใดก็ตามทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของตนเอง ทั้งนี้หากมองด้วยหลักการของอิสลามพบว่าบางกรณีสามารถยืดหยุ่นได้ และในบางกรณีก็ไม่สามารถยืดหยุ่น

7) กรณีที่คนไม่ใช่มุสลิมสามารถเข้ามัสยิดได้หรือไม่ ซึ่งตามหลักการศาสนาที่แท้จริงนั้นเป็นการห้ามเฉพาะมัสยิดหะรอม (มัสยิดในมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย) เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้เป็นที่อนุญาตเฉพาะมุสลิมเท่านั้น สำหรับมัสยิดในพื้นที่อื่นๆ หากคนต่างศาสนิกขอเข้าเยี่ยมชมเพื่อการเรียนรู้ก็เป็นที่ยอมรับ

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

เสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม ความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิมต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของตนเองและระหว่างทั้งสองศาสนา ค่อนข้างน้อย และมีความเข้าใจในหลักการศาสนาอย่างไม่ถ่องแท้ อันเนื่องมาจากปัจจัย 3 ประการดังนี้

1) พื้นฐานความรู้ด้านศาสนาของ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ส่วนใหญ่มีน้อย กอปรกับการนับถือศาสนา การปฏิบัติยังสับสนระหว่างหลักการศาสนากับประเพณีวัฒนธรรม สืบเนื่องจากว่าบริบทการนับถือศาสนา หรือการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของเจ้าหน้าที่นั้น เกิดจากการผสมผสานระหว่างคำสอนของศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และในปัจจุบันก็ยังมีผสมผสาน 3 วัฒนธรรม 2 ศาสนาหลัก คือ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม แม้สถานการณ์ความไม่สงบยังคงเกิดอย่างต่อเนื่อง แต่วิถีชีวิตวัฒนธรรม และประเพณีของคนที่นี่ยังคงดำเนินต่อไป ความแตกต่างของวัฒนธรรมไม่ใช่อุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกัน แต่ปัญหาอยู่ที่คนบางกลุ่มพยายามดึงความแตกต่างให้กลายเป็นความแตกแยก (การผสมผสานทางวัฒนธรรม เสน่ห์สามจังหวัดชายแดนใต้, 2556) สอดคล้องกับ สุพจน์ แสงเงิน (2542) กล่าวถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมนั้นมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งของวัฒนธรรม และการถูกถ่ายทอดกันมานานจากรุ่นสู่รุ่น น่าจะมีส่วนที่ทำให้หลักการอาจจะถูกบิดเบือนเพื่อผลประโยชน์และสนองความต้องการของบุคคลหรือกลุ่มใด ซึ่ง ณรงค์ เส็งประชา (2539) ได้กล่าวถึงปัจจัยการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆ อย่าง ส่วนหนึ่งเกิดจากทัศนคติและค่านิยมของคน การเล็งเห็นถึงความจำเป็น และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ด้วย จึงส่งผลให้คนรุ่นหลังเกิดความสับสนระหว่างหลักการศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม และทำให้การปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนาบัญญัติไม่สามารถเข้าใจและเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้ สอดคล้องกับคำกล่าวของ โคเฮน (อ๋างโน อมรา พงศาพิชญ์, 2542) ที่ได้เสนอข้อพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมข้อหนึ่งว่าการสืบทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งนั้นจะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนของคนด้วย

2) เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ความแตกต่างของทั้งสองศาสนา แม้สังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน และการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐได้ยึดหลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นแนวทางการปฏิบัติ แต่กลับพบว่าเจ้าหน้าที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา ในขณะที่ผลการวิจัยของ ธนาภรณ์ ไกล่ซิด และคณะ (2554) พบว่า กระบวนการทางสังคมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกุฎีจีนมีการพบปะและร่วมทำกิจกรรมด้วยกันอยู่เสมอ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา นอกจากประชากรในชุมชนจะมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว ยังมีการปฏิสัมพันธ์อันดีกับชุมชนใกล้เคียง ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านศาสนา แต่ก็ยังคงติดต่อช่วยเหลือกันอยู่เสมอ สังคมโดยภาพรวมของชุมชนกุฎีจีนประชากรในชุมชนมีความรัก ความสามัคคีปรองดองกันจึงทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสงบสุข ซึ่งในผลการวิจัยครั้งนี้ยังพบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาระหว่างกันของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิม เช่น งานแต่งงาน “นิเคฮ์” งานศพ และอื่นๆ ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกัน ในหลายๆ เรื่องๆ บางครั้งก็นำมาซึ่งพฤติกรรมการแสดงออกที่ไม่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในองค์กรและสังคมด้วย แต่สำหรับบางคนก็จะมองข้ามเรื่องเหล่านี้ไป เพราะเห็นว่าความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนั้นสำคัญกว่า เพื่อก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีในสังคมที่ดำรงอยู่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตติยา สาและ (2544) ศึกษาการปฏิสัมพันธ์ของศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส พบว่า มิติการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวไทยพุทธในปัจจุบัน มีสิ่งที่ทำให้ผู้คนทั้งสองศาสนาอยู่ร่วมกันได้นั้นก็คือ อำนาจระบบพึ่งพิงกันในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเกลอ เป็นเครือญาติ นายจ้าง-ลูกจ้าง ครู-ศิษย์ และความเป็นผู้นำและผู้ตามทั้งในระบบและนอกระบบ ด้วยเงื่อนไขของความจำเป็นทางด้านปัจจัยต่างๆ เพื่อการดำรงชีพ อย่างไรก็ตามการปฏิบัติต่อกันของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมในเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อ

เป็นไปด้วยความระมัดระวังและพยายามเข้าใจว่าเป็นหลักปฏิบัติทางศาสนาของแต่ละคน แม้จะมีข้อสงสัย และต้องการคำอธิบายอีกมากมายก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกระทบต่อเสรีภาพในการปฏิบัติตาม ศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของแต่ละคน

3) เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. บางคนเติบโตมาในสังคมวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว ทำให้มีมุมมองต่อการอยู่ร่วมกันแบบสังคมพหุวัฒนธรรมค่อนข้างแคบ ประสบการณ์ชีวิตจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้เจ้าหน้าที่สามารถเข้าใจการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายได้ ซึ่งคนเติบโตท่ามกลางวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว มักจะถูกสอนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจของศาสนาตนเองเท่านั้น จะเป็นคนที่มีทัศนคติที่ไม่กว้างมากนัก และอยู่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมหลากหลายค่อนข้างยาก ซึ่ง อมรา พงศาพิชญ์ (2542) อธิบายว่า ปัญหาความขัดแย้งทางวัฒนธรรมเกิดจากการที่แต่ละฝ่ายต่างก็พยายามรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน และไม่ยอมรับเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ข้างเคียง สำหรับคนที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตจะมีมุมมองที่เปิดกว้างกว่า แม้ว่าพื้นฐานด้านความรู้ทางศาสนาอาจจะมึนน้อย แต่ประสบการณ์ของคนเหล่านี้ จะสอนให้เขาได้เข้าถึงความเข้าใจถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตาม ศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของกันและกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้แม้ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิโรจ นาคชาติ (2553) ที่ได้ศึกษา หลักการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นตามคำสอนของพระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม พบว่า ถ้าบุคคลศึกษาศาสนาและมีความรู้ในคำสอนทางศาสนาที่ถูกต้องย่อมไม่มีการแบ่งแยกเรื่องดินแดน เชื้อชาติ วัฒนธรรม แม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างทางภาษา และวัฒนธรรมผู้เป็นศาสนิกชนก็สามารถอยู่ร่วมกันได้

สิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์ อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม

การดำเนินงานของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกี่ยวกับสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการแบ่งงานและหน้าที่ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ตามความเหมาะสม โดยกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ก็จะมีมอบให้เจ้าหน้าที่ไทยพุทธรับผิดชอบและดำเนินกิจกรรม ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามก็มอบให้เจ้าหน้าที่มุสลิมรับผิดชอบและดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดประเด็นเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรมตามมา แต่อย่างไรก็ตามอาจจะมึนบางกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่ทุกคนต้องเข้าไปร่วมเนื่องด้วยเหตุผลจำเป็นและปัจจัยหลายๆ อย่าง ในส่วนกิจกรรมทางศาสนาพิธีมาปนกิจศพ รดน้ำศพ ถือเป็นภารกิจงานสำคัญของ ศอ.บต. เมื่อมีประชาชนหรือเจ้าหน้าที่รัฐเสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบก็จะต้องมีการจัดงานศพตามประเพณีของแต่ละศาสนา ซึ่ง ศอ.บต. ได้จัดเจ้าหน้าที่เยียวยาเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรมงานศพ การเยี่ยมบ้านให้กำลังใจแก่ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต เป็นต้น โดยการทำงานของ ศอ.บต. จะยึดหลักและน้อมนำยุทธศาสตร์ พระราชทานรัชกาลที่ 9 “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” และหลักรัฐประศาสน์นโยบายของรัชกาลที่ 6 ซึ่งวางไว้ สำหรับปฏิบัติราชการพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อการบริหารงานและการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนและที่สำคัญนโยบายต่างๆ ต้องมีความสอดคล้องกับบริบทสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2557) ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐควรส่งเสริมนโยบายสร้างความเข้าใจในเรื่องสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ควรส่งเสริมในเรื่อง

อัตลักษณ์และความเป็นชุมชนท้องถิ่น และเมื่อมีการออกกระเปียบหรือกฎข้อบังคับการส่งเสริมในเรื่องดังกล่าวควรออกคำสั่งในหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในแต่ละครั้ง เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. มองว่า ทุกคนมีเสรีภาพต่อการแสดงออกทางวัฒนธรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ของตนเอง ในขณะที่ งานวิจัยของ ลดาวัลย์ แก้วสีนวล (2554) พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมหรือประเพณีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมจะไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของกันและกัน แต่ทั้งนี้เนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ของตนเอง เจ้าหน้าที่จะทำการบ้านมาเป็นอย่างดี เช่น การนำข้าวสารไปเยี่ยมให้กำลังใจแก่ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต การไม่เข้าร่วมในช่วงที่ทำพิธีกรรมทางศาสนา โดยใช้วิธีการยืนอยู่ห่างๆ บริเวณรอบนอก กล่าวคือทำที่สามารถกระทำได้ และคำนึงถึงมารยาทในสังคมที่ควรปฏิบัติ สอดคล้องกับ สุโรยา วานี และคณะ (2556) ที่ได้ศึกษา การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม และได้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชาวไทยพุทธและชาวมลายุมุสลิมในพื้นที่ได้นำแนวคิดสมานฉันท์มาปรับใช้เป็นแนวทางการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมลายุมุสลิมในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้วิธีการประนีประนอมการชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจ และการร่วมมือกันของทุกฝ่ายซึ่งเป็นวิธีการที่ดีและให้ผลอย่างยั่งยืน

ส่วนประเด็นที่ยังเป็นปัญหาในด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้พุทธและมุสลิม คือ การไม่สื่อสารให้คนต่างศาสนาได้เข้าใจในประเด็นกิจกรรม ว่ากิจกรรมใดบ้างที่สามารถเข้าร่วมได้ จึงเกิดคำถามในใจมากมาย สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่สร้างความไม่เข้าใจระหว่งกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลดาวัลย์ แก้วสีนวล (2554) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า เหตุผลที่มีการสื่อสารระหว่งกัน ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางด้านเครือญาติ ความเป็นครูกับศิษย์ ความเป็นเพื่อน ความเป็นผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา และการร่วมธุรกิจกัน ส่วนเหตุผลที่ไม่สื่อสารกัน ได้แก่ ความแตกต่างด้านภาษา ทัศนคติและความเชื่อที่แตกต่างกันผลการวิจัยยังพบว่า สื่อบุคคลมีอิทธิพลในการให้ข่าวสาร ความรู้ แต่ไม่มีผลต่อการสร้างความร่วมมือ ส่วนสื่อมวลชนมีอิทธิพลในการให้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้แต่ไม่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมหรือประเพณีพบว่าทั้งชาวไทยพุทธและชาวมลายุมุสลิมจะไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของกันและกันด้วย นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่ล่อแหลมในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา จนเกิดคำถามที่ว่า ทำไมคนไทยพุทธสามารถช่วยเหลือคนไทยมุสลิมได้ แต่ในขณะที่เดียวกันคนไทยมุสลิมไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือคนไทยพุทธ ในการปฏิบัติทางวัฒนธรรม จึงเกิดทำให้มีความรู้สึกรู้ว่าอีกฝ่ายเห็นแก่ตัว เช่นเดียวกับกรณีเจ้าหน้าที่ที่ไม่ใช่มุสลิมสามารถเข้ามาสยิดได้หรือไม่ ฉะนั้นสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีการอธิบายและเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความเข้าใจทั้งสองฝ่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิโรจนา ชชาติ (2553) ที่ได้ศึกษา หลักการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นตามคำสอนของพระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม พบว่า ถ้าบุคคลศึกษาศาสนาและมีความรู้ในคำสอนทางศาสนาที่ถูกต้องย่อมไม่มีการแบ่งแยกเรื่องดินแดน เชื้อชาติ วัฒนธรรม แม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ผู้เป็นศาสนิกชนก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ดังนั้น ศาสนิกชนจึงจำเป็นต้องร่วมมือสนับสนุนแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เพื่อสันติภาพและความสุขที่แท้จริงของมนุษยชาติ รวมทั้งงานวิจัยของ อุทัย สติมัน (2559) ศึกษาศาสนสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน ก็ได้ชี้ให้เห็นว่า ศาสนสัมพันธ์เป็นการผสานทัศนคติทางศาสนาของประชาคมอาเซียนเข้าด้วยกันเพื่อให้ไม่เกิดการแตกแยก

ต่างความคิดความเชื่อในประเด็นทางศาสนาโดยการทำศาสนสัมพันธ์ ในหลักคำสอนให้เป็นหลักจริยธรรมสากลโดยยึดหลักสันติภาพ เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสำหรับเจ้าหน้าที่มุสลิมบางคนที่ยังมีมุมมองที่แคบอยู่ในหลายๆ ประเด็น ก็ได้มีการพิทวา (วินิจฉัย) ถึงแนวทางการปฏิบัติของมุสลิมต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา โดยองค์กรสูงสุดด้านศาสนาแล้ว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขวัญชัย เชื้อเมืองพาน (2551) ที่พบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ แบบอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่สามัญ คือ การให้ความหมายที่ตรงกันต่อพื้นที่ เพราะเมื่อเกิดการให้ความหมายที่ตรงกันแล้วจะส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่นั้นๆ ไปในทิศทางเดียวกันนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการสร้างกฎของพื้นที่ และการใช้พื้นที่ร่วมกันในชุมชน เพื่อนำไปสู่การเกิดขึ้นของการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

สำหรับขอบเขตของสิทธิทางวัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมตามกรอบของศาสนา การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พุทธตามกรอบศาสนาไม่มีปรากฏหลักฐานตามคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าห้ามมิให้คนพุทธเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของศาสนาอื่น เช่นเดียวกันสำหรับคนต่างศาสนาสามารถเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมของพุทธ เป็นที่อนุญาตโดยไม่มีข้อยกเว้น เพราะศาสนาคือสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคน แต่สำหรับคนมุสลิมในการเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาก็ควรอยู่นอกพิธีคือไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมทางศาสนาหรือ ความเชื่อก็สามารถเข้าร่วมได้ ศาสนาอิสลามไม่มีการบังคับไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของตนเอง ทั้งนี้หากมองด้วยหลักการของอิสลามพบว่าบางกรณีสามารถยืดหยุ่นได้ และในบางกรณีก็ไม่สามารถยืดหยุ่นอย่างกรณีกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนา ไม่เป็นที่อนุญาต เว้นแต่ด้วยความจำเป็นถึงขั้นต้องเสียชีวิต (ความจำเป็นขั้นสูงสุด) ก็เป็นที่อนุญาตเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการมุสลิมที่เป็นส่วนน้อยที่มองว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางพิธีกรรมของศาสนิกอื่น สามารถเข้าร่วมได้ เพราะมองว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิโรจ นาคชาติ (2553) ที่ได้ศึกษา หลักการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นตามคำสอนของพระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม พบว่า ถ้าบุคคลศึกษาศาสนาและมีความรู้ในคำสอนทางศาสนาที่ถูกต้องย่อมไม่มีการแบ่งแยกเรื่องดินแดน เชื้อชาติ วัฒนธรรม แม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ผู้เป็นศาสนิกชนก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ อย่างไรก็ตามความคิดเห็นหรือมุมมองของผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม เป็นแค่ทัศนะหนึ่งที่ทุกคนจะนำไปใช้หรือไม่ก็ได้ หากเป็นข้อเสนอที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐ ควรยึดทัศนะที่ถูกข้อเสนอจากองค์กรสูงสุดด้านศาสนาอิสลามอย่างสำนักจุฬาราชมนตรี ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องหลักการศาสนา

แนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” การดำเนินชีวิตของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมในหน่วยงานของ ศอ.บต. เปรียบเสมือนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมแล้วต้องมาอาศัยอยู่ร่วมกันในองค์กรที่มีเป้าหมายเดียวกัน ในลักษณะเช่นนี้เราสามารถเรียกได้ว่า สังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ ดุสิต หวันเหลี่ยม (2552) กล่าวถึงลักษณะของสังคมพหุวัฒนธรรม ไว้ว่า “การที่คนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันแต่ก็มาอยู่ร่วมกันในบริเวณเดียวกัน

ลักษณะอย่างนี้เรียกว่า *สังคัมพหุวัฒนธรรม* แม้จะยังมีหลายเรื่องที่แตกต่างกันไม่เข้าใจกัน ทั้งนี้ไม่น่าจะเป็นเพราะความแตกต่างของวัฒนธรรมทั้งสองศาสนา แต่เป็นเพราะตัวบุคคลที่ขาดความรู้ความเข้าใจและการตระหนักถึงความแตกต่างของทั้งสองศาสนา ซึ่งสาเหตุเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจในวัฒนธรรมของตนเองและเพื่อนร่วมงานยังไม่ถ่องแท้ อีกทั้งการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ส่วนมากจะขาดทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคัมพหุวัฒนธรรม ต้องยอมรับว่าการอยู่ร่วมกันของผู้คนที่มีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (ม.ป.ป) ได้กล่าวว่า มนุษย์จะต้องมี “ทักษะสังคัม” พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันภายในสังคัมที่มีกลุ่มคนที่หลากหลาย ซึ่งทักษะสังคัมที่ใช้ในการปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกันภายในสังคัม ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร การพูด การฟัง การทำงานเป็นทีม ทักษะการเข้าใจในสถานการณ์ต่างๆ ที่หลากหลาย กฎกติกาต่างๆ ในสังคัม ทักษะการรู้จักและเข้าใจผู้อื่นอย่างถ่องแท้ ทั้งนี้เพื่อสร้างความสัมพันธ์แก่กลุ่มคนในสังคัมไปในทางที่ดี อย่างไรก็ตามความไม่เข้าใจในบางเรื่องของเจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันในองค์กรนั้น ไม่ถึงขั้นที่เจ้าหน้าที่เกิดความขัดแย้งระหว่างกัน แต่หากหน่วยงานไม่มีมาตรการและรูปแบบสื่อสารที่สามารถสร้างความเข้าใจการอยู่ร่วมกันในองค์กรที่เป็นพหุวัฒนธรรมอย่างชัดเจน ความไม่เข้าใจเหล่านี้ อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนในองค์กรได้ อมรา พงศาพิชญ์ (2542) ได้กล่าวว่า ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมนั้นส่วนหนึ่งเกิดจากทั้งสองวัฒนธรรมไม่สามารถเข้าใจกันเข้ากัน และสอดคล้องกันได้

ฉะนั้นแนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจ ถึงการสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคัม “พหุวัฒนธรรม” นั้น ศอ.บต. ควรให้ผู้รู้ทางศาสนาที่มีประสบการณ์ เข้าใจในบริบทพื้นที่มาช่วยจัดหลักสูตร บรรยายอบรมสิทธิทางวัฒนธรรม เพราะผู้รู้ทางศาสนาคือบุคคลที่ประชาชนนับถือมากที่สุดและเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการศาสนาได้อย่างถ่องแท้ สอดคล้องกับงานวิจัยของลดาวลัย แก้วสีนวล (2554) ที่ได้ศึกษา การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมกรณีศึกษาชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะการสื่อสารของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ที่มีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนทุกประเภท และสื่อที่เป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือที่สุดคือสื่อบุคคล โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนา การให้ความรู้ไม่อาจจะประสบความสำเร็จได้ เว้นแต่คนในองค์กรต้องมีการปรับทัศนคติด้วย สอดคล้องกับหลักการศาสนาสัมพันธ์ที่ดีต้องมีการเตรียมตัวล่วงหน้า จำเป็นต้องรู้หลักการที่ถูกต้อง และมีความรู้ความเข้าใจที่ดี รวมถึงการเรียนรู้หลักคำสอน ขนบธรรมเนียม ประเพณีของศาสนาอื่นด้วย (ศาสนสัมพันธ์, ม.ป.ป.) แม้ว่าจะใช้วิธีการจัดอบรม และการศึกษาเรียนรู้พื้นที่อื่นๆ ที่มีการดำรงอยู่ซึ่งความเป็นพหุวัฒนธรรมมาเป็นต้นแบบก็มีผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติที่ดีได้ และที่สำคัญควรมีการปลูกฝังคำสอนที่ถูกต้องตั้งแต่เด็กๆ ในเรื่องดังกล่าวซึ่งสามารถสร้างความเข้าใจในสังคัมพหุวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขวัญชัย เชื้อเมืองพาน (2551) ได้ศึกษาแนวทางเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญของวัดพระธาตุตอดอยสุเทพราชวรวิหารและชุมชนหมู่บ้าน พบว่า แนวทางในการแก้ไขปรับปรุงให้เกิดความสัมพันธ์ แบบอยู่ร่วมกันคือการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีของคนในชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

ส่วนในกรณี ศอ.บต. มีการสับเปลี่ยนเจ้าหน้าที่เก่าและใหม่นั้น ควรดำเนินการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในด้านความรู้เกี่ยวกับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความเชื่อต่างๆ ในฐานะ ศอ.บต. เป็นหน่วยงานที่คอยรับนโยบายด้านการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2549)

ได้ศึกษาแนวทางด้านนโยบายในการแก้ไขปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยชี้ให้เห็นว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมควรให้ใช้ทฤษฎีดอกไม้หลากสีของ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่งมีความเชื่อว่า ความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมสามารถอาศัยร่วมกันได้ภายใต้รัฐธรรมนูญ และรัฐควรต้องสร้างความเข้าใจและสร้างทัศนคติที่ดีต่อชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการออกระเบียบข้อบังคับ และวิธีการปฏิบัติราชการที่เหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ครองชัย หัตถา (2551) ศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรม ความหลากหลาย คุณค่า และการสร้างความเข้าใจกรณีศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า การแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับคำว่า สังคมพหุวัฒนธรรม โดยที่จะต้องเข้าใจสังคมทั้งหมดของจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย

นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ต้องตระหนักและให้ความสำคัญถึงการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาในการทำงานร่วมกันในองค์กร โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนทนา อธิบายถึงความแตกต่างของแต่ละศาสนา เพื่อให้การยอมรับและเข้าใจซึ่งกันและกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกัน เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้คนที่อยู่ในสังคมท่ามกลางวัฒนธรรมที่หลากหลายอยู่อย่างเข้าใจกันเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าการที่คนหนึ่งจะเข้าใจและเข้าใจถึงวัฒนธรรมและหลักการศาสนาอื่นๆ เป็นเรื่องที่ยากยิ่ง แต่ความหมายการเข้าใจในวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนาตามแนวคิดศาสนสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกันระหว่างศาสนาต่างๆ ว่ามีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ต้องการความสามัคคี มิได้มุ่งหมายเพื่อผสมผสานลัทธิศาสนา (ชูศักดิ์ สิริสุทธิ, 2544) ดังนั้น ในเบื้องต้นควรศึกษาและทำความเข้าใจในวัฒนธรรมและหลักการศาสนาโดยการวางใจเป็นกลาง ค้นหาแก่นของวัฒนธรรมและศาสนาต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและชัดเจนก็สามารถเกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันได้ เพราะสุดท้ายแล้วแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจจะไม่จำเป็นต้องคาดหวังว่าจะทำให้คนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศาสนารักกัน แต่ให้ถึงขั้นการยอมรับในความแตกต่าง การให้เกียรติซึ่งกันและกันก็พอแล้ว เพราะผลสุดท้ายของการยอมรับและให้เกียรติกันนำมาซึ่งความรักนั่นเอง

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) เนื่องจาก ความรู้ความเข้าใจของ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน ค่อนข้างน้อย สาเหตุเป็นเพราะบริบทการนับถือศาสนาเกิดจากการผสมผสานระหว่างหลักศาสนากับประเพณีวัฒนธรรม กอปรกับเจ้าหน้าที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน ส่งผลทำให้เกิดปัญหาในด้านสิทธิทางวัฒนธรรม คือ ความไม่เข้าใจกัน และขาดรูปแบบการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ดังนั้น แนวทางของการสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา คือ การปลูกฝัง การให้ความรู้แก่ เจ้าหน้าที่ ศอ.บต. ผ่านรูปแบบการจัดอบรม และการเรียนรู้พื้นที่ต้นแบบของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม เพราะการเปิดมุมมองใหม่ๆ จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนทนา สร้างความเข้าใจ ถึงความแตกต่างของแต่ละศาสนาได้ในหลายๆ มิติ จนเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

2) การกำหนดขอบเขตของสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่มุสลิมตามกรอบของศาสนานั้น ความคิดเห็นหรือมุมมองของผู้ทางศาสนาอิสลาม

เป็นแค่ทัศนคติหนึ่งที่ทุกคนจะนำไปใช้หรือไม่ก็ได้ หากเป็นข้อเสนอที่จะนำไปใช้เกี่ยวกับข้อปฏิบัติทางศาสนาอิสลามในหน่วยงานของรัฐ ควรยึดทัศนคติที่ถูกระบุจากองค์กรสูงสุดด้านศาสนาอิสลามอย่างสำนักจุฬาราชมนตรีแห่งประเทศไทย ทั้งนี้ เพื่อเป็นข้อปฏิบัติของมุสลิมร่วมกัน และขจัดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องหลักการศาสนาด้วย

3) ตามกรอบศาสนาพุทธไม่มีปรากฏหลักฐานตามคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าห้ามมิให้คนพุทธเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของศาสนาอื่น และเช่นเดียวกันสำหรับคนต่างศาสนาสามารถเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมของพุทธ เป็นที่อนุญาตโดยไม่มีข้อยกเว้น เพราะการนับถือศาสนาคือสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคน ในขณะที่มุสลิมกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาก็ควรอยู่นอกพิธี คือไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมศาสนาหรือความเชื่อก็สามารถเข้าร่วมได้ ศาสนาอิสลามไม่มีการบังคับไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของตนเอง ทั้งนี้ หากมองด้วยหลักการของอิสลามพบว่าบางกรณีสามารถยืดหยุ่นได้ และในบางกรณีก็ไม่สามารถยืดหยุ่น

4) เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้พบว่า ความเข้าใจ ในประเด็นหลักการของศาสนาในแต่ละศาสนาค่อนข้างน้อย นอกจากคนไทยพุทธไม่เข้าใจในความเป็นอิสลามแล้วยังพบว่าคนมุสลิมเองก็ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมของพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน ฉะนั้นมองว่าเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้ควรมีการแก้ไขตั้งแต่เริ่มต้นก่อนสู่สังคมการทำงาน โดยให้มีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนเรื่อง “ศาสนาเปรียบเทียบ” เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะคนมุสลิมควรมีหลักสูตรเหล่านี้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ศาสนาของตนเอง

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งนี้ศึกษาเพียงแค่สิทธิทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น ในขณะที่ผลจากการศึกษาส่วนหนึ่งพบว่ายังมีกรณีอื่นๆ ที่ยังเป็นมีปัญหาด้านสิทธิทางวัฒนธรรม จึงเกิดข้อจำกัดในการที่จะหาแนวทางในการสร้างความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรม ฉะนั้นหากมีการทำวิจัยในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาที่ครอบคลุมเนื้อหาสิทธิทางวัฒนธรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเสนอ แนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างกันของคนในพื้นที่ในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (2556). **บทวิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์ และเชื่อมโยงเพื่อวางทิศทางแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2557-2561).** กระทรวงยุติธรรม.
- กนกวรรณ วงศ์กวี. (2550). **ความเคลื่อนไหวของสิทธิชุมชนตามกฎหมายไทย. พื้นที่และมุมมอง: เรื่องของไท (ย) ถึงสากล วารสารไทยคดีศึกษา. 4(1): 235-278.**
- ขวัญชัย เชื้อเมืองพาน. (2551). **แนวทางเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญของวัดพระธาตุตอดยสุเทพราชวรวิหารและชุมชนหมู่บ้าน. รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์. กองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.**
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2559). **เสรีภาพในการถือศาสนา เสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ และการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม กรณีการห้ามสตรีที่นับถือศาสนาอิสลามสวมฮิญาบ. จัดพิมพ์โดย สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.**
- ครองชัย หัตถา. (2551). **สังคมพหุวัฒนธรรม ความหลากหลาย คุณค่าและการสร้างความเข้าใจกรณีศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน ภาคใต้ในสังคมพหุวัฒนธรรม : เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ (ทิกซิณวิชาการ 51). สงขลา: สถาบันทักษิณคดี.**
- โคทม อารียา. (2548). **การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ .ในสันติวิธีจากมุมมองศาสนา, (นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.**
- ชนาทร จิตติโคโซ. (2550). **เสรีภาพทางศาสนากับปัญหาสิทธิมนุษยชน. วารสารคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ปีที่ 9 ฉบับที่ 25 (ม.ค.-เม.ย.50) หน้า 77-109.**
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. (2546). **รัฐ ชุมชน และนโยบายการจัดการทรัพยากร. ใน อานันท์ กาญจนพันธ์ (บก.) พลวัตของชุมชน (น. 34). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.**
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2528). **การวิจัยสันติภาพ : ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์. ในวารสารวิจัยปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2528).**
- ชูศักดิ์ สิริสุทธิ. (2544). **ศาสนสัมพันธ์ตามแนวทางของคาทอลิก. บริษัท.พี.ที.เอ เบสท์ซัพพลาย จำกัด. กรุงเทพฯ.**
- ไชยันต์ รัชชกุล. (2532). **หน่วยที่ 2 ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา. ในเอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษาหน่วยที่ 1-7 พิมพ์ ครั้งที่ 1. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.**
- โชคชัย วงศ์ธานี. (2555). **ความหลากหลายที่ไม่หลากหลาย: การจัดการในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เขมรชาติ เทพไทย (บ.ก.) มิตวัฒนธรรมประวัติศาสตร์และภาพยนตร์ คินสู่สันติจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.**

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ดุสิต หวันเหลี่ยม. (2552). การพัฒนาแนวคิดวัฒนธรรมमानฉันท์ของสังคมพหุวัฒนธรรมตาม
ทรรศนะของตำรวจตระเวนชายแดนที่มีประสบการณ์ปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2539). **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทักษ์อักษร.
- ธนาภรณ์ ไกล่ซัด และคณะ. (2554). **วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดช่าง
ตา ครู้ส) เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร**. รายงานวิจัย. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สวน สุรินทร์.
- นียบรรณ วรรณศิริ. (2550). **มานุษยวิทยา สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- นิปาตีเมาะ หะยี่หามะ และ อรุษา ปุณยบุรณะ. (2549). **การผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทย
พุทธชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวไทยมุสลิมในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี**. สำนักพิมพ์:
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- บรรพต วีระสัย. (2517). **สังคม มานุษยวิทยา (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท
- บาทหลวง ยอห์น บอสโก วิทยา คูวีรัตน์. (2553). **วัดช่างตาครุสุกกุฎีจีน**. ในที่ระลึกงานถวายพระภิกษิน
พระราชทานของกระทรวงการคลัง. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการคลัง.
- ปิยะ กิจถาวร. (2555). **ในเขมชาติ เทพไทย (บ.ก.) มิติวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภาพอนาคตคืน
สู่สันติจังหวัดชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ กระทรวงวัฒนธรรม.
- พรอูษา ประสงค์วรรณ (2556). **การศึกษาชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในแขวง
วัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร**. พุทธศาสนมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะ
สงฆ์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พงศ์เสวก เอนกจำนงค์พร และนวพร ศิริบัณฑิตศิลป์. (2553). **สิทธิชุมชนกับการแก้ปัญหาความ
เหลื่อมล้ำในสังคมไทย**. วารสารประจำปีการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: 183-189
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุ ตฺโต). (2555). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนา
ประจำชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุ ตฺโต). (2541). **สิทธิมนุษยชนสร้างสันติสุขหรือสลายสังคม**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุ ตฺ โต). (2542). **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก.
- พระมหาคัมภีร์อัครอานฉบับแปลโดยสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย. (2542). **นคร
มาดิเน : ศูนย์กษัตริย์พะฮัดเพื่อการตีพิมพ์อัครอาน**.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระมหาพรหมมहाโส (นิธิบุญยากร). (2547). **รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์ กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พินิจ รัตน์กุล. (2516). **ข้าพเจ้าขอเอาสิ่งจะเป็นที่พึ่ง**. ในรวมบทความทางศาสนา. รวบรวมจัดพิมพ์ โดย อรุณี อินทรสุขศรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2531). **สันติภาพของโลก**. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ.
- แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. (2546). **ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูและชาวจีนในย่านสายกลางจังหวัดยะลา**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. นครปฐม; บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2548). **มนุษย์กับวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 3)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โยฮัน กัลดุง. (2538). **พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง**. สมชัย เย็นสบาย ผู้แปล. กรุงเทพมหานคร : ปาจารย์สาร.
- วิลเลียม ปิยธวัชชัย. (2539). **สะท้อนวัฒนธรรมไทย เล่ม 2 (สิริวัฒน์ คำวันสา, ผู้แปล)**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- รัตติยา สาและ. (2544). **การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดยะลา ปัตตานี และ นราธิวาส (รายงานวิจัย)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิจิตร ศรีสอาน. (2529). **การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ**, ในสันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง, วลัย อรุณี บรรณาธิการ, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- วีโรจ นาคชาติ. (2553). **หลักการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นตามคำสอนของพระพุทธศาสนาและ ศาสนาอิสลาม**. วิทยานิพนธ์มนุษยศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วุฒิชัย อ่องนาวา. (2551). **ปรัชญาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ปิตุพานิช.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2556). **พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุพจน์ แสงเงิน. (2542). **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏพระนคร.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุพัตรา สุภาพ. (2552). **สังคมวิทยา (พิมพ์ครั้งที่ 5)**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุริยันต์ สุวรรณราช. (2550). **ปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธมุสลิมในจังหวัดสตูล**. รายงานวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สุไรยา วานี และคณะ. (2556). **การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี**. วารสารการเมืองการปกครอง (ประเด็นปัญหาปัจจุบันในอาเซียน) ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 กันยายน 2556 – กุมภาพันธ์ 2557.
- เสถียร โกเศศ. (2502). **ศาสนาเปรียบเทียบ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- หัจยี ประยูร วทานยกูล และ สุพจน์ ตำนตระกุล. (2548). **สู่สันติภาพถาวร“ผ่านพุทธ คริสต์ และอิสลาม รวมถึงมาร์ชชีสม์และเลนินนิสม์”**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทตฤตาพับลิเคชั่น).
- อมรา พงศาพิชญ์. (2542). **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาคม**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2552). **“สิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม”**. เอกสารในการประชุมวิชาการ จัดโดยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อุทัย สติมัน (2559). **ศาสนสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน**. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ. (2549). **แนวทางด้านนโยบายในการแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (รายงานผลการวิจัย)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนานโยบายสาธารณะ (สพน.)
- เอกรินทร์ สังข์ทอง. (2555). **ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**. ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

ภาษาอังกฤษ

- Appadurai, Arjun *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
- James O’Connell. (1987). “Meanings, Strategies, and Structures : Another Look at Nonviolence, Force and Violence”, Unpublished Paper, School of Peace Studies, Bradford University U.K.
- Janis Brahms Spring. (2005) .*How Can I Forgive You*, (New York : Harper Collins Publishers.
- Johan Galtung. (1968). “Violence Peace and Peace Research”, in *Journal of Peace Research*.

บรรณานุกรม (ต่อ)

Johan Galtung. (1975) .Peace: Research, Education, Action: Essays in Peace Research.1, Copenhagen: Christian Ejlers.

Johan Galtung. (1996). “Violence Peace and Peace Research”, in Journal of Peace Research.

R.E. Coffey, C.Cook, & P. L. Hunsaker. (1994). Management and Organizational Behavior. Burr Ridge.

Richard L. Lanigan. (1999) .“A Good Rhetoric is Possible: Ricoeur’ s Philosophy of Language As a Phenomenology of Discourse in the Human Science”, in The Philosophy of Paul Ricoeur. Ed.Lewis Edwin Hahn, Chicago, IL: Open Court.

แหล่งข้อมูลจากเว็บไซต์

พวงพยอม คำมุง. (2557). การผสมผสานทางวัฒนธรรม เสน่ห์สามจังหวัดชายแดนใต้. สำนักการประชาสัมพันธ์จังหวัดน่าน. จากเว็บไซต์

http://pr.prd.go.th/nan/ewt_news.php?nid=2644&filename=index ลงวันที่ 28 มกราคม 2555 สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2559.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “ทักษะสังคม” พื้นฐานอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข. จากเว็บไซต์

<http://www.kriengsak.com/node/1288>. สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มกราคม 2560.

ครอบครัวนักกิจกรรมภาคใต้. (2554). สิทธิชุมชน สิทธิในการจัดการทรัพยากรสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/SouthernFamilyActivists/2010/05/13/entry-9>. [เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2560]

จันทร์เสี้ยวไทยแลนด์. คำตอบจุฬาราชมนตรี คำตอบลตเงื่อนไซชายแดนใต้. จากเว็บไซต์

<http://www.oknation.net/blog/kt/2007/04/03/entry-2>. ลงวันที่ 3 เมษายน 2550. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559.

เจ้าขา. สิทธิทางวัฒนธรรม. เว็บไซต์. https://my.dek-d.com/newgen-developer/blog/?blog_id=10151167.

สืบค้นเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2559.

เตชชัชวาล บัวคง. สิทธิทางวัฒนธรรม. จากเว็บไซต์. <https://www.l3nr.org/posts/465856>. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2559.

หลักกฎหมายปกครองวันละเรื่อง. กฎหมายปกครองวันละเรื่อง. สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา. จากเว็บไซต์ <https://www.facebook.com/DroitAdministrative/posts/560430797306168>.

ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2555. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2559.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- กิตติศักดิ์ พรหมเดช. (ม.ป.ป). วัฒนธรรมและประเพณี. จากเว็บไซต์
<https://sites.google.com/site/kittsakthank/gallery>. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2559.
- ธนิช เลิศชาญฤทธ์ (ม.ม.ป.). บทความปริทรรศน์หนังสือ “สิทธิทางวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์. จาก
เว็บไซต์ http://www.damrong-journal.su.ac.th/upload/pdf/77_8.pdf. สืบค้นเมื่อวันที่
20 ตุลาคม 2559.
- ลดาวัลย์ แก้วสีนวล (2554). การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ 3
จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส) เว็บไซต์ [http://www.isranews.org/south-
news/267-research/14040-3-.html](http://www.isranews.org/south-news/267-research/14040-3-.html). สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2559.
- ศาสนสัมพันธ์. จากเว็บไซต์
<http://documents.tips/documents/557205c1497959fc0b8b7a53.html#> .สืบค้น
วันที่ 20 ตุลาคม 2559.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. ประวัติความเป็นมา. เว็บไซต์
<http://sbpac.go.th/index.php/2014-11-27-03-45-40/2014-11-27-03-47-29>. สืบค้น
วันที่ 21 ตุลาคม 2559.

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูล

